

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**GELENEKSELLİK VE MODERNLİK BAĞLAMINDA
ŞANLIURFA KADIN DERNEKLERİ**

Ebru Hilal ORHAN DEMİRAG

ŞANLIURFA – 2019

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**GELENEKSELLİK VE MODERNLİK BAĞLAMINDA
ŞANLIURFA KADIN DERNEKLERİ**

Ebru Hilal ORHAN DEMİRAĞ

**Danışman
Doç. Dr. Mahmut KAYA**

ŞANLIURFA – 2019

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Sosyoloji Anabilim Dalı 155214003 numaralı Ebru Hilal Orhan DEMİRAĞ'ın hazırladığı "Geleneksellik ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa Kadın Dernekleri" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması, 18/06/ 2019 tarihinde, saat 13.00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

18/06/ 2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Doç. Dr. Mahmut KAYA	Kabul	
Üye	Prof. Dr. Şevket ÖKTEN	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Erol ERKAN	Kabul	

Bu tezin Sosyoloji Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

16.07.2019
Prof. Dr. Şevket ÖKTEN
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır XAlmamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı :Ebru Hilal ORHAN DEMİR AĞ
Öğrenci Numarası :155214003
Enstitü Anabilim Dalı :Sosyoloji
Programı :Tezli Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) :Geleneksellik ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa Kadın Dernekleri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 178 sayfalık kısmına ilişkin, 18.06/2019 tarihinde çalışmam/danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı %32'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

18.06/2019

Ebru Hilal ORHANDEMİR AĞ

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım./..../2019

Doç. Dr. Mahmut KAYA

ÖZET
GELENEKSELLİK VE MODERNLİK BAĞLAMINDA ŞANLIURFA KADIN
DERNEKLERİ

ORHAN DEMİRAĞ, Ebru Hilal

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mahmut KAYA

Haziran, 2019, 178sayfa

Tarihsel süreç boyunca toplumların yapısında değişikliklere neden olan önemli kırılma noktaları olmuştur. Bu kırılma noktalarından biri de 18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da meydana gelen bilimsel, ekonomik ve siyasi gelişmelerdir. Bu gelişmeler toplumu inceleyen düşünürler tarafından modernlik/modernite olarak adlandırılmıştır. Bu gelişmeler sadece Avrupa’daki toplumların yapısını etkilemekle kalmamış, Avrupa dışındaki toplumlara model olarak sunulan bir sürece dönüşmüştür. Bu süreç birçok toplumsal değişim kuramcılığı tarafından modernleşme olarak nitelendirilmektedir. Bu süreç Osmanlı Devletinin son dönemlerinden başlayarak günümüz Türkiye’sine kadar toplumsal yapının değişik yönlerinde kendini göstermiştir. Türkiye’de bu süreçten önemli ölçüde etkilenen kesimlerden biri de kadınlar olmuştur. Bu çalışmamızda da özellikle geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Şanlıurfa’da modernleşme olgusunun kadın dernekleri üzerindeki etkisi geleneksellik ve modernlik bağlamında ele alınıp incelenmiştir. Bunun için çalışmamızın birinci bölümünde, araştırmanın konusu, amacı ve önemi açıklandıktan sonra izlenecek araştırma yöntem ve teknikleri belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde kuramsal çerçeve oluşturularak modernlik, modernleşme, geleneksellik, sivil toplum, feminizm gibi kavramlar ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise önceden tasarlanan araştırma yöntem ve teknikleri çerçevesinde elde edilen bulgular analiz edilip değerlendirilmiştir.

“Geleneksellik ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa Kadın Dernekleri” adlı çalışmamızın sonucunda modernleşme sürecinin Şanlıurfa’daki kadınlar üzerinde kendine has özellikler taşıdığı görülmüştür. Özellikle farklı toplumlarda söz konu

olan ve gelenek olarak adlandırabileceğimiz geçmişten gelen birikimler, modernleşme sürecinde gerek Şanlıurfa'da ve gerekse kadınlar üzerinde farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Kadınların günlük hayattaki yaşam ve düşünce tarzı, dini, siyasi, ekonomik alanlardaki davranış biçimi ve düşünce tarzı kendine özgü nitelikler taşıdığı görülmüştür. Kadınlar modern değerleri benimserken gelenekten gelen birçok alışkanlığı, değeri de benimseme ve sürdürme eğilimi göstermiştir. Söz konusu geleneksel değerler, modern dediğimiz yeni değerlerle karşılaştığında kendine has özellikler taşıyan bir yapıya bürünmüştür. Bu durumun modernleşmenin evrensel ve tek tip özellikler taşıdığını iddia eden klasik modernleşme kuramcılarının aksine, modernleşme sürecinin farklı toplumlarda kendine has bir şekilde tezahür ettiğini belirten çoklu modernlikler kuramına daha çok uyduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Geleneksel, Geleneksellik, Modern, Modernlik, Modernleşme, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Kadın Dernekleri.

ABSTRACT

ŞANLIURFA WOMEN'S ASSOCIATIONS IN THE CONTEXT OF TRADITIONALISM AND MODERNITY

ORHAN DEMİRAG, Ebru Hilal

Master's Thesis Department of Sociology

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mahmut KAYA

June, 2019, 178 pages

Throughout the historical process, there have been important breaking points that have led to changes in the structure of societies. One of these breakpoints is the scientific, economic and political developments in Europe since the 18th century. These developments have been called modernity by thinkers who examine society. These developments not only influenced the structure of the societies in Europe, but also turned into a model for societies outside Europe. This process is characterized by many social change theorists as modernization. This process has manifested itself in various aspects of contemporary social structures to Turkey from the late period of the Ottoman Empire. Women have been one of the social classes affected significantly by this process in Turkey. And also, in this our study, the effect of the modernization phenomenon on women's associations in Şanlıurfa, which has a traditional social structure, has been studied and observed in the context of traditionalism and modernity. For this purpose, research methods and techniques are determined in the first part of our study, after explaining the subject, purpose and importance of the research, In the second part of the study, concepts such as modernity, modernization, traditionalism, civil society and feminism are discussed, creating a theoretical framework. In the third part of the study, the findings were analyzed and evaluated, within the framework of previously designed research methods and techniques.

As a result in our work called “Şanlıurfa Women's Associations in the Context of Traditionalism and Modernity”, it has been observed that modernization process had unique features on women in Şanlıurfa. Especially in different societies

existing and the accumulations of the past, which we can name as a tradition, have been effective in a different way both in Şanlıurfa and women in the process of modernization. It has been shown to have unique characteristics that women's way of life and thinking in daily life, behavior in the religious, political and economic fields and the way of thinking. While women adopted modern values, they also tended to adopt and maintain many habits and values from tradition. These traditional values, when faced with the new values, that we call modern, have a structure that has its own characteristics. Contrary to the classical modernization theorists claiming that modernization has universal and uniform characteristics, it is understood that the modernization process is more suited to the theory of multiple modernities, which indicates that it manifests itself in a unique way in different societies.

Keywords: Tradition, Traditional, Traditionalism, Modern, Modernity, Modernization, Civil Society, Non-Governmental Organizations, Women's Associations.

GELENEKSELLİK VE MODERNLİK BAĞLAMINDA ŞANLIURFA KADIN DERNEKLERİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
EKLER LİSTESİ	XIV
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1.1.ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	4
1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI.....	4
1.3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	5
1.4.ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	6
1.5.ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	7
1.6.ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI	8
1.7. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	8

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	10
2.1.1. Gelenek.....	10
2.1.2. Modernlik.....	11
2.1.3. Modernleşme	19
2.1.4. Geleneksel- Modern Toplum Karşılaştırması	28
2.1.5. Türk Modernleşmesi	31
2.1.5.1. Osmanlı Döneminde Modernleşme	31
2.1.5.2.Cumhuriyet Dönemi Modernleşme.....	35
2.1.5.3.Türk Modernleşmesi Ve Kadın	38

2.1.6.Feminizm	43
2.1.6.1.Türkiye’de Feminizm	48
2.1.7.Sivil Toplum	54
2.1.7.1.Sözleşmeci Teorilerde Sivil Toplum ve Kadın	56
2.1.7.2.Hegel’ de Sivil Toplum Ve Kadın (Sivil Toplumun Devletten Ayrışması)	58
2.1.7.3.Marksist Düşüncede Sivil Toplum Ve Kadın.....	60
2.1.7.4.Türkiye’de Sivil Toplum	62
2.2. TÜRKİYE’DE KADIN KONUSU İLE İLGİLİ YAPILAN BAŞLICA AKADEMİK ÇALIŞMALAR	65

III. BÖLÜM

ŞANLIURFA’DA MODERNLİK VE GELENEKSELLİK BAĞLAMINDA KADIN

3.1. ŞANLIURFA’NIN SOSYO- KÜLTÜREL YAPISINA GENEL BİR BAKIŞ	70
3.1.1.Şanlıurfa’da Kadın STK’ları.....	73
3.2. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	80
3.2.1.Şanlıurfa’daki Kadın Derneklerinin Yapısı ve Fonksiyonları.....	81
3.2.1.1.Katılımcıların Demografik Nitelikleri	82
3.2.1.2.Şanlıurfa’daki Kadın Derneklerin Genel Yapısı ve Amaçları.....	86
3.2.1.3. Şanlıurfa Kadın Derneklerinin Fonksiyonları	98
3.2.1.3.1.Kadın Derneklerinin Eğitim Fonksiyonu.....	99
3.2.1.3.2.Kadın Derneklerinin Ekonomi Fonksiyonu.....	107
3.2.1.3.3.Kadın Derneklerinin Sosyal-Dayanışma (Kadın Dayanışması) Fonksiyonu.....	115
3.2.1.3.4.Kadın Derneklerinin Sosyalleşme Fonksiyonu	119
3.2.1.3.5.Kadın Derneklerinin Hukuki Fonksiyonu.....	123
3.2.1.3.5.Kadın Derneklerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Fonksiyonları	127
3.2.1.3.6.Kadın Derneklerinin Dini fonksiyonu.....	139
3.2.1.3.7.Kadın Derneklerinin Siyasi fonksiyonu.....	140
SONUÇ	146

KAYNAKÇA..... 150

KISALTMALAR

AGİFED	Anadolu Girişimci İş Kadınları Dernekleri Federasyonu
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
ÇATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezi
DOGÜNSİFED	Doğu Güneydoğu Sanayici ve İş insanları Dernekleri Federasyonu
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
ILO	International Labour Organization
İHH	İnsani Yardım Vakfı
İKD	İlerici Kadınlar Derneği
KA.DER	Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KAMER	Kadın Merkezi Eğitim Üretim Danışma ve Dayanışma Vakfı
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
NGO	Non-governmental Organization
SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency
SODES	Sosyal Destek Programı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
ŞUGİŞKAD	Şanlıurfa Girişimci İş Kadınları Derneği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TURAP	Türkiye Aile Platformu
TÜRKKONFED	Türk Girişimci ve İş Dünyası Konfederasyonu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
YAZKO	Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa GSYİH'lerinin Sektörel Oluşumu ve Yüzdeleri (1987 fiyatlarıyla, milyon TL).....	71
Tablo 2: Şanlıurfa'da Araştırma Yapılan Kadın Dernekleri.....	81
Tablo 3: Yaş.....	82
Tablo 4: Medeni Durum.....	82
Tablo 5: Kadınların Öğrenim Durumu.....	83
Tablo 6: Kadınların Eşlerinin Öğrenim Durumu.....	83
Tablo 7: Doğum Yeri.....	84
Tablo 8: Meslek.....	84
Tablo 9: Gelir Düzeyi.....	85
Tablo 10: Sosyal Güvence.....	85
Tablo 11: Eşlerin Mesleği.....	85
Tablo 12: Oturulan konutun kime ait olduğu.....	86
Tablo 13: 2008, 2017 yılları Türkiye ve Şanlıurfa'da Okuma Yazma Bilmeyen Kadın/Erkek Oranı.....	99
Tablo 14: 2008, 2017 Türkiye ve Şanlıurfa Eğitim Oranı.....	100
Tablo 15: Türkiye'nin 2006 ve 2017 Cinsiyet Eşitliği Uçurumu raporlarındaki puanları.....	108
Tablo 16: 2008, 2017 Türkiye ve Şanlıurfa-Diyarbakır Bölgesi İş Gücüne Katılım Oranı.....	108
Tablo 17: 2008, 2017 Türkiye ve D.Bakır- Ş.Urfa Bölgesi İstihdam oranları	109
Tablo 18: Türkiye ve Şanlıurfa Yıllık Nüfus artış hızı (Binde).....	131
Tablo 19: Şanlıurfa 2012-2018 Yılları Alınan göç, verilen göç, net göç ve net göç hızı.....	131
Tablo 20: 2011, 2017 yılları Türkiye ve Şanlıurfa Doğurganlık Hızı.....	132
Tablo 21: Şanlıurfa ve Türkiye'deki evlenme oranı (binde).....	134
Tablo 22: 2001, 2010, 2017 yılları Türkiye ve Şanlıurfa'da Boşanma Oranları....	138
Tablo 23: 1935- 2018 Yılları Türkiye'de Cinsiyete Göre Meclisteki Milletvekili Sayısı ve Oranları.....	141

Tablo 24: Bölgeler İtibariyle Parlamento ve Senatolarda Kadın Üye Oranları (%) (Inter-Parliamentary Union, 2015).....	142
Tablo 25: 2011-2018 Yılları Arası Cinsiyete Göre Şanlıurfa'da Milletvekili Sayısı ve Oranları	143

ŒEKİLLER LİSTESİ

Œekil 1: Yıllara Göre Œanlıurfa'daki Dernek Sayıları77

EKLER LİSTESİ

Ek 1:Şanlıurfa Kadın Dernek Üye Ve Çalışanları Görüşme Formu Soruları... ek s.1

GİRİŞ

Yaşadığımız evren tarih boyunca pek çok değişimden ve serüvenden geçmiştir. Bu değişim ve serüvenler çoğu zaman insanlık tarihi için bir dönüm noktası oluşturmuştur. Dünyanın doğal olarak geçirdiği evrelerin yanında insanoğlunun toplumsal yaşam serüveninde geçirdiği değişimler de oldukça dikkat çekicidir. Özellikle insanoğlunun doğaya yeni bir şey katıp, bunu bir sonraki nesillere aktarması bir topluluk olarak insanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerinden biridir. İnsanoğlunun kültürü üretmesi olarak adlandıracağımız bu süreç, günümüz insanlık tarihinin ulaştığı tüm birikimi ifade etmektedir. Bu birikim somut ve soyut öğelerin karşılıklı etkileşiminin bir ürünüdür. Söz gelimi insanoğlu doğadaki taştan silah yapmayı öğrendiğinde bunu nasıl ve nerede kullanacağına dair kurallar sistemini de oluşturmuştur. Aynı şekilde yerleşik hayata geçildiğinde toplumsal işbölümü ile ilgili yeni normlara ihtiyaç duyulmuş ve toplumsal ilişkiler bu doğrultuda şekillenmiştir. Toplumların maddi ve manevi unsurlarında meydana gelen her değişim karşılıklı olarak birbirini etkilemekte ve yeni toplumsal süreçlerin, olguların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İnsanlık tarihinde meydana gelen bu değişimler ve süreçler toplumları ya birbirinden farklılaştırmakta ya da benzer toplum yapılarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 17-18. yüzyılda Avrupa’da birçok faktörün etkisiyle toplumun belli alanlarında meydana gelen bazı değişimler toplumun diğer alanlarını da etkilemiş ve bu süreç daha sonra başka toplumları da etkileyecek şekilde devam etmiştir. Bu sürecin en temel kırılma noktalarından biri pek çok düşünürün üzerinde hemfikir olduğu Sanayi Devrimidir. Bilindiği üzere sanayi devrimi ile beraber toplumda pek çok alanda o güne kadar görülmemiş köklü değişimler yaşanmıştır. Bu alanlardan en önemlisi üretim biçimi ve ekonomik sistemdeki değişimdir. Bu değişim daha sonra toplumdaki egemenlik anlayışı, işbölümü, aile yapısı, inanç biçimi, toplumsal ilişkiler, normlar, gruplar gibi birçok alanda kendini göstermiştir. Ortaya çıkan yeni olgular sadece bu değişimlerin yaşandığı toplumları etkilememiş, birbirinden pek çok yönden farklı toplumların da benzer değişimleri ve süreçleri yaşamasına neden olmuştur. Bu süreç yapısal- işlevselci kuramcılar tarafından “modernlik” ve “modernleşme” gibi kavramlarla adlandırılmıştır. Bu kavramsallaştırmalar Batı toplumlarını merkeze alarak diğer toplumların geçirdiği değişimleri anlama olanağı vermektedir. Modernleşme süreci,

toplumların geçmişten getirdiği birikimlerin reddedilmesini ve özellikle Batı toplumlarının da yeni yeni benimsemeye başladığı değerleri diğer toplumların da benimsemesini gerekli kılar. Batı'nın 18. Yüzyıldan itibaren geçirdiği değişim, Batı-dışı toplumları şüphesiz etkilemiştir. Ancak bu değişim yapısal- işlevselci kuramcılarının öngördüğü şekilde evrenselci, tek tipçi bir yapıda gerçekleştiği tartışma konusudur. Bu açıdan Nilüfer Göle'nin ortaya attığı "çoklu modernlikler kavramı" gibi yeni kavramsallaştırmalar, Batı-dışı toplumların yaşadığı değişim sürecinin geleneksel modernleşme kuramcılarının iddia ettiği gibi gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Bu durumun temelinde tarihsel olarak geçmişten günümüze toplumların siyasi, ekonomik, dini, sosyo-kültürel açıdan farklı özelliklere ve farklı birikime sahip olması yatmaktadır. Bu açıdan Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından günümüze kadar devam eden toplumsal değişim süreci de çoğu zaman modernleşme olarak adlandırılrsa da kendine has özellikler taşımaktadır. Bu çalışmamızın amacı da Türkiye'de yaşanan bu değişim sürecinin Şanlıurfa özelinde kadın dernekleri açısından nasıl bir sonuç yarattığı geçmişle de kıyaslanarak anlamaya çalışmaktır. Çünkü bilindiği üzere Şanlıurfa'da son yıllarda hızlı bir toplumsal değişim yaşanmaktadır. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber kitle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması, GAP gibi projelerin hayata geçmesi, kentleşme ve sanayileşmenin artması toplumsal değişimi de hızlandıran faktörlerdendir. Söz konusu faktörler özellikle geleneksel bir yapıya sahip olan Şanlıurfa'da da son yıllarda toplumsal hayatta etkisini göstermektedir. Bu değişimlerden etkilenen kesimlerden biri de kadınlar olmuştur. Özellikle son yıllarda Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin sayısında meydana gelen artış kadınların geleneksel normların ve rollerinin dışında hareket ettiklerini göstermektedir. Bu çalışmamızda da Şanlıurfa'da yaşanan değişimin geleneksel modernleşme kuramları ve çoklu modernlikler kavramı açısından karşılaştırması yapıp kadın derneklerinin bu değişimler karşısındaki rol ve işlevleri incelenmiştir. Böylece hem toplumdaki değişimin niteliği, hem de kadınların toplumsal rollerindeki değişim anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde araştırmanın tasarımı yapılarak, konunun önemi, amacı, araştırmada kullanılan veri toplama teknikleri, araştırmanın evren ve

örnekleme, araştırmanın varsayımları, araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları, araştırmada karşılaşılan güçlükler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise araştırmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmuş ve konu ile ilgili gelenek, modernlik, modernleşme, sivil toplum, feminizm gibi kavramların geçmişten günümüze taşıdığı anlamlar ve bu kavramlarla ilgili kuramların bakış açıları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Şanlıurfa'nın sosyo-kültürel yapısı ve kadınlara dair bazı istatistiki bilgilere yer verildikten sonra araştırma bulguları değerlendirilmiştir. Söz konusu araştırma bulguları değerlendirilirken katılımcılarla görüşmelerde elde edilen veriler analiz edilmiş gerektiğinde tablolar halinde sunulmuştur. Sonuç kısmında ise kuramsal bölümdeki bilgiler ve araştırma bulguları sonucu elde edilen veriler doğrultusunda araştırmanın genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Bu çalışmada görece geleneksel bir toplum yapısına sahip olan Şanlıurfa'da, modernleşme sürecinde kadın derneklerinin nasıl bir rol üstlendiği incelenmektedir. Bu bağlamda temel kavramsal çerçeve başlığında gelenek, modernlik, modernleşme, sivil toplum örgütleri ve feminizm gibi kavramlar tanımlanıp, değerlendirilmektedir. Nihai olarak ise bu sivil toplum örgütlerinden olan kadın derneklerinin modernleştirici etkileri analiz edilmektedir. Bunun için de Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin yapıları, kuruluşları, amaçları, üyeleri, hizmet alanları araştırmaya konu edilmiş olup bu kuruluşların modernleştirici etkileri incelenmektedir.

Araştırmamızda modernleşme olgusunun geleneksel yapıda yol açtığı değişimler, beraberinde getirdiği sorunlar, yeni sosyal ve ekonomik bağlam içinde kadınların karşılaştıkları problemler, bu problemlerin giderilmesinde derneklerin işlevleri ele alınmaktadır. Elde edilecek bulguların, merkezi ve yerel yönetimlerin toplum ve birey ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sosyal ve ekonomik politikalar geliştirmelerine katkı sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Türkiye'de modernleşme süreci hâlâ devam eden bir süreç olarak bilinmektedir. Bu süreç toplumsal alanda birçok değişimi de beraberinde getirmektedir. Statülerin, meskenlerin, üretim ve tüketim alışkanlıklarının, aile ve akrabalık ilişkilerinin, iletişim ve haberleşme olanaklarının farklılaşması bu değişimlerden sadece bazılarıdır. Bu değişimler özellikle geleneksel yapıya sahip toplumlarda birçok yeni olgu ve sorunu da beraberinde getirirken, kadınların statü ve rollerinde, yaşam tarzında önemli değişimlere neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı da, görece geleneksel bir toplum yapısına sahip olan ve hızlı bir kentleşme ve modernleşme süreci geçiren Şanlıurfa'da, kadınları ve kadın sorunlarını faaliyet alanı olarak belirlemiş sivil toplum kurumlarından olan kadın derneklerinin modernleşme

süreci karşısındaki rol ve işlevlerini incelemektir. Çalışmanın ana amacı bu olmakla beraber, bu çalışmada cevap aranan diğer başlıca sorular şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'deki modernleşme politikalarının kadınlar üzerindeki etkileri nelerdir?
- Şanlıurfa'da mevcut kadın örgütlenmesi nasıl bir niteliğe sahiptir?
- Şanlıurfa'daki kadın dernekleri modernleşme sürecinde ne tür fonksiyonlar icra etmektedirler?
- Şanlıurfa'da kadınların modernleşme deneyimi geleneksellik ve modernlik ilkeleri bağlamında nasıl şekillenmektedir?
- Şanlıurfa'da kadın dernekleri geleneksel değerlerin kentte yeniden üretimini ne ölçüde sürdürme eğilimindedir?

1.3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Çalışmamızda araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. *Nitel araştırma*, insanların yaşadıkları dünyayı ve buradaki tecrübelerini nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını analiz etmek üzere geliştirilen araştırma yaklaşımlarını adlandırmak üzere kullanılan genel bir tanımdır (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015, s. 30). Nitel veriler genelde gerçek olayların belgelenmesinden, bireylerin davranışlarının gözlemlenmesinden, görsel/işitsel öğelerin incelenmesinden oluşur. Nitel verilerin toplanma sürecinde gözlem, görüşme, odak grup görüşmesi gibi bazı alan araştırma teknikleri kullanılır (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015, s. 43). Bu çalışmada veri toplama için derinlemesine bireysel görüşme ve doküman analizi teknikleri seçilmiştir. *Derinlemesine bireysel görüşme*; araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alınmasına imkân veren, yüz yüze, birebir görüşülerek bilgi toplanmasına imkân veren bir veri toplama tekniğidir (Tekin, 2006, s. 101). Yarı yapılandırılmış soru formu ile yapılan bu görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiği bir görüşme yöntemi olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama tekniğidir (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015, s. 115). Diğer yandan doküman analizi tekniği ile derneklerle ilgili bilgiler içeren

(kitapçık, broşür, afiş, tüzük, fotoğraf, resim, video) yazılı, görsel materyaller içerik analizi tekniği ile incelenip buradan da bazı veriler derlenmiştir. *İçerik analizi*, metinlerin ya da transkriptlerin içerisinde gizli kalmış anlamların veya orada verilmek istenen mesajların, belli bir sistematik izlenerek kavramlar ve kategoriler şeklinde ortaya konarak bu kavram ve kategorilerin nicel ve nitel olarak analiz edilmesidir. İçerik analizinin verisi; tekstler (metinler), kitaplar, kitap bölümleri, makaleler, mülakatlar, tartışmalar, gazete makaleleri ve gazete haberleri, tarihi dökümanlar, tiyatrolar, konuşmalar ve söylevler, radyo ve televizyon programları veya haberler, gayri resmi konuşmalar, özetle içerisinde iletişim olan her türlü şeyden oluşabilir (Güler, Halıcıoğlu, Taşgın, 2015, s. 333). Modernleşme ve geleneksellikle ilgili literatürün taranması sonucu elde edilen temalar, hem yarı yapılandırılmış görüşme formu hem de doküman analizi tekniklerinin inşasında dikkate alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu uzman görüşü alındıktan ve pilot görüşme yapıldıktan sonra nihai haline dönüştürülüp dernek yönetici ve üyelerine uygulanmıştır. Derinlemesine bireysel görüşmeler 04.04.2017- 04.04.2018 tarihleri arasında ve her bir görüşmeciyle yaklaşık iki saati bulan bir zaman diliminde yüz yüze yapılmış ve veriler toplanmıştır. Veriler araştırma amacına uygun olarak ana tema olan belirlenen geleneksellik ve modernlik teorik çerçevesi bağlamında analiz edilmiştir.

1.4. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

“Gelenek Ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa Kadın Dernekleri” adlı çalışmamızın evreni Şanlıurfa’da faaliyet gösteren kadın dernekleridir. Bunun için Şanlıurfa Valiliği Dernekler Masası’ndan Ağustos 2017 yılı itibariyle Şanlıurfa’da faaliyet alanı kadın olan derneklerin listesi alınmıştır. Söz konusu tarih itibariyle Şanlıurfa’daki kadın derneklerinin sayısının 22 olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışında Şanlıurfa dışında kurulup, Şanlıurfa’da faaliyet gösteren 3 dernek daha listeye eklenmiştir. Böylece araştırmaya konu olan dernek sayısı 25’tir. Bu derneklerden 5’inin ilçelerde faaliyet gösterdiği belirlenmiş ve bunlar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 20 dernekten 4’ünün ise listede isimleri olduğu halde aktif olmadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Listede ismi geçen 3 dernek de görüşme

talebimizi olumsuz yanıtlamıştır. Bu bağlamda Şanlıurfa'da faaliyet alanı kadın olan 13 derneğin yönetici ve üyelerinden seçilen 27 kadın ile yüz yüze derinlemesine görüşme yapılarak veriler toplanmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Toplumsal değişimle ilgili modellerden biri olan modernleşme süreci, Türkiye'deki değişim sürecini anlamak için de kullanılmış ve klasik modernleşme kuramlarının özelliklerini taşıyıp taşımadığı tartışma konusu olmuştur. Burada tartışılan şüphesiz Batı (Avrupa) kaynaklı evrenselci, tek tipçi, evrimci, zorunlu özellikler taşıyan modernleşme kuramlarının diğer ülkeler için ve özellikle Türkiye için ne kadar geçerli olduğu konusudur. Gerek Türkiye'de gerekse araştırmaya konu olan Şanlıurfa'da hızlı bir toplumsal değişim süreci yaşanmaktadır. Türkiye'deki toplumsal değişim sürecini, geçmişten gelen tarihsel birikim, sosyo-kültürel yapı, coğrafi ve ekonomik yapı gibi birçok etken belirlemektedir. Aynı şekilde Şanlıurfa'daki toplumsal değişim süreci de yukarıda sayılan etkenler doğrultusunda kendine has özellikler taşımaktadır. İşte bu noktada klasik modernleşme kuramlarının toplumsal değişim sürecinde ön gördüğü özelliklerin hem Türkiye için hem de Şanlıurfa için geçerli olup olmadığı inceleme açısından önem taşımaktadır. Diğer yandan benzer sürecin kadın hareketi açısından nasıl bir etki gösterdiği, kadın derneklerinin bu süreci içselleştirme ve dışlama stratejilerinin neler olduğu diğer önemli bir ilgi alanıdır. Buna bağlı olarak araştırma için temel bazı varsayımlar oluşturulmuştur;

- ✓ Şanlıurfa'daki modernleşme süreci kentleşme, okuryazarlığın ve kitle iletişim olanaklarının artması, tarımsal ve ekonomik faaliyetlerin farklılaşması, Sivil toplum alanının güçlenmesine ve dernekleşme alanında ivmeye yol açmıştır.
- ✓ Şanlıurfa'daki modernleşme sürecini etkileyen faktörler kadınların yaşam tarzını, düşünce ve davranış biçimini de etkilemektedir.
- ✓ Şanlıurfa'daki kadın dernekleri geleneksel ve modern değerler karşısında seçici davranmakta melez bir görünüm arz etmektedir.

- ✓ Şanlıurfa'daki kadınların modern değerlerle geleneksel değerler arasındaki tercihlerinde eğitim, yaş, sosyoekonomik durum ve şehirde kalış süresi gibi etkenler belirleyici olmaktadır.
- ✓ Şanlıurfa'daki modernleşme süreci kadın örgütlenmesini ve kadın STK'lara katılımı arttırmıştır.
- ✓ Şanlıurfa'daki kadın dernekleri, Şanlıurfa'daki ataerkil yapının kadınlar üzerindeki etkisini görece azaltmıştır.
- ✓ Şanlıurfa'daki kadın dernekleri, mensupları ve gönüllüleri açısından maddi manevi çeşitli imkânlar sunmaktadır.
- ✓ Şanlıurfa'daki kadın dernekleri mensupları ve gönüllüleri açısından bir toplumsallaşma mekânıdır.
- ✓ Şanlıurfa'daki kadın dernekleri mensupları ve gönüllüleri açısından kente uyumu kolaylaştıran tampon mekanizma işlevi görmektedir.

1.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma konusunun kapsam ve sınırlarını Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin modernleşme süreçleri karşısında yaşadığı değişim ve üstlendiği rol oluşturmaktadır. Bu anlamda çalışmanın Türkiye genelindeki bütün kadın derneklerinin modernleşme süreçleri karşısında yaşadığı değişim ve dönüşümü ortaya koyma gibi bir iddiası bulunmamaktadır. Bu açıdan çalışmamız Şanlıurfa ile sınırlıdır.

Bilimsel bir çalışmada söz konusu olan sınırlılıklardan biri de zaman konusudur. Bu çalışmaya da gerekli mercilerden izinler alınmak suretiyle 4 Nisan 2017 ile 4 Nisan 2018 tarihleri arasında farklı gün ve aylarda veriler toplanmış, görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

1.7. ARAŞTIRMADA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Her bilimsel çalışmanın kendine göre bazı zorlukları bulunmaktadır. Bu çalışmamızın da kendine göre bazı zorlukları olmuştur. Bunlar şu şekilde sıralamak mümkün;

1. Öncelikle çalışmanın sosyal bilimlerle ilgili olması, konusunun insan ve toplum olması çalışmamızı mutlak sebep sonuç ilişkisine dayanan deneysel çalışmalardan farklılaştırmaktadır. Bu aynı zaman da genel olarak sosyal bilimlerin özel olarak da sosyolojik çalışmaların zorluğudur.
2. Örneklem kadınlardan oluşması, görece ataerkil bir yapıya sahip Şanlıurfa'da örneklem grubuna ulaşmada ve kadınlarla görüşmede çeşitli zorluklara yol açmıştır.
3. Katılımcıların bir kısmından bazı sorulara yeterli düzeyde cevap alınamamıştır. Bu da değerlendirmeyi zorlaştırmıştır.
4. Kadın derneklerinin bir kısmında kurumsallaşma anlamındaki eksiklikler nedeniyle derneklerin dokümanlarına (tüzük, yazılı materyaller v.b) ulaşmada güçlükler yaşanmıştır.
5. Araştırmamızda karşılaşılan bir diğer zorluk Şanlıurfa'da resmi kurumlardan elde edilen kadın dernekleri listesinde ismi geçen derneklerin çoğunun aktif olmaması dolayısıyla, gerçekte aktif olan derneklerle sadece kâğıt üzerinde gözükten derneklerin tespitindeki zorluktur.
6. Görüşme soruları cevaplanırken, örneklem grubundaki kadınların bazı kaygılar ve çekinceler taşıdığı gözlemlenmiştir. Bunu bertaraf etmek için güven ortamı oluşturulmaya çalışılmış, görüşmeye katılan kişilere açık kimliklerinin kullanılmayacağı ve tutulan kayıtların bilimsel bir amaç dışında kullanılmayacağı, başka kişilerle paylaşılmayacağı teminatı verilmiştir. Görüşmeler sırasında bazı dernek temsilcileri sesli ya da görüntülü kayıt tutulmasına izin verirken, bazıları izin vermemiştir. İzin verilmediği durumlarda veriler yazılı olarak kaydedilmiştir

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

2.1.1. Gelenek

Farklı göndermelere, tanımlara ve içeriklere sahip olmakla beraber gelenek kavramı her seferinde kökü geçmişte olan, eskiye referansta bulunur. Bu kavram aynı zamanda kalıplaşmış, yerleşmiş, genel kabul görmüş alışkanlıklar, pratikler ve düşünce biçimlerinin geleceğe nakledilmesi olarak karşımıza çıkar. Gelenek anlamındaki “tradition”, İngilizce’ye XIV. yy’da Fransızca’dan geçmiştir. Kelimenin eski Fransızcadaki karşılığı olan “tradicion” ise Latince vermek, teslim etmek anlamına gelen “tradere” kökünden türetilmiş olan “traditionem”e dayanmaktadır. Kelimenin Latince aslının içerdiği ve İngilizcede de aynen kullanılan anlamlar arasından ikisi, “bilgiyi aktarma” ve “bir öğretiyi aşılama” gibi anlamlara gelmektedir (Hancıoğlu, 2016, s. 176). Türk Dil Kurumu sözlüğü ise (1998, s. 831) geleneği, bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan, kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi töre ve davranışlar, an’ane olarak tanımlamıştır. Bu tanımda da görüldüğü üzere eskiye, geçmişe bir göndermede bulunmaktadır. Gordon Marshall ise geleneği, belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşılaman, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi olarak tanımlamaktadır (2005, s. 258-259). Anthony Giddens ise geleneği, “belirli etkinlik ya da deneyimi, yinelenen toplumsal uygulamalarla yapılandırılmış olan geçmişin, bugünün ve geleceğin sürekliliği içine yerleştirilen bir zaman ve uzam kullanma yolu” olarak tanımlar (Giddens, 2004, s. 42). Bu tanımların yanında birbirine karşıtlık anlamında gelenek kavramı ile birlikte en sık kullanılan kavram modernlik kavramıdır. Giddens (2004, s. 41), bu durumu “modernlik düşüncesinin özünde gelenek ile bir karşıtlık vardır” sözüyle açıklar. Krishan Kumar açısından modernlik, geçmiş zamanlardan eksiksiz bir kopuş, radikal ölçüde yeni ilkeler temelinde taze bir başlangıç anlamına gelir (Kumar, 1999, s.101). Geleneğin modernlikle karşıt olarak düşünülmesinin temelinde belki de modernin geleneği tasfiye ederek var olması

yatmaktadır. Modernitenin, kendini inşa ameliyesini gelenek üzerinden gerçekleştirmeye çalıştığı ve kendini “geleneksel olmayan” olarak takdim ettiği görülmektedir. Bu inşa, bir anlamda, geleneğin dönüştürülmesi ile mümkün olabilmektedir (Karadeniz, 2007, s.36).

Modernistler tarafından gelenek, geçmişle ve geçmişe ait yaşanmışlıklarla eşitlenerek, bugünü yaşamak ve geleceği inşa etmek yolunda terk edilmesi gereken bir “ayak bağı” olarak değerlendirilmiştir. Skalanın diğer tarafında ise, muhafazakârların, daha doğru bir ifade ile gelenekçilerin, “gelenekleri mevcut halleriyle muhafaza” reaksiyonerliği söz konusudur. Bu haliyle gelenek, modernistlerle muhafazakârlar arasında öteden beri başlıca anlaşmazlık konularından birini oluşturmaktadır. “Üçüncü bir yol” olarak, şimdilerde Zygmunt Bauman’ın dile getirdiği ve geleneği, kültürel anlamda bir (tarihsel) “süreklilik” şeklinde anlayıp modernliğin bir tamamlayıcısı veya yapı taşı olarak gören bir kavrayış da var olagelmiş, ancak “modernleşme paradigmasının hâkim düşünsel ikliminde pek revaç bulamamıştır (Karadeniz, 2007, s. 36). Görüldüğü üzere düşünürlerin çoğu gelenek kavramını ele alırken modernlik kavramını da ele almış ve çoğu düşünür modernliği geleneğin yerine geçen, geleneğe karşıt bir olgu olarak ele almıştır. Peki, gelenekle bu kadar çok anılan ve çoğu zaman karşıtlık içinde olan modernlik nedir? Bu kavramı bir sonraki başlıkta ayrıntılı ele almak faydalı olacaktır.

2.1.2. Modernlik

XIX. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen hızlı ve köklü toplumsal değişimler, düşünürleri, bu değişimin özünü açıklayacak genel ve evrensel ilkeler bulmaya sevk etmiştir. Özellikle toplumsal değişmeyi açıklamak için kullanılan kavramların başında modernlik kavramı gelmektedir. Bu açıdan birçok düşünür kendine göre modernliği anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu düşünürlerden biri olan Giddens’a göre (2004, s. 11) modernlik, XVII. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve sonraları neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerine işaret eder. Krishan Kumar (2004, s. 88), modernlik terimini modern dünyayı doğuran değişimlerin hepsini -düşünsel, toplumsal ve politik değişimler-

kapsamlı bir şekilde tarif etmek üzere kullandığını belirtmiştir. Alain Touraine için en iddialı biçimiyle modernlik düşüncesi;

insanın yaptığıyla bir olduğunun, dolayısıyla da, bilim, teknoloji ya da yönetimin daha etkili kıldığı üretimle, toplumun yasayla örgütlenmesi ve çıkarların, ama aynı zamanda da, tüm kısıtlamalardan kurtulma isteğinin harekete geçirdiği kişisel yaşam arasında bir denklik ilişkisinin olması gerektiğinin olumlanmasıdır (Touraine, 2000, s.13).

Touraine, modernlik tanımında bilim ve teknolojiye, üretim biçimine, bürokrasi ve siyaset kurumuna ve bunlar arasında kalan kişisel yaşama vurgu yapmaktadır.

Marshall Berman ise modernliği “dünyanın her köşesindeki insanlarca paylaşılan hayati bir deneyim tarzı; başka bir deyişle uzay ve zamana, ben ve ötekilere, yaşamın imkânları ve zorluklarına ilişkin bir deneyim yığını” olarak tanımlar. Ona göre modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi (Berman, 2004, s. 27).

Sözcük kökeni açısından ele alındığında ise Kumar, modernliğin geçmişini şu şekilde açıklar:

Modo'dan (“son zamanlar”, “tam şimdi”) gelen *modernus*, *hodiernus* (*hodie*'den, “bugün”) modelinden hareketle Latince yaratılmış bir sözcüktür. İlk olarak İsa'dan sonra beşinci yüzyılın sonunda *antiquus*'un karşıt anlamlısı olarak kullanıldı. Daha sonraları, bilhassa onuncu yüzyıldan sonra *modernitas* (“modern zamanlar”) ve *moderni* (“bugünün insanları”) terimleri de yaygınlık kazandı. Modernliğin bu geçmişi, modernliği *antik* (*antiquus*) ya da *kadim* olanla nerdeyse tam bir karşıtlık bağlamına yerleştirir. Ona göre yeni olan modern olandır, eski olan ise antiktir. İnanç bağlamında söylenecek olursa, yeni olan İsa'nın öğretisidir, eski olan ise *pagan* olandır.* Bundan dolayı “modernlik, Hristiyan Ortaçağların bir icadıdır (Kumar, 2004, s. 88).

**Pagan* kavramının da Hristiyanlığın bir nitelemesi olduğunu görüyoruz. Kelime olarak “köylü”, “kırsalda yaşayan”, “tarımla uğraşan(çiftçi)” anlamlarına gelirken, Roma İmparatorluğunun kent

Modern kavramının kökü yukarıda belirtildiği gibi çok eskilere dayanmakla birlikte Kumar'a göre modernlik konusundaki modern düşüncenin yani bizim modernlik düşüncemizin genellikle on yedinci yüzyılda doğduğu düşünülür. Bunun bilhassa on yedinci yüzyılın sonunda, “modernler” in galip çıkarak tam gelişkin modernlik kavramına giden yolun temizlendiği “eskiler/modernler kavgası”nda belirgin bir şekilde görülebileceği savunulur. Bu görüşe göre, bu yoldaki kilometre taşları da açıkça görülebilir. Kumar, bu kilometre taşlarının Montaigne'in Denemeler'i (1580), Francis Bacon'ın Advancement of Learning (1605) ve Novum Organum'u (1620) ve Descartes'in Metot Üzerine Söylev'i (1637) gibi eserlerde bulunduğunu söyler(Kumar, 2004, s. 97).

Tarihsel bağlamda modernlikten modernleşmeye geçiş genellikle üçlü bir tarihi ayrımla kategorize edilmektedir. Birinci aşama *modern öncesi dönem (1450 öncesi)*, ikinci aşama *modern dönem*, bu *1450-1750 arası dönem* ve *1750-1950 arası dönem* şeklinde iki alt başlıkta sıralanabilir. Üçüncü aşama ise *modern sonrası dönem* bu da *1950 ve sonrası döneme* tekabül etmektedir (Kaya, 2015, s. 26). Berman'da modernliğin tarihini muazzam bir şeyin bir ucundan yakalayabilme umuduyla üç evreye ayırdığını belirtir: 17. yy'ın başlarından 18. yy'ın başına dek uzanan ilk evrede insanlar, modern hayatı algılamaya yeni başlamışlardır; 1790'ların büyük devrimci dalgasıyla başlayan ikinci evre Fransız Devrimi ve onun etkileriyle büyük, modern bir kamu, bir anda ve dramatik bir biçimde doğuverir. 20. yy'da üçüncü ve son evrede ise modernleşme süreci nerdeyse tüm dünyayı kaplayacak kadar yayılmış; gelişmekte olan modernist dünya kültürü sanatta ve düşünce alanında gözcü başarılar sağlamıştır (Berman, 2004, s. 29). Modernliğin başlama tarihi ve evreleri ile ilgili görüldüğü üzere düşünürler arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Kimi düşünürler modernliğin tarihini 15. Yüzyılda başlatırken, kimisi de 17. Yüzyılda başladığını vurgulamaktadır. Ancak burada bilinmesi

merkezlerinde yaygınlık kazanan İsa öğretisi ve yeni burjuva (dilersek buna yeni kamusal ya da yeni publica da diyebiliriz. Son iki kavramın tarihsel ve siyasal serencamı için bkz. J. Habermas, Kamusalın Yapısal Dönüşümü(İletişim Yay. 2015) eski'yi alt-kültür ya da düşük kültür olarak addedip onu meşruiyetsiz kılmak için bu kelimeyi “putatapar” ve “dinsiz” anlamında tahkir ve tahfif için kullanmıştır. Öyle ki bu ideolojik ya da söylemsel karşıtlık bu gün artık literatürün kendisi haline gelmiştir.

gereken, modernliğin Ortaçağ Avrupa'sında geçerli olan özellikle Skolastik düşünceye bir tepki olarak başladığıdır.

Batı ve Batı-dışı toplum sınıflandırması yapan Nilüfer Göle (1998, s. 65) ise Batı-dışı toplumlarda modernliğin tarihsel ve toplumsal yapının içsel bir uzantısı olarak değil, toplumsal pratiklerin ve toplumsal muhayyilenin dışında, yabancı bir olgu olarak, ele alındığını belirtir. Ona göre Batı-dışı toplumlarda modernite, yalnızca sosyal bilimler düzeyinde değil, aynı zamanda günlük sosyal yaşamda da, arzulanan bir tüketim metası, öykünülen bir yaşam biçimi, ulaşılmak istenen bir ideal ("muasır medeniyet seviyesi") olarak zihinlere yansımaktadır. Göle, bu yorumuyla modernlik kavramının Batı-dışı toplumlarda, Batı toplumlarındaki gibi ele alınmadığını, yabancı bir olgu olarak ele alındığını belirtir. Burada her toplumun kendine özgü tarihsel ve sosyolojik yapısı içinde toplumsal değişim sürecinin anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

Touraine, modernliğin salt değişim ya da olaylar silsilesi olmadığını; *akılcı, bilimsel, teknolojik ve idari* etkinliğin ürünlerinin yaygınlaştırılması olduğunu belirtir. Ona göre modernlik toplumsal yaşamın çeşitli bölümlerinin giderek farklılaşmasını içerir. Bu bölümler ise, siyaset, ekonomi, aile yaşamı, din ve özellikle sanattır (Touraine, 2000, s. 23).

Abel Jeannire göre, modernite üzerine bir tartışma çoğu zaman sayısız hayaletler, bazı kısmi bilgiler ve temelsiz genellemeler arasında bir hesaplaşmadan öteye geçmez. Bu nedenledir ki Jeannire, modernliği tanımlamaktan çok modernliğin kendini gösterdiği temel alanlara vurgu yapar ve bunların birer devrim niteliğinde olduğunu belirtir. Ona göre moderniteye geçişi belirleyen dört devrim söz konusudur. Bunlar, bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimlerdir (Küçük, 2000, s.96, 97). Söz konusu devrimlerin özelliklerine baktığımızda;

Bilimsel devrim, Newton'la başlar. O, yer çekimi kanununu keşfederek iki dünya görüşü arasındaki kopuşu belirledi. Doğrudan Tanrı ve melekleri tarafından yönetilen bir doğadan, kendini düzenleyen bir doğaya; tanrısal sistemleri yansıtan ve Tanrı'nın ihtişamını anlatan bir doğadan, doğanın yasalarının belirlenimciliğinden başka bir şeyi dile getirmeyen bir gök mekaniğine geçilir.

Siyasal devrimde, kopuş modern demokrasinin önce İngiltere ve Amerika'da, ardından da Fransa'da belirleyişiyle damgalanır. Buradaki yenilik, demokrasinin öbür yönetimler arasında yalnızca bir yönetim biçimi olmayı bırakıp, devletin tek rasyonel biçimi haline gelişidir. Artık modern devlet ancak demokratik olabilirdi

Kültürel devrim, yeni fiziksel dünya görüşünün içine çok güçlü bir şekilde kök salan bir düşünce hareketidir. Düşüncenin laikleşmesi, her alanda tüm ölçütlerin rasyonelleşmesiydi söz konusu olan. Bu akımın varacağı en radikal sonuç, toplumsal yaşamın temellerinin yalnızca rasyonel temeller olabileceğini görmektir. Doğa artık Tanrının insan için kurduğu bir ev değildir; insan artık özerk ve kendini düzenleyen bir doğanın içinde yaşamamaktadır.

Endüstriyel Devrim ise, emeğin soyutlanmasıyla karakterize edilir. Bu, insanla doğa arasında aracı konumda bulunan teknik yapının gittikçe daha büyük bir özerklik kazanması anlamına gelir. Emek süreci bundan böyle doğrudan üretici insana değil, makineye bağlıydı (Küçük, 2000, s. 97).

Jeanniere'nin bu sınıflandırması modernliğin bu alanlarda önceki dönemlerinden farkını ortaya koymakta ve modernliğin nitelikleri hakkında ipucu vermektedir. Jeanniere'nin yanında Giddens'ta modernliği dört temel kuramsal boyuta dayandırmaktadır. Bunlar;

- 1- **Kapitalizm**, özel sermaye mülkiyeti ile mülksüz ücretli emek arasındaki ilişki merkezinde yoğunlaşmış bir meta üretim sistemidir; bu ilişki bir sınıf sisteminin ana eksenini oluşturur.
- 2- **Endüstriyalizm**'in ana karakteristiği ise cansız maddi güç kaynaklarının mal üretiminde kullanımınıdır; makineler bu üretim sürecinde merkezi rol oynar.
- 3- **Gözetim**, gözetime konu olan toplulukların siyasal alandaki denetimine iştirak eder; ama, bir yönetsel güç temeli olarak önemi, hiçbir biçimde yalnızca bu alanla sınırlı değildir.
- 4- **Şiddet araçlarının kontrolü**, şiddet araçlarının, toprak açısından kesinleşmiş sınırlar içinde başarılı biçimde tekel altına alınması, modern devlete özgüdür (Giddens, 2004, s. 62-64).

Giddens'in dayandırdığı kuramsal boyutlar daha çok modernliğin ekonomik ve siyasi boyutunu ele almaktadır. Söz konusu sınıflandırmada bilim ve kültür bu boyutları şekillendirmede kullanılan bir araç niteliğindedir. Modernliğe dair bu açıklamalar, modernlik olgusunun kendini en çok hissettirdiği alanların ekonomik, siyasi, bilimsel ve kültürel boyutlarının oluşudur. Ancak yine de modernliği anlamının en iyi yolu modernliğin temel karakteristik özelliklerini açıklamaktır. Bu özelliklere kısaca değinecek olursak;

- 1- *Modernlik rasyonalist/akılcıdır.* Modernitede akıl, somut ve tözsel hale gelir. Artık akıl sadece insanın 'yüzeyle' uğraşmaz, insanın dışsal, içsel ve toplumsal doğasına içkin olarak girer (Küçük, 2000, 146). Toplumsal yaşamı ve kültürü düşünömsel öngöröye göre akıl aracılığıyla yeniden kurmayı hedefler. Bu yeniden kurma arzusu ve çabası kuramsal (buna ideolojik de denilebilir) bir temele dayanır. Bu temel (toplumun) tüketim ögelerini, üretim ögelerini, inanç, ahlâk ve yaşam tarzını değiştirmeyi, dönüştürmeyi ve hatta (yeniden yapmak için) yıkmayı amaçlar (Demirağ, 2007, s. 32).
- 2- *Modernlik evrensel(cidir),* -en azından klasik dönemde. Bu ise kimi zaman hegemonya kurma ve yayılmacıliğa yol açmıştır. Bu durum pozitivizmin bir özelliğidir denilebilir.Özellikle bilimin aklın egemenliğine olan inancı ve aklın tek ve mutlak doğruya delalet edici özelliği, modern projenin faillerine söz konusu sonuçları herkese ve her yerde dayatma hakkı veriyordu. Bu açıdan bakıldığında Zygmunt Bauman'a göre (2001, s. 38)modernlik süreci evrensellikten küreselliğe bir evrilme sürecidir. "Modernlik bir zamanlar kendisini evrensel görüyordu. Şimdi ise kendini küresel sayıyor".
- 3- *Modernlik evrimi ve evrimleşmeyi* kabul eder. Kendi içinde tekâmülü öngörür. Çizgisel tarih anlayışına koşut olarak ilerlemeciliği varsayar. Bir sonraki aşamanın her zaman bir öncekinden daha ileri olduğu varsayılır. Daha sonra gelenin daha iyi olduğu, daha önce olanların ise "daha kötü", "geri" ve "demode" olduğu anlayışı modernliğin tavizsiz ve tartışmasız kabul görmüş bir öncölüdür (Bauman, 2003, s. 2). Bu yüzdendir ki modernlik gelenekseli dışlayıcı özelliğe sahiptir.

- 4- *Modernlik bilimseldir/bilimcidir.* Doğru bilgi için deney, gözlem ile akıl yürütme ve mantıksal tutarlılık esastır. Elde veri yoksa yargı da yoktur. Çünkü veriye dayalı analiz esastır. Bilimsel veriler mutlak doğru kabul edilir. Pozitivist bir yaklaşım esastır.
- 5- *Modernlik bireysel(ci)dir.* Bireyin özerk bir varlık olmasını, kendi başına akıl yürütmesini ve bir fikre sahip olmasını önceler. Bir çeşit bireyin bir öz aydınlanma gerçekleştirmesini ve seküler bir vicdan inşa etmesini hedefler. Modern bilim dinin yerini alınca, rasyonel birey (modern özne) Tanrı'nın yerine geçmiştir. İster bilimsel ister siyasi nitelikte olsunlar modern kavramlar bağımsız bir özne varsayarlar (Rosenau, 2004, s. 79). Modern olmak, tarihsel gelenek karşısında, dışsal otoriteler karşısında bir özerklik talep etmek, kendi inançlarını ve hayatı düzenleme hakkı talep etmek demektir. Bu talep, insanın toplumsal olarak kendi kendisini yönlendirme ve temelde özerk olma arzusunu ifade eder (Küçük, 2000, s. 30). Bu durum toplumsal anlamda da bireyselliği ön plana çıkarmıştır.
- 6- *Modernlik seküler bir süreçtir.* Dünyevilik, dünya işlerini dünya ölçeğinde ele almak esastır. Referanslarını kutsaldan almaz. Yeni bir siyasal ve toplumsal düşüncenin oluşumu, dünyevileşme düşüncesiyle bir arada ele alınan klasik modernlik düşüncesinin vazgeçilmez tamamlayıcısıdır. “*Toplum ahlaksal yargı ilkesi olarak Tanrı'nın yerini alır ve bir araştırma konusunun çok ötesine geçerek, davranışları açıklama ve değerlendirmeye yönelik bir ilkeye dönüşür*” (Touraine, 2000, s. 30). Modernlik fikri, toplumun merkezindeki Tanrı'nın yerine bilimi koyarak, dinsel inançlara, -en iyi olasılıkla- ancak özel yaşam dahilinde bir yer bırakır (Touraine, 2000, s. 24). Bu açıdan kamusal alanda mümkün olduğunca dini tutum, sembol ve ritüellerden kaçınılır.
- 7- *Modernlik Kapitalisttir.* Marx'tan etkilenen yazarlar açısından, modern dünyayı biçimlendiren ana dönüştürücü güç kapitalizmdir. Modernliğin belirginleşen toplumsal düzeni hem ekonomik sistemi hem de diğer kurumları açısından kapitalistti (Giddens, 2004, s. 20). Kapitalizmin toplumsal yaşamın bütün alanlarını belirleyen bir bütünlük, totaliter olmasında, birey ve toplum

arasındaki bağı kopartılmasında, araçsal rasyonelliğin gelişmesinde, aynı şekilde doğanın araçsallaştırılmasında ve metalaştırılmasında, Machiavelli'nin "amaca götüren her yol mubahtır" tezi belirleyici olmuştur (Bağce,, 2004, s. 30).Modernliğin kapitalist yönü gerek sanayi devriminin gerekse günümüz üretim ve tüketim alışkanlıklarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Modernliğin yukarıda belirtilen karakteristik özelliklerinin yanında modernliği eleştirel bir gözle değerlendiren Berman'ın aşağıdaki ifadeleri modernliğin günümüzde yarattığı etkilerin bir özeti niteliğindedir:

Modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslene gelmiştir: Fiziksel bilimlerde gerçekleşen, evrene ve onun içindeki yerimize dair düşüncelerimizi değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni tekelleri ve sınıf biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalarından kalma doğal çevrelerinden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik altüst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları birbirine bağlayan, kapsayan kitle iletişim sistemleri; yapı ve işleyiş açısından bürokratik diye tanımlanan, her an güçlerini daha da arttırmak için çabalayan gitgide güçlenen ulus devletler; siyasal ve ekonomik anlamdaki egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanların kitlesel toplumsal hareketleri; son olarak, tüm bu insanları bir araya getiren ve yönlendiren, keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı (Berman, 2004, s. 28).

Berman'ın bu ifadeleri modernliğin tüm toplumlar için mutluluk getirmediği, hatta modernliğin ortaya çıktığı toplumlara bile mutluluk getirmediğinin bir itirafı gibidir. Ortaya çıkmış olan bu "yeni durum" birçok sebep, şart ve saikle mümkün oldu. Yol açtığı etkilerde bir o kadar çeşitli, etkileyici ve kapsamlı oldu. Siyasi, iktisadi, dini, sosyal ve kültürel alanların tümünde toplumları etkileyen bir sürece dönüştü. Söz konusu bu özelliklerin tümü teorik bir çerçevenin ürünüdür. Ancak işin bir de modernliğin yaşanılan boyutu var. Yaşayan, yaşatılan, hayatın içinde akıp giden, sokağın ve şehrin

parıltısında kendisine yer bulan modernlik. Bilinmeyen, okunmayan ve bazen de sevilmeyen ama yaşanan modernlik. Köylerin, kasabaların, kentlerin modernliği; bireyin kendini var ettiği ya da var kıldığı çarşı pazarın modernliği. Kısacası geniş kitlelerin modernliğidir sözü edilen. Kalabalıkların, dışlanmışların, geri kalmışların ya da geri bırakılmışların; kadınların ve gençlerin modernliğidir. Yerelin modernliği, mahallî modernlik, alternatif modernlik, hatta belki muhafazakâr modernlik bile denilebilir. Adına ne dersek diyelim, her durumda bir değişimden bahsediyoruz kuşkusuz. Bizim çalışmamız da, tam da bu ikinci tür modernlikle ilgilidir. Çalışmanın sonunda belki elimize fiyakalı, cihanşümul bir mefkure geçmemiştir. Ancak sahanın ham ve gerçek verileri bizim için kayda değer olmuştur.

2.1.3. Modernleşme

Modernlik kavramının mutlak bir anlamı bulunmamakla birlikte modernlik üzerine yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere, sürekli geçmişten farklılaşma, değişim, yeni gibi kavramlara vurgu yapılmaktadır. Dolayısıyla modernlik, bir “durum” ya da “tecrübe”yi nitelerken modernleşme ise modernliğin yapısındaki değer ve pratiklere doğru yönelişi içeren anlamıyla bir değişme sürecini belirtmektedir (Kaya, 2015, s. 15). Hem felsefi, hem de iktisadi olan klasik anlayış, *modernliği* aklın utkusu, özgürleşme ve devrim olarak, *modernleşmeyi* de, eylem halindeki modernlik yani tamamen içsel bir süreç olarak tanımlar (Touraine, 2000, s. 43-44). Berman’a göre de (2004, s. 28), 20. yüzyılda modernlik denen girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçlere “modernleşme” denir. Modernleşmenin, tanımı gereği bir fiil ve bir süreç olduğu ve daha çok “kalkınma” sözcüğü ile zaman zaman anlamdaş, zaman zaman onu destekler şeklinde kullanıldığı görülmektedir. “Modernleşme” kavramı ile “modernleşen” toplumsal sürecin oldukça soyut nitelikleri ifade edilmektedir. Bu nitelikleri taşıdıkları ölçüde toplumlar “modern”, bu nitelikleri elde etmede başarılı oldukları ölçüde de “modernleşen” olarak nitelenir (Ateş, 2004, s. 65). Bu nitelikler genellikle ilerleme, gelişme kavramları çerçevesinde ele alınır. Söz konusu gelişme ve ilerleme çizgisi

ise Batı'nın yani Avrupa'nın geldiği noktayı ifade etmektedir. Feodalizm sonrası Avrupa'da ortaya çıkan, doğal ve kendi iç dinamikleri ile meydana gelen değişim süreci sosyolojik bir vakıa iken, Batı dışı toplumlara aynı paradigmanın bir gelişme ve değişme modeli olarak sunulması hatta çoğu yerde dayatılması modernliğin politik ve ideolojik amaçlar içeren sosyal mühendislik projesine dönüşmesini yani modernleşmeyi gündeme getirmektedir. Başka bir ifade ile *modernlik*; belirli bir coğrafyada, belirli tarihsel koşullarda oluşmuş tabii bir sosyolojik olgu iken, *modernleşme* aynı değişim sürecini dünyanın diğer ülkeleri için kurtuluş yolu olarak sunan bir ütopyadır (Kaya, 2015, s. 18). Bu açıdan modernleşme kavramının Batı'dan etkilenen toplumlarda gerçekleşen bir süreç olduğunu, Batı'daki tezahürünün ise modernlik olduğu görülmektedir.

1945 sonrasında gündeme gelmeye başlayan ve Batı dışı toplumların kalkınma süreçleri ile ilgilenen gelişme çalışmalarına iktisatçılar, sosyologlar, antropologlar ve siyaset bilimciler ilgi duymaya başlamış ve süreç içerisinde gelişme yazını olarak nitelenecek bir birikim gün yüzüne çıkmıştır. Konuya farklı disiplinlerin ilgi duyması, modernleşme kuramı olarak adlandırılan ve 1950'li ve 60'lı yılların hâkim bakış açısını oluşturan teorik bir çerçevenin yaratılması sonucunu doğurmuştur. Gordon Marshall (1999, s. 509) modernleşme kuramını, ABD'deki bir grup gelişme uzmanının, Marksist toplumsal gelişme değerlendirmesine alternatif ortaya koyma gayretlerinin sonucu olarak 1960'ların başında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan yaklaşım olarak tanımlar ve Parsons'ın yapısal farklılaşma olarak ele aldığı sürecin başlangıcına gönderme yapar. Bu açıdan bir çok düşünürü göre modernleşme kuramı 1950'lerde doğdu ve özellikle Talcott Parsons ve talebelerinin yaptığı çalışmalarla doruğuna ulaştı. Bir taraftan 2. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi ihtiyaç ve gelişmeler bu kuram çerçevesinde yapılan açıklamaları gerekli kılarken, diğer yandan, sosyolojide yapısal- fonksiyonel yaklaşım tarzı açıklamalar için gerekli bilimsel teorik çerçeveyi sağladı (Coşkun, 1989, s.296). Bu açıdan bakıldığında önceleri Batı'daki yeni toplumsal oluşum ve değişimleri anlamak için ortaya çıkan kuramların daha sonraları Batı-merkezli düşünce modellerine dönüştüğü ve diğer toplumları dizayn etmek için kullanılan projelere dönüştüğü görülmektedir.

Gelişme literatüründe toplumların gelişimi ve değişimi konusunda önemli bir yere sahip olan modernleşme kuramı, büyük ölçüde yapısal işlevselciliğin kuramsal öncüllerine dayanmaktadır. Ferdinand Tönnies (1855-1936), Emile Durkheim (1858-1917), George Simmel (1858-1918), Karl Marks (1818-1883) ve Max Weber (1864-1920) büyük dönüşümün yaşandığı dönemde süreci anlamaya ve açıklamaya yönelik çeşitli kuram, tipoloji ve kavramsallaştırmalar ileri sürerek modernleşme ile ilgili teorilerin öncüleri olmuşlardır (Kaya, 2012, s.112). Modernleşme kuramı bu düşünürlerin, “toplumlar, tıpkı doğal organizmalar, hatta insanlar gibi, bir tür iç dinamikle, olgunlaşma evrelerine benzer biçimde- bebeklikten çocukluğa ve oradan yetişkinliğe doğru- kademeli olarak ilerlerler” tezinden etkilenmiştir (Slattery, 2015, s. 310).

Bir toplumsal değişme teorisi olarak beliren modernleşme kuramı, modernleşme sürecinin evrenselliği vurgusundan hareketle Batı dışında kalan toplumların da bu sürece katılmasının, şu ya da bu biçimde, mümkün olduğunu varsayarak Batı'nın izlediği tarihsel seyri, inceleme nesnesi olarak aldığı toplumlara izlenmesi gereken bir model olarak sunmuştur. Batı dışı toplumların gelişmesi süreci ile ilgilenen modernleşme kuramı, savaş sonrasında Batı dışı dünyanın değişim süreçlerinin incelenmesinde ve belli önerilerin ortaya konmasında etkin bir konum elde etmiştir. Modernleşme kuramının gündeme getirdiği yaklaşımlar yalnızca Amerikan sosyal bilim çevrelerinde değil, aynı zamanda Batı dışı toplumlar içerisinde de karşılık bulmuştur (Altun, 2000, s.123).

Klasik düşünürlerin, toplumsal değişmeyi, Batı merkezli bir toplumsal olgu olarak kabul etmeleri yanında, bu süreci "tek yönlü-doğrusal (üni-lineer) ve "geri çevrilemez" bir süreç olarak betimlemeleri de tartışılabilir bir konudur. Buna göre, değişim süreci/modernleşme, dünyanın hemen her yerinde aynı biçimde ve inişsiz-çıkışsız olarak ilerleyen tek yönlü bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu kabul, sonraki tecrübeler ve bilimsel veriler çerçevesinde şiddetli eleştirilere konu olmuştur (Solmaz, 2011, s. 42).

Modernleşme kuramının temellenmesinde önemli aktörlerden biri olan Talcot Parsons, kuramının perde arkasındaki mimarı olarak öne sürülebilir. Çünkü onun teorisini merkezinde evrim vardır, evrim ilerleme anlamına gelir. Ve ilerleme, daha

çok Batı Avrupa ve Amerika tarafından başarılmıştır. Üçüncü Dünya Ülkeleri, ya gelişmiş toplumların kültürel karakteristiklerini-özellikle elitleri aracılığıyla-difüzyonla, adapte olup genel eğilimlerini benimseyerek bir yer bulabilirler ya da bazı alanlarda zaman sıçraması yaparak gelişmiş toplumların seviyesini yakalayabilirler (Kaya, 2015, s.32). Parsons'ın evrimsel modeli, yapıları ve süreçleri içine almaktadır. Yapılar; toplumsal tabakalaşma, kültürel yönden meşrulaşma, bürokratik örgütlenme, para ve piyasalar, genelleştirilmiş evrensel normlar ve demokratik birliklerdir. Süreçler; farklılaşma, uyumlu yükselme, dahil olma ve değer yaygınlaşmasıdır. Parsons, her şeyden önce, toplulukların ilkel safhadan “kurtulup”, tam anlamıyla toplum diyebileceğimiz safhaya gelebilmesi için; dil, akrabalık, örgütlenme, din ve bir miktar teknolojinin gerekli olduğunu vurgular (Wallace-Wolf, 2013, s. 234). Parsons, ilkel toplumdan modern topluma evrim bağlamında bir dizi spesifik toplumu çözümlenmeye girişmiş ancak toplumsal değişimi ele almada yetersiz olmakla eleştirildiği için kısmen evrimsel kurama dönmüştür. Burada Parsons'un değişim sürecini gerçekten araştırmadığı, karşılaştırmalı *yapısal* çözümlenmesinin yapıldığı vurgulanmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s.108).

Marion Levy (1952), Daniel Lerner (1958) ve W.W.Rostow (1966) toplumların modernleşmesi ile ilgili bazı çözümlenmelerde bulunan ve kuramsal bazı yaklaşımlar öne süren düşünürlerden bazılarıdır. İlk çalışmalarında Parsons'un kavramlarını kullanan Marion J. Levy (1952), modernleşme kuramının en çok bilinen isimlerindendir (Kaya, 2015, s. 32). Levy modernleşmenin ölçütü olarak teknolojiyi görür. Ona göre, “Canlı olmayan enerji kaynaklarının canlı enerji kaynaklarına olan oranının yüksek olduğu oranda ve insan emeğinin alet kullanımı ile etkinliğinin arttırıldığı oranda, toplumlarda modernleşmişlerdir” (Coşkun, 1989, s. 298- 299). Onun terminolojisinde teknoloji, değişim sürecini açıklayan önemli bir kavramdır. Teknolojik ilerlemeler insanın çevresinde olup biteni kontrol altına almasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda iki tür toplumdan bahsetmek mümkündür; İlki görece olarak modern, ikincisi görece olarak modern olmayan toplumlardır. Levy, her toplumun eninde sonunda evrimleşme sürecini yaşayacağını belirtmektedir (Kaya, 2015, s.33).

Modernleşme kuramının bir diğer önemli temsilcisi Daniel Lerner'dir. The Passing of Traditional Society'nin (1958)yazarı olan Lerner'e göre, Batılı modernleşme modeli bazı global ögeler ve sonuçlar içerir. Batı'daki gelişimin tarihsel sonuçlarının Ortadoğulu modernleşme yanlılarınca göz önüne alınması yararlı olacaktır (Hansen, 1992, s. 68). Batılı modernleşme modelinin belirli bileşenler sergilediğini ve bir dizi evrensel süreçle ilişkili olduğunu belirten Lerner, bunlar arasında artan kentleşmeye bağlı olarak okuryazarlığın yükselişinin, okuryazarlığın artışı ile medya (kitle iletişimi)nin yükselişinin, kitle iletişimin(medya)artışı da geniş ekonomik katılım (kişi başına düşen gelirin artışı) ve oy kullanma şeklinde tezahür eden siyasal katılımın birlikte yükselişinin gerçekleşeceğini açıklar. Onun için gelişme, sadece bir ülkenin kurumlarında değil, bireylerin kişilik sistemlerinde de gerçekleşmektedir. Bunun için gelişme yerel bir olgu olmaktan çok dünyadaki tüm insanlığı ilgilendirmektedir. Bazı Ortadoğu ülkeleri ve Türkiye'de Ankara'da yaptığı çalışmalarda kentleşme olgusunu modernleşmenin en dominant özelliği olarak tespit etmiştir (Kaya, 2015, s.35).

W.W.Rostow modernleşme teorisi konusunda ismi anılan bir diğer önemli düşünürdür. Rostow, E.Durkheim ve T.Parsons'ın işlevselci teorilerinden, onların "toplumlar, tıpkı doğal organizmalar hatta insanlar gibi bir tür iç dinamikle, olgunlaşma evrelerine benzer biçimde-bebeklikten çocukluğa ve oradan yetişkinliğe doğru-kademeli olarak ilerlerler" tezinden etkilenmiştir (Slattery, 2015, s.310). Bir iktisatçı ve Başkanlık danışmanı olarak Rostow'un katkısı, her toplumun geçmesi gerektiğini düşündüğü beş temel 'ekonomik gelişme evresi'yle ilgili ayrıntılı açıklamalarıdır. Bu evreleri şu şekilde sıralar:

1.Evre: Geleneksel toplum; tüm sanayi öncesi toplumlardan oluşan ve aralarındaki farklılıklara rağmen, verimlilik düzeyleri düşük olan, eski teknolojiler kullanan ve yetersiz iletişim içindeki toplumlardır.

2. Evre: Kalkışın ön şartları; Bazı iç mekanizmaların veya yabancı istilası gibi geleneksel toplumu 'sarsan' dış güçlerin tetiklediği, ekonomik ilerleme fikrinin tohumlarını atan ve ticaretin gelişip, yeni sanayilerin kurularak değişimler yaşanan toplumlar.

3.Evre: Kalkış; Ekonominin hız kazandığı, geleneksel engeller ve uygulamaların yıkıldığı, ekonominin çekirdeğini oluşturan tarımın yerine sanayinin geçmeye başladığı dönemdir.

4.Evre: Olgunlaşma eğilimi; Ülkenin bu ilerlemeyi pekiştirip yaklaşık 40 yıllık dönemi kapsadığı süreçtir.

5.Evre: Yüksek kitlesel tüketim çağı; ekonominin olgunlaşması sonucu halkın kitlesel tüketimin nimetlerinden, yüksek bir maddi hayat standartından ve refah devletinin sağladığı imkânlardan yararlanmaya başladığı dönemdir (Slattery, 2015, s.311-312).

Rostow'un bu kuramı sanayi öncesi toplumdaki başlayarak ekonomi ve üretimin en olgun seviyeye ulaştığı yüksek kitlesel tüketim çağına doğru bir ilerlemeyi ön görür. Bu ilerlemenin de tüm toplumlar için geçerli evrensel bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Rostow'un bu anlayışı, bu ilerlemeyi henüz sağlayamayan toplumları modernleştirme görevini bu ilerlemeyi gerçekleştirmiş toplumlara vermektedir.

Modernleşme kuramının bir diğer önemli temsilcisi S.N.Eisenstadt'tır. Eisenstadt da diğer modernleşme kuramcıları gibi toplum incelemelerinde toplumsal değişimi açıklarken gelişme sorununu ele almakta ve Batı toplumlarının siyasal, ekonomik ve toplumsal gelişmenin merkezi kabul etmektedir. Dolayısıyla Batı toplumlarının ulaştığı seviyeyi Batı-dışı toplumların da ulaşması gereken evrensel bir nokta olarak görmektedir. Eisenstadt bu durumun yalnızca toplum içi mekanizmalar için değil, aynı zamanda uluslararası sistem için de geçerli olduğu kanaatinde olduğunu belirtmekte ve söz konusu yapıyı modernleşme yönünde aktif hale getirebilmek için yenilikçi ve girişimci aktörlerin önemine de dikkat çekmektedir. Eisenstadt'a göre modernlik Batı'nın yaşadığı toplumsal dönüşümlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve içerisinden çıktığı kültürel havzadan bütünüyle beslenmiştir (Altun, 2000, s.170). Eisenstadt modernleşmenin temel dinamikleri olarak "toplumsal hareketlilik" ve "yapısal farklılaşma" gibi faktörlerle ilişkili başlarda ilerlemeci, evrenselci ve tekçi bir bakışa sahip iken, daha sonraki çalışmalarında modernleşmenin orijinal Batı modernliği gibi tekil ve zorunlu olması fikrini

esneterek çoklu modernitelerin var olabileceği fikrini kabul etmiştir (Kaya, 2015, s. 38).

Modernleşmeyi gelişme sorunu olarak ele alan bir diğer düşünür Neil J. Smelser'dir. Smelser, özellikle ekonomik kalkınmanın toplumsal yapılarla olan karşılıklı ilişkisini ele almış ve daha ziyade de ekonomik büyümenin toplumsal yapılara olan etkisini inceleme konusu yapmıştır. Smelser genel kalkınma süreci ile birlikte gündeme gelen dört önemli gelişmeden söz etmektedir. Bunlar sırasıyla teknoloji, tarım, endüstri ve çevresel düzenlemeler alanıdır (Altun, 200 s. 168-169). Smelser, bu süreçlerin tüm toplumlarda benzer şekilde meydana gelmeyeceğini ve değişimlerin bir toplumdan diğerine farklılık göstereceğini vurgular ve süreçlerin yol açtığı değişimleri şu şekilde sıralar;

- a) Yapısal farklılaşma ve daha uzmanlaşmış özerk toplumsal birimlerin ortaya çıkışı,
- b) Farklılaşmadan dolayı battal hale gelen eski toplumsal düzenden dolayı niteliğini değiştiren bütünleşme (siyasal, hukuki vs. kurumlarda meydana gelen değişimler),
- c) Farklılaşma ve farklılaşma sonunda meydana gelen toplumsal rahatsızlıklar (her türlü toplumsal ve ekonomik patlamalar, kitle hareketleri vs.) (Kongar, 1972 s. 205).

Yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü üzere modernleşme kuramcıları, modernleşmeyi ekonomik, siyasi, kültürel, çevresel ve teknoloji alanlarda bir ilerleme olarak değerlendirip, tüm toplumların ulaşması gereken bir hedef olarak görmektedir. Bu anlamda kuramcıların çoğu modernleşme sürecinin tüm toplumlar için geçerli olan bazı aşamaları olduğunu ifade ederken, Eisenstadt ve Smelser gibi düşünürlerin bu evrenselci bakış açısından zamanla vazgeçtikleri görülmektedir.

Toplumlar arası ilişkilerde, Batı egemenlik ilişkilerinin yürütme sorumluluğunun II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'dan Amerika'ya geçişiyle, egemenlik ilişkilerinin yürütme sorumluluğunu üstlenmesine bağlı olarak Amerika sosyolojisinde bir sıçrama gerçekleşmiş ve bilgi kaynaklarının denetimi eline geçen Amerika, bilgi almak yerine bilgi üreten, siyasi ve kültürel bir merkez haline

gelmiştir (Coşkun, 1997, s.253, 262). Bu yeni merkez ve bilgi üretimindeki egemenlik, aynı zamanda Amerika'ya dünya toplumlarına nizamata verme imkânı sağladığından modernleşme ideolojisi büyük oranda bu bağlamda gelişmiştir.

Modernleşme kuramının toplumsal değişmeyi ilerlemeci, tekdüze ve evrensel bir süreç olarak açıklanması görüldüğü üzere özellikle siyasi ve ekonomik olarak egemen olma iddiası taşıyan Batı ideolojisinin ve düşünürlerinin ürünüdür denilebilir. Modernleşme sürecinin bu şekilde yorumlanması eleştirilere neden olmuş ve bu süreci açıklayan yeni ve farklı kavramsallaştırmalar ortaya çıkmıştır.

Modernliğin evrenselci iddiasına karşı çıkan düşünürlerden biri Nilüfer Göle'dir. Kaya (2015, s. 53), Göle'nin "Batı dışı modernlik" kavramı ile çoklu modernlikler tezine önemli bir katkı yaptığını belirtir. Ona göre Göle, "Batı-dışı modernlik" kavramı ile yaptığı analizlerde, Batılı modernliğin tarihsel ve coğrafi bağlamından koparak Batı dışı toplumlar tarafından nasıl revize edildiğini ifade etmek üzere analitik bir araç olarak kullanır. Göle (1998, s. 66), modernliğin yerel boyutta, Batı-dışı toplumlar tarafından kendilerine özgü bir biçimde yeniden üretildiğini ve farklı şekiller alabileceğinin göz ardı edildiğini belirtmektedir. Modernlik Batı toplumlarının tekeli olmaktan çıktıkça, tekçi bir modernlik anlayışından, çoğulcu modernlik anlayışına geçilmekte, önümüze alternatif modernlik modelleri olabilir mi sorusu gelmektedir. Ancak ona göre her ne kadar analiz perspektifimizi çoğulcu modernlikler kavramıyla genişletsek de, Batı ile Batı-dışı toplumlar arasında bir simetriden, tam bir göreceli farklılıktan söz etmek mümkün değildir. Batı-dışı toplumların tarihsel, politik ve entelektüel yörüngelerini Batı modernliğine bağımlılıkları belirlemektedir. Batı ve Batı dışı toplumlar arasında böyle bir ilişkinin oluşmasında Batı'nın Rönesans, Aydınlanma, Sanayi Devrimi ve günümüzdeki Bilgi çağına damgasını vurması ve yeniliklerin merkezi sayılmasıdır. Ona göre, Batı-dışı toplumların modernliği yerel bir süreç sonucu doğurmaktaki zayıf kapasiteleri, Batı tarihine ve düşüncesine standart koyucu olarak bağımlılıkları ve Batı ile aralarındaki simetrik ilişkiler, "zayıf tarihsellik" kavramıyla anlatılabilecek olan ortak yapısal özelliklerden bazılarıdır (Göle, 1998, s. 66). Göle burada *Zayıf tarihsellik* kavramı ile Batılı olmayan toplumların Batı modernliğine olan bağımlılığına işaret etmekle birlikte modernleşmenin tek tip olmadığını, Batı

dışı toplumlarda kendine has özellikler taşıyan bir sürece dönüştüğünü ifade eder. Batılı olmayan modernlikler kavramı Göle’de, dört temele dayandırılır. Bunlar; a) Batı modelinin merkezden kaydırılması, b) İlerlemeci zaman anlayışından eşzamanlı modernlik anlayışına geçilmesi, c) Eksik yerine ekstra modern olanın gözlemlenmesi ve d) Geleneksel yerine geleneksizleşme tezleri üzerine temellenme olarak ifade edilmektedir (Göle, 2008, s. 165).

Göle (1998, s. 68), modernitenin kültürel yerel dokunun dönüşümü ve tarihsel bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkmadığı, ancak bununla beraber politik elitlerin ve toplumsal aktörlerin zihinlerini ve arzularını rahat bırakmadığı Batı-dışı ortamlarda, modernizasyonun politik bir irade ve çaba olarak modernliğin yerini aldığını belirtmektedir. Ona göre modernizasyon siyasi elitlerin iradesine dayanırken, siyasi istence indirgenemeyecek olan modernlik, modernist elitlerin Batıcı ideallerine uyum göstermiyor olabilir. Otoriter modernizasyonda, "yukarıdan aşağıya" modernleşme tabir ettiğimiz, devlet-merkezci icraattan, daha sivil toplum merkezli, "aşağıdan yukarıya" değişime doğru bir atlama gerçekleşmektedir. Göle bu durumun Batı-dışı ortamlarda, yukarıdan modernizasyon ve aşağıdan modernliğin radikal farklılıklar gösterdiğini tam olarak bu nedenle de sık sık çatışma içine girildiğini ifade etmektedir. Bu noktada sivil toplumun da, köktenci (fundamentalist) hareketlerin, kabileciliğin (tribalism), etnik çatışmaların vatandaşlık demokrasisini tehdit ettiği ve liberal pazar ekonomisinin kolayca saf tüketicilik (consumerism), çürüme (corruption) ve pornografiye dönüşebildiği sivil savaş alanı haline gelme riskini taşıdığı vurgulanmaktadır (Göle, 1998, s. 68). Göle’nin bu tespiti bu çalışmamız için de bir referans noktası oluşturmakta ve araştırmamızın yönünü belirlemektedir. Göle ayrıca, *alternatif modernlikler* kavramı ile Batı ile Batı-dışı arasında yeni bilgi/iktidar ilişkilerini altüst etmek kadar, modernlik üzerine yeni kavramsallaştırmalar yapmak gerektiğini ve Batı-dışı modernlikler üzerine bilgi üretebilmenin şartının da Batı-merkezli teorileri değiştirebilmek olduğunu söyler (Göle, 1998, s. 70). Bu noktadan hareketle gerek Türk modernizasyon süreci gerekse modernleşme teorilerinin evrenselci üst anlatılarının Şanlıurfa’daki tezahürleri konu bağlamında bu çalışmada dikkatle ele alınmaktadır.

2.1.4. Geleneksel-Modern Toplum Karşılaştırması

Geleneksel kavramının çoğu zaman karşıtı olarak kullanılan modern kavramı toplumların yapısını açıklamada da bir ölçüt olarak kullanılmış ve geleneksel-modern toplum diye bir sınıflamanın karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Temelde yapısal işlevselci kurama dayanan modernleşme yaklaşımında, “gelişme ve azgelişmişlik”, “geleneksel ve modern” toplumlar olarak somutlaştırılır (Kaya, 2015, s. 60). Geleneksel toplum genellikle endüstriyel, kentleşmiş ve kapitalist “modern” topluma karşı kullanılır (Marshall, 2005, s.259). Genel kabul gören tanımlamayla, modernizasyon, geleneksel toplumdan modern topluma evrilen bir süreci kapsamaktadır. Bu açıdan bakıldığında modern toplum, geleneksel toplumların ulaşmak istediğı bir toplum tipi, varılmak istenen bir amaçtır.

Modernleşme kuramcılarını genel olarak geleneksel toplumlardan modern toplumlara dönüşümü tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş (Saint-Simon), cemaat’ten cemiyete geçiş (Tönnies), basit toplumlardan karmaşık toplumlara geçiş (Spencer), mekanik dayanışmalı toplumlardan organik dayanışmalı toplumlara geçiş (Durkheim), kutsal toplumlardan laik toplumlara geçiş (Howard Becker) olarak tanımlamışlardır (Özyurt, 2007, s. 113). Toplumsal yapıda meydana gelen değişimlere bağlı olarak modern ve geleneksel toplumlar için birtakım ölçütler belirleyen Parsons, “ilişkilerin genelde kişisel ve samimi olduğu geleneksel toplumdaki ilişkilere *anlamlı* (expressive) ilişkiler ve ilişkilerin gayrişahsi veya resmi ilişkiler olduğu modern toplumdakilere de *vasıtalı* (instrumental) ilişkiler adını vermektedir” (Wallace ve Wolf, 2004, s.38).

Daniel Lerner, “geleneksel toplum katılımcı olmayan toplumdur, modern toplum ise katılımcıdır” diyerek; modern toplum- geleneksel toplum ikilisi arasındaki ayırteci özellik olarak katılım olgusunu vurgulamaktadır (Sevil, 2005, s.44). Lerner’a göre bütün toplumlar aynı başlangıç noktasından, *geleneksel toplumdan* yola çıkarlar. Geleneksel toplumlar, sınırlı beklentilere, yüz yüze iletişim sistemleri ile kabile şefleri ve dini liderler gibi geleneksel otoritelerce denetlenen bir yönetim biçimine dayanmaktadır. Gelişme sürecinin nihai noktasında ise demokratik katılım, toplumsal refah ve tüketimcilikle oluşturulan *katılımcı toplum* yer almaktadır (Coşkun, 1989, s.301).

Geleneksel ve modern arasındaki en belirgin ayrımlardan biri toplumsal hareketliliğin yoğunluğunda ortaya çıkar. Geleneksel toplum oldukça durağan bir yapıya sahipken, modern toplum bunun aksine oldukça hareketlidir (Bağce, 2004, 14). Kaya (2015, s.62), Weber'in ideal tip kavramsallaştırmasını ölçüt olarak modern ve geleneksel toplum ayrımını değerlendirmiş ve geleneksel toplum yapısına dair özellikleri şu şekilde sıralamıştır; tarıma dayalı bir ekonomi, ilkel bir teknoloji ve zayıf üretim; toprak sahibi seçkinlere ve bölgeciliğe dayalı bir siyasi yapı; hiyerarşik ve iki ögeli bir sosyal sınıf yapısı, geniş aile düzeni ve ailenin aynı zamanda bir üretim birimi olması, kaderci bir hayat görüşü, statü ve rollerin insanların kim olduklarına göre dağılması; kanun ve kuralların kişiye göre değişen şekillerde uygulanması görev ve hakların sınırlarında belirsizlik.

Weiner'da modern toplumun devlet kurumunu çeşitli yönlerden değiştirdiğini ve geleneksel toplumla arasında oluşan farkları, özetle şu şekilde sıralamaktadır;

- a) Geleneksel toplumda aile veya yerel nitelikli birincil gruplar ön planda gelirken, modern toplumda devletle kişi arasında bir sürü ikincil gruplar oluşmaktadır;
- b) Geleneksel toplumda devletin otorite ve egemenliği ulu ve fizik ötesi bir nitelik taşıırken modern toplumda hukuki bir anlam kazanıyor;
- c) Modern toplum devletin kamu hizmeti ve politikasını ön plana geçiriyor;
- d) Buna bağlı olarak modern toplumda milli bağ öncelik hakkına sahip oluyor, halbûki geleneksel toplumda devlet, aile- akrabalık ya da belli bir zümre bağlarına göre şekil alıyor;
- e) Geleneksel toplumda devletin mevcut yapısını korumaya yönelik bir anlayış mevcuttur. Yani devlet yönetimi ile politika arasında hiçbir ayrım yoktur (Sevil, 2005, s.44).

Levy'ye göre izafi olarak modernleşmiş toplumlarla, izafi olarak modernleşmemiş toplumlar arasında belirli farklar söz konusudur. Bu farkları şöyle özetlemektedir;

1. Örgütlerin uzmanlaşması
2. Karşılıklı bağımlılık

3. İlişkiler farkı
4. Merkezileşme eğilimleri
5. Genel bir değişim ortamı ve pazarlar
6. Bürokrasi
7. Ailenin önemi
8. Köy kent karşılıklı bağımlılığı (Coşkun, 1989, s. 299-300)

Modernleşme kuramcıları toplumları geleneksel/ modern ayrımı içerisinde ele alarak gelişme çizgisinin başlangıç noktasında Batı-dışı geleneksel/kırsal/tarımsal toplum, nihai noktasında da modern/kentsel/ endüstriyel Batı toplumunu konumlandırmaktadır. Ayrıca geleneksel toplumun bünyesinde şu özellikleri taşıdığını belirtmektedir: Durağan toplumsal yapı; tarıma dayalı ekonomi; düşük okuma yazma oranı; teknolojik düzey geri; düşük hayat standardı; fonksiyonel belirliliği olan kurumlar mevcut değil; yatay ve dikey hareketsizlik; sosyal hayatta yüz yüze ilişkiler yoğun; yönetimde kanun ve kurallardan ziyade gelenekler hakim; inanç ve düşünüş biçimlerinde kaderci zihniyet ve anlayışlar egemen (Coşkun,1989, s. 297). Geleneksel-modern toplum ayrımına atfedilen bu özellikler özellikle Batı dışı toplumlarda tam anlamıyla karşılık bulmadığı daha sonraları dile getirilmiştir. Batı kaynaklı olarak düşünülen bu kuramlar Avrupa ve Amerika merkezli toplumların değişim sürecini diğer tüm toplumlara genelleştirme çabasının bir sonucudur. Dolayısıyla bu değişim her ne kadar Batı'nın gözüyle gelişim, kalkınma, ilerleme olarak adlandırılrsa bile bu süreç ve kavramsallaştırmalar diğer toplumlar için geçerli olmayabilir. Bu durumu daha önce Nilüfer Göle'nin "Batı-dışı modernlik" kavramı ve "Çoklu modernlikler" tezi gibi kavramsallaştırmalarla ifade ettiğini belirtmiştik. Modernleşme kuramlarına getirilen bu yeni yaklaşım tarzı özellikle kendine has sosyo-ekonomik, kültürel özelliklere sahip toplumların anlaşılması açısından önemlidir.

2.1.5. Türk Modernleşmesi

2.1.5.1. Osmanlı Döneminde Modernleşme

18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da meydana gelen toplumsal değişme, dönemin Osmanlı toplumsal yapısını da etkilemiştir. Bu anlamda bu dönemde askeri, siyasi, ekonomik alanlarda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu açıdan Türk modernleşmesine yönelik yaygın çözümlene tarzı, modernleşmeyi, ulus-devlet kurma süreci, ekonomik kalkınma, çağdaşlaşma ya da otoriter devlet pratiğinin toplumu kurması, kumanda etmesi tarihi olarak okumaktadır (Yıldırım, 2007, s. 5). Türk modernleşme tarihi genellikle Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme tarihi ile başlatılmaktadır. Osmanlı ve Türk modernleşmesi de genellikle çağdaşlaşma, batılılaşıma, Avrupalılaşıma tartışmaları ve kavramsallaştırmaları çerçevesinde ele alınmıştır.

Niyazi Berkes (2002, s. 40), Osmanlı’nın çağdaşlaşma tarihini 1699’da yapılan Karlofça Antlaşması ve 1718’de yapılan Pasarofça Antlaşması ile başlatır. O, ilk çağdaşlaşma düşüncesinin dışarıdan hiçbir etki olmadan çıktığı fikrini reddederek 1718 Antlaşmasının hemen ertesinde yazılmış olan ve bir Takrir olarak nitelendirilen yazıda bir Hristiyan (burada Avrupalı anlamında) ile bir Müslüman devlet adamı arasında geçtiği varsayılan tartışmada ilk çağdaşlaşma düşüncelerinin görüldüğünü belirtir. İki kişi arasında karşılıklı konuşma biçiminde yazılmış olan bu *Takrir*’de “Hristiyan”, Avrupa dünyasında gelişen yeniliklerin alınması gerekliliği üzerinde durur (Berkes, 2002, s. 45).

Berkes (2002, s. 50), İbrahim Müteferrika’nın da Osmanlı çağdaşlaşma tarihinde önemli bir rolünün olduğunu belirtmektedir. Ona göre matbaanın ilk kurucusu olarak ün kazanması, Osmanlı militer düzeninin çağdaş Avrupa yöntemlerine uyacak biçimde ıslah edilmesi konusundaki rolünü unutturmuştur. Oysa Müteferrika’nın bu rolü önemlidir. Berkes, Osmanlı’daki çağdaşlaşmayı, toplumda kutsal bir niteliğe bürünen değerlerin alışkanlıkların etkisizleşmesi olarak görür. Osmanlı çağdaşlaşma çabalarını da “kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma” çabası olarak görür. Aslında toplumun eski yaşayışının kökeninden gelen birçok alışkanlıklar, kolaylıkla din gereği imiş gibi bir nitelik kazanırlar. İşte bunun

içindir ki, çağdaşlaşma sözcüğünün özü, “laikleşme” sözcüğünün söylemek istediği gibi toplumu bu dinselleşme hummasının yasından kurtarma işi imiş gibi gözüküyor ve laicisme ile secularism temrinin anlamları, ayrı sözcük kökenlerinden geldikleri halde, birbirine uyuyor. Böylece çağdaşlaşma konusunda asıl sorunun, *kutsal* sayılan alanın ekonomik, teknolojik, siyasal, eğitsel, cinsel, bilgisel yaşam alanlarında daralması, etkisizleşmesi sorunu olduğunu belirtir (Berkes, 2002, s.19- 23). Berkes,

Bugün bütün dünyayı Avrupa geleneği etkilemekte olduğundan, bu sayılan yerlerdeki tarihsel rejimlerden arta kalan toplumların çağdaşlaşması Batı Avrupa siyasi geleneğine göre yürümektedir ya da yürütülmektedir. Bu toplumların çağdaşlaşma çabalarının çok güç ve ağır yürümesinin, yollarının sık sık şaşırılmasının başta gelen nedeni budur. Geleneklerine aykırı ve yabancı bir yönde yürümek zorundadırlar. Bu çağdaşlaşma sürecinde bu yönde giderken yalnız şaşırın değil, varlığını ya da benliğini yitiren toplumlar görülmüştür. Fakat bütün dünya ister istemez batılılaşmak zorundadır. Bu yolda gitmeyenler varlıklarını yitirmekte, yok olmaktadır. Bu yolda gitmek isteyip de yolunu bulamayanlar ya da bu yolda gitmenin karşısında olan kişilikleri çok güçlü olanlar, benliklerinden çok şey feda etmek zorundadırlar (Berkes, 2002, s. 28).

ifadelerini kullanarak Osmanlı ve daha sonra Türk modernleşme tarihinin de böyle bir sürecin tarihi olduğunu vurgulamaktadır.

Osmanlı modernleşmesi üzerinde duran bir diğer tarihçi İlber Ortaylı ise Osmanlı modernleşmesinin Tanzimat’ın ilanı ile başladığını şu şekilde dile getirir:

Osmanlı İmparatorluğu modernleşmeye acaba ne zaman başladı? Bu konuda bana kalırsa ve ille de bir tarih lazımsa, insanların insana layık güvenceyi elde ettikleri 1839 Gülhane Fermanı’nın okunduğu gün derim. Daha ferman torbaya konduğu an İslam-Hristiyan toplumunun adetleri, Doğu-Batı kültürü ve hayat tarzının ne olduğu tartışılmaya başlamıştı (Ortaylı, 2017, s. 16).

Ortaylı’ ya göre (2017, s. 21), Türkiye’de modernleşme tarihi bir zorunlulukla ortaya çıktı. Kaçınılmaz olan, değişikliğin kendisiydi. O değişikliğin yöntemleri çatışma konusu oldu. İnsanlar zorunlu modernleşmeye Batıcılık, Doğuculuk, İslamcılık. Ulusçuluk, Müdahalecilik ve liberalizm gibi kavramlarla girdiler. Osmanlı imparatorluğu, Batı Avrupa karşısındaki geri kalmışlığını 18. yüzyıldan beri

askeri-teknik reformlarla kapatmaya çalışmıştır. Ancak modernleşme ile idari, hukuki, mali reformların kaçınılmazlığı da anlaşılmıştır. Bir başka deyişle Osmanlı modernleşmesi, kaçınılmaz olarak Batı dünyasının ideolojik yapısını da almak durumunda kalmıştır.

Şerif Mardin'e göre de, III. Ahmet devrinde Batı'dan gelen bir mülteci, İbrahim Müteferrika, basın sanatını Osmanlı İmparatorluğuna getirmiş, Batı'nın askeri eğitimi ve teknolojisi konusundaki bilgilere imparatorlukta önem verilmeye başlanmıştır. Avrupa'yla ilgili ilk sistematik değerlendirmeler ise, devamlı diplomatik ilişkilerin bir ürünü olarak Batı'da görevlendirilen Osmanlı hariciye memurlarından gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu için Batı'nın genel bir "model" olarak kullanılmasına dayanan "düzeltme" (tanzimat) teklifleri de buradan kaynaklanmıştır. Mardin'e göre Batı'nın askerî kuruluşlarından örnek alma çabaları I. Mahmut (1730-1754), I. Abdülhamit (1774-1789) ve özellikle III. Selim zamanında (1789-1807) hızlanmış fakat geleneksel Osmanlı kültürünün tepkisi ve geçimleri tehlikeye girenlerin birleşen akımlarıyla bir daha sekteye uğratılmıştır (Mardin, 1991, s. 13).

İmparatorluk yönetiminin pek çok eksikliği bulunduğu fark edilmesine karşın, söz konusu eksikliklerin klasik kurumların canlandırılması ile telafi edileceği düşüncesi 17. yüzyıla kadar etkili olmaktaydı (Yıldırım, 2007, s. 178). Ancak askeri ve siyasi alandaki yenilgilerin devam etmesi daha kapsamlı reform yapma ihtiyacı doğurmuştur. Öncelikle askeri alanda başlayan reform çalışmaları, daha sonra Batı'nın diğer kurumlarını alma biçiminde gerçekleşmiştir.

Bu açıdan bu dönemlerde yapılmış reform hareketlerine kısaca değinecek olursak; III. Selim merkezi devlet örgütünün gücünü arttırmak, rüşvet ve suistimalle mücadele etmek ve adaleti yeniden sağlamak amacıyla 1792 yılında bir ıslahat programı (Nizam-ı Cedit) başlatmıştır. Yeni bir ordu için çalışmalara başlanmış, Fransa'dan orduyu eğitecek subaylar getirilmiş ve 1807'de "Nizam-ı Cedit" adında bir ordu kurulmuştur. Avrupa'da daimi Osmanlı elçiliklerinin kurulması da bu reformlardan biridir (Öztaş, 2003, s. 49).

III. Selim'den sonra tahta geçen II. Mahmut askeri, idari ve mali reformlar yoluyla devleti güçlendirme çabalarını sürdürmüŖ; modern bir ordunun kurulması (Yeniçeri ocağını kaldırıp yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye), etkin bir vergilendirme sistemi, modern ve etkin bir merkez ve taşra bürokrasisi ve yeni bir eğitim sistemi için harekete geçmiştir (Öztaş, 2003, s. 49). II. Mahmut döneminde ayrıca modern tıbbın öğretildiği askeri tıp okulu, bir askeri müzik okulu ve İstanbul Maçka semtinde bir harp okulu kurulmuştur. Bu yeni okulların hepsinde, yabancı eğitimcilerin rolü çok önemliydi ve bir Batı dilini (genellikle Fransızca) bilmek bir ön koşuldu (Demir, 2004, s. 227).

II. Mahmut'tan sonra 3 Kasım 1839'da Abdülmecit yönetimi dört temel reformu içeren ve II. Mahmut'un politikalarının devamı sayılabilecek Tanzimat Fermanı'nı hazırladı. Buna göre padişahın tebâsının can, namus ve malının güvence altına alınması; iltizam sisteminin yerini alacak düzenli bir vergilendirme sistemi; zorunlu askerlik sistemi ve hangi dinden olursa olsun bütün tebaa için yasa önünde eşitlik uygulamalarına geçilecekti. Bu dönemde ordu, merkezi bürokrasi, taşra yönetimi, vergilendirme, hukuk, eğitim ve haberleşme alanlarında reforma gidilmiştir (Öztaş, 2003, s. 52). Tanzimat fermanında "devlet kurumlarının bozukluğunun" yüz elli yıldır devam ettiği ve bu durumun giderilmesi için yeni kurallar konması gerektiği üzerinde ısrarla durulmuştur (Sevil, 2005, s.104).

Mardin'e göre (1991, s. 15), Tanzimat ile Batı'nın askerî ve idari yapısı Osmanlı İmparatorluğu'na aktarılırken Batı'nın günlük kültürü de ikinci defa etkin bir biçimde imparatorluğa girmişti. Giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler "Avrupalı" olmuştu.

Batı fikirlerinin iyice anlaşılmaya başlandığı bir diğer devre ise Sultan II. Abdülhamit (1876-1909) devridir. Bunun sebebi, yeni kurulan okullarda okuyanların ve yabancı dil bilenlerin artması olduğu kadar, padişahın kendisinin Batı'yı bir bakıma "model" olarak almış olmasıdır. II. Abdülhamit, "Baticılığı" Batı'nın tekniğini, idari sistemini ve bilhassa askeri teşkilatını ve eğitimini alma şeklinde anlıyor; bunun yanında Müslümanlığı teb'ası arasında güçlendirmeye çalışıyordu. Bu amaçla, Harbiye, Mülkiye ve Askerî Tıbbiye'nin programları geliştirilmiş, okullarda bilgili bir kuşak yetiştirilmiştir (Mardin, 1991, s. 16-17).

Osmanlı modernleşmesinin temel amacının toplumu dönüştürmek değil, mevcut sistemin ıslahı, devletin eski ihtişamlı günlerine tekrar gelebilmesi için tespit edilen eksikliklerin giderilmesi yönünde düşünceler hâkim basmaktadır (Bilge, 2009, s. 68). Bu anlamda Osmanlı modernleşmesini, bir devletin mevcut değişimler karşısında kendi geleneklerinden kopmadan bu değişimlere ayak uydurma çabası olarak görmek mümkündür.

2.1.5.2. Cumhuriyet Dönemi Modernleşme

Osmanlı döneminde başlayan modernleşme hareketleri ve tartışmaları Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte Türkiye, geldiği yol ayrımında tavrını koymuştur. Cumhuriyet devrimlerinin temel amacı toplumun geleneksel değerleri ve hayat tarzı yerine Batılı, rasyonel fikirleri yerleştirerek Türk toplumunu Batı tipi bir toplum haline getirmektir (Bilge, 2009, s. 62).

Türkiye’yi Batılı bir millet yapmak isteyen Atatürk tarafından modernleşme; asrileşme, muasır medeniyet seviyesine erişme veya garplılığa gibi terimlerle ifade edilmiş ve pozitivist bilimin, insanlığa yön veren temel prensip ve hayat görüşü olarak bütün topluma egemen olması hedeflenmiştir (İnalcık, 1963, s. 628). Bu doğrultuda Atatürk’ün “muasır medeniyet” seviyesine yükseltme arzusunun sonucu olan devrimlerden; 1938’e kadar gerçekleştirilenler arasında şunları sıralanabilir:

- 1- Hilafetin saltanattan ayrılması ve saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922).
- 2- Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923).
- 3- Tekke ve zaviyelerle, ziyaret maksadına yönelik olarak türbelerin kapatılması (2 Eylül 1925)
- 4- İsviçre Medeni Kanunu üzerine kurulu Türk Medeni Kanunu’nun kabulü
- 5- Uluslararası rakamların kabulü
- 6- Yeni Türk harflerinin kabulü
- 7- Milli eğitim okullarından Arapça ve Farsça öğreniminin kaldırılması (Bilge, 2009, s. 62).

İttihat-Terakki Cemiyeti ve Kemalist dönemde devam eden modernleşme çabaları genel olarak iki eksen üzerinden yürümüştür. Laikleşme ve ulusal kimliğin inşasına yönelik çalışmalar modern devlet ve toplum olmanın zorunluluğu olarak sayılmıştır. Siyasi ve hukuki alanın sekülerleştirilmesi olarak başlayan laikleşme süreci İslam'ın kamusal alanda belirleyiciliğinin azaltılarak toplumun dini referanslardan uzaklaştırılmasını amaçlamıştır (Aslan ve Alkış, 2015, s. 31).

Daha cumhuriyetin ilanıyla başlayan ve özellikle de dini kurumların etkisini azaltarak, ulusu seküler bir yörüngeye oturtma amacını taşıyan devrimler, geleneğin yerine modern olanı benimsetmek için yasal düzenlemeler ve yaptırımları da içeriyordu. Hilafetin 1924'te kaldırılması da bu anlayış doğrultusunda gerçekleşti (Bilge, 2009, s. 62). İsmail Kara bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Cumhuriyet modernleşmesinin Osmanlı batılılaşmasının bir tür uzantısı olduğunu söylemekle beraber bütün Osmanlı modernleşmesi tecrübesini, düz bir hat üzerinde (sadece) Cumhuriyete gidişi mümkün kılan veya onu hazırlayan bir süreçler manzumesi olarak görmek, tasvir ve değerlendirmeleri bu çerçevede yapmak yaygın ve problemlili bir yaklaşım tarzı olarak hâkimiyetini sürdürmektedir (Kara, 2008, s. 27).

Kara'ya göre, Din- devlet ilişkileri çerçevesinde altılı çizilmesi gereken en önemli hususlar şöyle özetlenebilir:

- a) Osmanlı Batılılaşmasının ilk aşamalarında dinin yeni yorumlara tabi tutulması veya dini kültürün dönüştürülmesi öncelikli bir mesele değil, tali-bağımlı bir mesele idi.
- b) Osmanlı Batılılaşmasının nerede ise her aşamasında, yapılan/yapılması düşünülen her şeyin, doğrudan veya dolaylı olarak dini bir mantık ve muhteva ile açıklanmaya çalışılması. Buna modernleşme ile dinin uzlaştırılması teşebbüsü de diyebiliriz (Kara, 2008, s. 27).

Kara, Osmanlı modernleşmesinin mimarlarının Müslüman kalarak, İslam âleminde de mesul Müslüman bir devlet olduklarının tamamen farkında olarak nasıl modernleşebileceğini öne çıkarırken, Cumhuriyet ideolojisi İslam unsurunu devre

dışı bırakarak, en yumuşak tabirle İslamı ve Müslümanlığı paranteze alarak nasıl modernleşme projesi yürüteceklerinin peşinde olduklarını belirtmiştir.

Göle, modernleşme projesinin Batılı olmayan bir bağlamda çok değişik bir şekilde büründüğünü belirterek modernliğin yerli kültürden ve gelişimden kaynaklanmadığı toplumlarda tarih yaratmanın siyasi ve entellektüel seçkinlerin arzularıyla şekillenen sürekli bir modernleşme ve batılılaşma çabasına dönüştüğünü belirtir. Bu durumu da daha önce de ifade ettiğimiz “zayıf tarihsellik” kavramıyla şu şekilde açıklar:

Rönesans’tan Aydınlanma’ya, Sanayileşme’den günümüzdeki Enformasyon Çağı’na değin Batı tarihi bir kere her türlü yeniliğin kaynağı ve modernliğin referansı olduktan sonra Batılı olmayan deneyimler bir anlamda solup giderler. Bu “Batılı olmayan” ve artık “değişim karnavalına” katılmayan toplumlar tarihin ve bilginin sahipliğinden dışlanırlar. Bu dışlanma da “zayıf tarihsellik”, yani toplumsal bir “kendini üretmede”, kültürel dokuyla pratik arasındaki karşılıklı etkileşim üzerine kurulu yerli bir gelişim olarak modernliği oluşturmakta zayıf bir kapasiteye sahip toplumların ortaya çıkmasıyla sonuçlanır. Böylece modernleşme projesi kültürel kuralları, yaşam biçimlerini ve cinsel kimlikleri “Batılılaştırmak” amacıyla olan siyasi bir arzu dayatır. Neredeyse bir medeniyet dönüşümü olan Türk modernleşme tarihi de, Batı’dan fikirleri, tavırları, kurumları ödünç alma konusundaki gönüllülüğü açıkça ifade eder (Göle, 2016, s. 26-28).

Göle’nin bu tespiti Türk modernleşmesinin kendi iç dinamikleri sonucu gerçekleşmediğini, siyasi otorite tarafından şekillenen bir sürece işaret etmektedir. Osmanlı döneminde başlayan modernleşme çabalarının Cumhuriyet döneminde devam ettiğinden söz etmiştik. Ancak Cumhuriyet dönemindeki modernleşme çabaları, Osmanlı döneminden hem reformların niteliği olarak hem de geçmişle olan bağını koparması açısından farklılık arz etmektedir. Osmanlı dönemindeki modernleşme çabalarında askeri, bilimsel alanlardaki yenilikler alınıp, toplumun kültürel, geleneksel ve dini değerleri korunmaya çalışılıyordu. Ancak Cumhuriyet döneminde toplumun mevcut birçok değeri modernleşme süreci önünde bir engel olarak görülüp bunlar bertaraf edilmeye çalışılmıştır. Özellikle yeni harflerin kabulü, yeni medeni kanun, hilafetin kaldırılması v.s. gibi yenilikler toplumda yüzyıllarca

kabul gören değerlerin değişmesi anlamına geliyordu. Bu açıdan Cumhuriyet dönemi modernleşmesi toplumun geleneksel yapısında radikal değişmelere neden olmuştur.

2.1.5.3. Türk Modernleşmesi ve Kadın

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde meydana gelen siyasal, sosyal, ekonomi, eğitim ve hukuk alanlardaki değişimler Osmanlı kadınına da etkilemiştir. Özellikle eğitim, hukuk gibi toplumun yeniden yapılandırılmasında belirleyici olan faktörler, kadının toplumdaki statüsünü de belirlemiştir. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte kadının statüsünde gözle görülür bir değişme yaşanmıştır. 1856 Islahat Fermanı, hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil duruma düşmeyeceğini ifade ederek bu konuda önemli bir adım atmıştır. Bu dönemde özellikle kadınlar için önemi büyük iki düzenleme yapılmıştır. Bunlardan biri 1858 yılında düzenlenen Arazi Kanunu'yla kadınlar da mirasa ortak kılınmıştır. İkincisi ise Nüfus nizamnamesi ile de devlet, Osmanlı tarihinde ilk kez evlilik kurumuna müdahale ederek ona resmi bir boyut kazandırmıştır. Tanzimat dönemi, aynı zamanda kadınlara kamusal alanda eğitim kurumlarının kapısını açtı. Kadınlara ilk kez 1842 yılında Tıp Fakültesi bünyesinde hemşirelik eğitimi verilmeye başlandı (Çaha, 2010, s. 108).

Berkes'e göre Tanzimat'ın belki en büyük başarısı, 1862'den itibaren kız öğrencilerin ortaöğretim görmelerini başlatması olmuştur. Tanzimat döneminde kızlar için dikiş evi gibi ev işlerini öğreten sanat okulları ve rüştiyeler açıldığı gibi, 1870'de kız öğretmen yetiştirecek okullar (Dar-ülMuallimat) da açıldı (Berkes, 2002, s. 231). Kadın eğitimi, kadın konusuna eğilen yayınların çıkmasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı'da 1868 yılında ilk yayınlanan gazete olan Terakki, kadın konusuna yoğun biçimde eğilmiş ve 1888 yılına geldiğimizde Muhaderat adlı bir eki yayınlamaya başlamıştı. Bunu çok sayıda yeni gazete ve dergi takip etti. Bunlardan biri de tümüyle kadınlar tarafından çıkarılan "Kadınlara Mahsus Gazete"dir (Çaha, 2010, s.111). Dergide yayınlanan yazıların çoğunda kadınlara yazı yazma, okula gitme ve çocuk bakımı gibi konularda belli eğitimler veriliyordu. Dergideki yazılarında bazı kadın yazarlar "toplumsal cinsiyet" düşüncesindeki bazı kişilerin kadınlara atfedilen bu kimliklerini reddetmiş, konularını sorgulayarak kendilerini

erkeklerle kıyaslamışlardır. Bu sorgulamaya ilk örnek, ilk kadın romancı olan Fatma Aliye tarafından verilmiştir (Çiçek ve Aydın, 2015, s. 280).

Mardin'e göre de (1991, s. 33), Türk modernleşmesini anlamak için Osmanlı romanını incelemek gerekmektedir. Çünkü bu kaynaklar, Osmanlı aydınlarının sosyal değişiminin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştıklarını da belgeler. Mardin, bu yazarların en çok iki sorun üzerinde durduklarını belirtir. Bunlar; kadının toplumdaki yeri ve üst sınıf erkeklerin Batılılaşması. Mardin kadınlara karşı takınılan tavır açısından Ahmed Midhat'ın katkıları önemli olduğunu ifade eder.

Mardin gibi Niyazi Berkes'te o dönemde yazılan eserlerin toplumsal yapıya ve değişime dair ipuçları verdiğini belirtmiştir. Berkes de, kadının özgürleşmesi sorununu ilk defa somut bir biçimde ele alan kişinin Ahmet Mithat olduğunu belirtir. Geleneksel düşüncede kölenin, evlenilen ya da fuhuşa sürüklenen kadının düşüşü tabiatlarında öyle yaratılmış olmalarıyla yorumlanırdı. Ahmet Mithat bunun toplumsal çevre ve koşulların sonucu olduğunu göstermiştir (Berkes, 2002, s. 373).

Osmanlı'da Tanzimat'tan başlayarak kabuk değiştirme süreci yaşandığı dönemde Batı Avrupa'da güçlü bir feminist hareket baş göstermiş ve Batı'da eğitim gören Osmanlı aydınlarını etkilemişti. Bu durum kadınların, ileriki yıllarda Osmanlı Türkiye'sinde önemli bir sivil toplum cephesi haline gelmelerine yol açacaktı (Çaha, 2010, s.113). Kadınlarla ilgili o dönemde yayınlanan yayınlar, kadınlarla ilgili yeni düşünce tarzlarının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu yayınlarda özellikle geleneksel normların kadına yüklediği roller sorgulanmakta ve bu dönemde Batı'da başlayan kadın hareketlerinin etkisiyle de kadınlar bu rolleri tartışmaya başlamaktadır.

Osmanlı son yüzyılında kadına ilişkin devam eden politikalar Cumhuriyet döneminde radikal bir boyut kazanmıştır. Kadın, bir yandan muasır medeniyete girişin anahtar sembolü olarak ön plana çıkarılırken, bir yandan da yeni toplumun kalkınmasında önemli bir beşeri kaynak olarak görülmüştür. Çünkü Cumhuriyet ile birlikte üç proje gündeme gelmeye başladı ve büyük ölçüde de çözümlendi: Ulusal bir kimlik oluşturmak, çağdaş toplumlar ailesinde yer almaya müsait siyasal bir yapı belirlemek ve modernleşmeyi hızlandırarak gerekli adımları atmak (Çaha, 2010,

s.134). Bu açıdan özellikle ulusal bir kimlik oluşturmak ve modernleşmeyi hızlandırmak anlamında kadına önemli görevler verilecektir. Bunun için atılan adımların en önemlisi yeni Medeni Kanun'un yürürlüğe konulmasıdır.17 Şubat 1926 yılında yeni Medeni Kanun İsviçre'den tercüme edilerek alındı. İsviçre Medeni Kanun'unun Türk kadınına verdiği hakları şu şekilde özetlemek mümkündür: Çok evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, kadının mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması(erkek için 18, kız için 14), kadının mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve nihayet evliliğin bir memurun nezaretinde resmi boyut kazanması (Çaha, 2010, s.139-140).

Medeni Kanun, Türk kadınlarına gerçekte iki alanda yeni hak getirmiştir. Bunlardan birincisi çok eşliliğin yasaklanması, ikincisi ise kadınların mahkemede erkekle eşit olmasıdır. Medeni Kanun dikkatle incelendiğinde aslında kadınlara, erkekle eşit haklar getirmediği görülecektir. Özellikle bu kanunun, erkeği kamusal yaşamın aktörü, kadını da ev kadını olarak formüle ettiğine dair eleştiriler almıştır. Kanun'da kadınların aleyhine olan ve 2001 yılında değişinceye kadar feminist kadınlar tarafından şiddetle eleştirilen bazı maddeleri şunlardır: Erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi(154), kadının çalışmasının kocanın iznine bağlanması (155), ailenin yerleşeceği evin aile reisi olan erkek tarafından belirlenmesi (152), çocukların velayetinin babada kalması (160/2), kadının, ailenin ve çocuklarının bakımından sorumlu tutulması (153/2) ve kadının ancak aile gelirin katkısında bulunmak amacıyla çalışma yaşamına girebilmesi (190) (Çaha, 2010, s. 142). Bu maddelerde görüldüğü üzere evde aile reisi erkek olarak tanımlanmakta ve kadını da ilgilendiren temel konularda söz sahibi erkek olmaktadır. Kadına yüklenen temel rol ise evde aile ve çocukların bakımından sorumlu tutulmasıdır. Bu maddeler dolayısıyla uzun süre şiddetli eleştirilere maruz kalmış ve 2001 yılında değiştirilmiştir.¹

Göle'ye göre (2016, s. 102), kadınların gerek gövdesel (peçe ve çarşafın kaldırılarak), kentsel ve kamusal (kadın erkek bir arada) olarak, gerekse yurttaş olarak (eşit siyasi haklar elde ederek) görünürlük kazanmasını Kemalizm teşvik etmiş, meşrulaştırmış, bunun hukuksal temellerini atmıştır. Yeni Medeni kanun bu

¹<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (erişim tarihi: 22.06.2019)

duruma örnektir. Çünkü Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türk kadınları iki alanda yeni haklar elde etmiş oldular. Medeni Kanun'la birlikte gelen yeni sosyal ve hukuksal haklar ile seçme ve seçilme hakkıyla gelen siyasal haklar. Bu açıdan yeni medeni kanun medeniyetçiliğin bir vektörü niteliğindedir. Kadın-erkek ilişkilerinin hangi istikamette değişmesi gerektiğini gösteren, zorlayıcı bir vektördür. Medeni Kanunu'nun amacı adet ve görenekleri tercüme etmek değil, tersine modernliğin ilkelerine uygun yeni bir aile yapısı getirerek, bu adet ve görenekleri aşmaktır (Göle, 2016, s. 105). Göle, Türk modernleşmesinin temel ilkelerinin en iyi şekilde ulusal kalkınmayla kadınların özgürleşmesi arasında kurulan zımni eşitliğin görülmesiyle anlaşılabilceğini savunur. Ona göre, Türk modernleşmesi vatandaşlık ve insan haklarının getirilmesinden ziyade, kadınların kamunun parçası vatandaşlar haline getirilmesi ve Kemalist reformların belkemiğini oluşturan kadın haklarının temin edilmesidir (Göle, 2015, s. 30).

Serpil Sancar da (2014, s. 112), erken modernleşme döneminin siyasal reform süreçlerinde yer almış kadınların, kurucu erkeklerle eşit konum ve statüde devleti yöneten ve toplumsal fırsatlardan yararlanan vatandaşlar olmak yerine ulusun anaları, geleneğin ve milli kültürün taşıyıcıları olarak ve ancak erkeklerden farklı toplumsal alanlarda kamusal serbestisine sahip olabildiklerini belirtmiştir. 'Modern Türk kadını' kimliği eşit vatandaşlık statüsünden çok Türk milli ve modern kimliğini dünyaya gösteren bir kültür göstergesi ve kültür farklarının sınırlarını temsil eden sembolü olmaya dayandı. Sancar bu durumun yol açtığı sonucu şu şekilde ifade eder:

Kadınların seçme ve seçilme haklarının ancak 1934'te ve otoriter siyasal rejimin giderek yerleşerek zaten çok fazla bir şey yapma şansı tanımadığı bir dönemde kabulünün yol açtığı sonuçları ve bugüne devrettiği olumsuz mirası görmeye çalışmak gerekir. Bu tarihsel momentteki başarısızlık kadınların siyasal kurumlarda eşit siyasal temsilinin çözülmeden bugüne devredilen en önemli sorun haline dönüşmesinde önemli bir nedendir (Sancar, 2014, s. 153).

Ona göre Cumhuriyet'in modern kadın ve aile yaratma politikaları kadınlara eşit vatandaşlık konumuna giden bir kapı açmaktan çok kadınlara özgü toplumsal roller, kamusal konumlar oluşturarak siyasal alandan ve devlet yönetiminden

dışlıyor; dışlamadığı zaman da ikincil ve sessiz kılıyor. Çünkü Osmanlı-Türk modernleşmesinin “Avrupa medeniyetine katılma” hedefinden aynı eşdeğerdeki “kendi milli medeniyetini yaratma” amacına evrilen değişim sürecinde kadınların modern kimlikler edinmesi milliyetçi ve muhafazakâr düşüncelerin egemenliğinde gerçekleşiyor (Sancar, 2014, s. 125). Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde modernleşme çabaları siyasi iktidarlar ya da siyasi elitler eliyle yukarıdan aşağıya uygulanmaya çalışılmıştır. Söz konusu uygulamalarla topluma birçok alanda yeni bir yön verme gündeme gelmiş ve oluşacak yeni toplumsal yapıda özellikle kadına önemli görevler verilmiştir. Bu süreçte bir yandan modernleşme çabalarına engel olacak din gibi geleneksel bazı değerlerin kadınları engellememesi için önlemler alınırken (seküler bir özelliğe sahip yeni Medeni Kanunun kabulü buna örnek verilebilir), bir yandan yeni kurulan devlette milli bireyler yetiştirme görevi verilerek “analık” ve “aile” kavramının kutsallığı vurgulanmıştır. Bu da kadınlara yüklenen yeni görev ve rollerin yine erkekler tarafından ve erkeklerin belirlediği sınırlar içinde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Kadına yüklenen bu yeni toplumsal roller daha sonraları Avrupa’da başlayan feminist kadın hareketlerinin de etkisiyle tartışılmaya başlanmıştır. Bu açıdan feminizm kavramına değinmek faydalı olacaktır.

2.1.6. Feminizm

Feminizmi, temelde kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasal bir hareket olarak tanımlamak mümkündür. Kadınlara erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasal hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgular. Feminizm kadın/erkek arasındaki ayırımı erkek üstünlüğünü ve erkek merkezli toplumsal normları sona erdirmeyi, yerine kadınsı değerleri ikame etmeyi amaçlayan bir siyasal hareket olarak gelişmektedir (Çaha, 2010, s. 55).

Gordon Marshall (2005, s. 240) feminizm kavramını 18. yüzyılda İngiltere’de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal hareket olarak tanımlar. Feminizm terimi özellikle 1890’lı yıllarda kadınlara oy hakkı verilmesi, kadınların eğitim ve çalışma olanağına sahip olmaları için mücadele eden kadın ve erkekler için kullanılan bir terimdir.

Feminizm, kökeninde Latince’de kadın manasına gelen “femine” kelimesinden türemiştir. Feminizm yaklaşımı, kadınların sadece kadın oldukları için karşı karşıya kaldıkları zorluklar, baskı ve ezilmişlikle ilişkisini inceleyen, sınıf, ırk, ulus, din, dil vs. unsurlarda kadınların yaşadığı sorunları ele alan bir bilim alanı olarak değerlendirilmektedir. Feminizm algısı, ilk olarak 18. yüzyıl’da İngiltere’de ortaya çıkmış ve 1792’de yayınlanan Mary Wollstonecraft’ın “A Vindication of the Rights of Women” adlı eseriyle de ilk akademik alan içerisine girmiştir (Taş, 2016, s. 165). Feminist Kuram ise toplumsal yaşam ve insan deneyimi hakkında kadın merkezli bir bakış açısından geliştirilen genelleşmiş, geniş ölçekli fikirler sistemi olarak tanımlanırken, iki biçimde kadın merkezli olduğu vurgulanmaktadır. Birincisi; tüm feminist araştırmanın başlangıç noktası, toplum içindeki kadınların durumu ve deneyimleridir. İkincisi; kuram, toplumsal dünyayı kadınların görüş açısından betimlemeye çabalar (Ritzer ve Stepnisky, 2018, s. 296).

Feminizm kavramı ve feminist kuram farklı bakış açılarına göre farklı tanımlandığı söylenebilir. Aynı şekilde feminist hareketlerin ne zaman ve nasıl başladığıyla ilgili de farklı görüşler mevcuttur. Feminizmin tarihçesi ile ilgili genel yargı, 17. yüzyıl İngiltere’inde feodalizmin bitmesi ve kapitalizmin gelişmesi ile

kendini yeni toplumdaki dışlanmış bir sosyal kategori olarak hisseden orta sınıf kadınların talepleriyle ortaya çıktığı yönündedir. Aktaş'a göre (2013, s. 60), özellikle yeni burjuvazi sınıfının özgürlük ve eşitlik taleplerine karşı kadınlar da bu hakları talep etmeye başlamışlardır. Dolayısıyla feminizmin doğuşu ile modernleşme, burjuva devrimi ve "rasyonel insan"ı temel alan doğal ve evrensel haklar teorisinin gelişimi arasında yakın bir ilişki vardır. Ayrıca sanayi devrimi ile kadınların ekonomik alandaki statülerinin değişmesi kadınların seslerini yükseltmesine neden olmuştur.

Sanayi devrimiyle birlikte kadınlar ekonomik alanda iki tür mağduriyet yaşadılar. Birincisi, ailenin ekonomik bir birim olmaktan çıkması, kadının yegâne geleneksel dayanağı olan bir kurumda ağırlığını kaybetmesine yol açtı. Çünkü sanayi öncesinde üretimin merkezi aile olduğu için kadın da üretim içinde yer alabiliyor ve belli bir ekonomik insiyatife sahip olabiliyordu. Oysa aile/iş yeri ayrışmasında kadın, ekonomik ağırlığı olmayan bir kuruma, yani aileye terk ediliyordu. Kadınların ikinci mağduriyeti ise sanayi burjuvazinin kadın emeği üzerindeki emelinden kaynaklandı. Tekstile dayalı ilk dönemin sanayi hamlesi en fazla kadın emeğine gereksinim duyuyordu. Bu nedenle kadın emeğini aileden alıp pazara çekmeye çalışıyordu. Oysa yeni toplumun siyasal teorisyenleri kamusal alanı sadece erkeklerle özdeşleştirmiş, kadına o alanda yer vermemişlerdi. Bu olumsuzluk en fazla orta sınıf kadını üzerinde hissedildi. Onlar, üretimden kopuk aile yaşamıyla kendilerini iten kamusal alan arasında sıkışıp kaldılar (Çaha, 2010, s. 57).

Serpil Sancar da (2014, s. 31), sanayileşme deneyimi ile gelişen yeni "*modern aile*" modelleri ve kapitalist piyasa dinamikleri arasında ciddi çelişkilerin, dolayısıyla çatışma dinamiklerinin ortaya çıktığını belirtir. Bu *Yeni kentli aile*, ekmeç parası kazanan erkek ve ev- işleri yapan kadın ikilisinden oluşan yeni bir cinsiyet farklılığı modeline dayanıyordu. Sancar'a göre bu model, bir yandan kapitalist piyasanın düşük ücretli kadın işçi talebi ile sürdürülebilir oldu. Çünkü kadınların düşük ücretlerle çalışmaktansa evde kalıp çocukların bakımını üstlenmeleri daha anlamlı hale geldi. Diğer yandan sermaye sahibi erkekler ile işçi erkekler arasındaki mücadelenin dili olan 'eşit haklar' söyleminden kadınların dışlanmasına yol açtı ve 'eşit yurttaşlar topluluğu' olan modern siyasal toplumdaki ve onun saygın kamusal

statülerinden kadınlar uzak kaldılar. Böylece endüstrileşme süreçleri boyunca kadınların ev-içinde değişen konumunun, yani kadın emeğinin piyasada ücretli işçi olmak ile evde ücretsiz işçi olmak arasında kalışının yarattığı çelişkiler birçok özgün siyaset tarzının gelişimine yol açmıştır (Sancar, 2014, s. 31). Burada kadınların, kamusal alanın bu yeni ekonomik yaşantısına girebilmek için özellikle hukuksal, toplumsal ve eğitim alanında haklar talep ettikleri görülmektedir.

Mary Wollstonecraft'ın kaleme aldığı *Vindication of the Rights of Women*(Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi) ilk feminist metin olarak nitelendirilmiştir. Bu eserinde Wollstonecraft kadınların da erkekler gibi insan olduğunu ve dolayısıyla aynı haklara sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Yine kadınlar eğitim hakkına sahip olurlarsa hak ettikleri gibi yaşamaya başlayacakları için sosyal veya siyasi hayattaki cinsel ayrımcılığın yok olacağını iddia etmektedir (Ertan- Dikme; 2016, s. 78). Benzer biçimde, Amerikan kadın hakları hareketinin tanınmış ismi Elizabeth Cady Stanton öncülüğünde ilk kadın hakları antlaşması da 1848'de New York'da Seneca Fall'da açıklanmıştır. Bu, tarihte kayda geçen ilk örgütlü kadın hakları ve kadınların eşit oy hakkı savunusu oldu. Sadece oy hakkı değil annelik, çocuklar üzerinde velayet hakkı, mülkiyet hakkı, çalışma ve gelir elde etme, boşanma ve doğum kontrolü hakkı gibi kapsamlı bir kadın hakları gündemi o tarihten başlayarak oluştu. Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk Kadın Hakları Bildirgesi Ulusal Kadın Hakkı Derneği (National Woman Suffrage Association) tarafından 4 Temmuz 1876 tarihinde, yani bağımsızlığın ilanından 100 yıl sonra; Fransa'da ise Devrim'den iki yıl sonra 1791'de Kadın Hakları Bildirgesi (Declaration of the Rights of Woman) adı ile Olympe De Gouges tarafından kaleme alınarak açıklandı (Sancar, 2014, s. 35).

Feminizm genel olarak, “kadın hakları hareketi” ile “kadının kurtuluşu hareketi” olarak iki genel kategoriye ayırmak mümkündür. Çaha bu ayrımı şu şekilde ifade etmektedir:

Kadın hakları hareketi içinde yer alan feminist gruplar geleneksel baskı gruplarının taktiklerini kullanarak siyasal iktidar nezdinde ve toplumda kadınların varlığını ve bu çerçevede kadın haklarını savunmayı amaçlamaktadır. Bu gruplar, kadın/erkek ilişkisini hiyerarşik bir ilişki içermeyen eşitlikçi bir ilişkiye dönüştürmeye ve bu ilişkiyi toplumsal yaşamın merkezine yerleştirmeye çalışırlar.

Feminizmin bu versiyonunun tarihçesini on dokuzuncu yüzyıldaki oy hakkı mücadelesine, kadının eğitim hakkı yönündeki çabalara ve eşit sosyal, çalışma ve hukuksal haklar elde etme yolundaki kampanyalara kadar götürmek mümkündür. 1960 sonrası gelişen ve kadının kurtuluşunu temel hedef olarak seçen feminist grupların kendilerini ortaya koyuşları ile söylem ve mücadeleleri tamamen farklıdır. Radikal, sol-kanat ve postmodern feministlerin tartışmalarıyla şekillenen kadının kurtuluşu hareketi eşitliği reddetmekte; temel amacını kadını ataerkil toplumun baskısından kurtarmak olarak tanımlamaktadır. Bu yeni dalga feminizm, kadını toplumsal her alanda bağımsız ve özgür kılmaya, çocuk doğurma ve büyütme faaliyetleri de dâhil olmak üzere cinsiyet bağlantılı tüm rolleri terk etmeyi temel amaç olarak ortaya koymaktadır (Çaha, 2010, s. 56).

Feminizmin bu iki farklı versiyonunu da iyi anlamak için tarihçesine kısaca değinmekte fayda var. Kadın hareketleri ile ilgili tarihsel sürece baktığımızda ise farklı dönemlerin “dalgalar” şeklinde ayrıştırıldığı ve adlandırıldığı görülmektedir.

Birinci dalga feminizm, 1830’larda kölelik karşıtı hareketin bir kolu olarak başladı ve kadınların, siyasal haklar özellikle oy hakkı mücadeleleri üzerinde odaklandı. Bu bağlamda iki önemli gelişme kayda değerdir. Bunlardan biri 1848 yılında New York, Seneca Falls’da ilk kadın konferansının düzenlenmesi, diğeri ise 1920’de “19. Değişiklik” diye bilinen karar ile kadınlara oy hakkının verilmesidir (Ritzer- Stepnisky, 2018, s. 299).

Birinci dalga feminizmde temel alınan en önemli sonuç, ataerkil toplum yapısına karşı direnmek, “cinsel devrim” olarak adlandırılan hareketin toplumsal statü, rol ve zihinsel yapı alanlarını etkide bulunacak, değişimi meydana getirecek anlayışların temelini atmak ve reaksiyoner bir şekle bürünmesini sağlamak olmuştur (Taş, 2016, s.169).

İkinci dalga feminizm (1960-1990) ise temel siyasal hakları, ekonomik ve toplumsal eşitliğe dönüştürmede ve erkekler ile kadınlar arasındaki ilişkileri “toplumsal cinsiyet” kavramıyla yeniden kavramsallaştırmada etkili oldu (Ritzer- Stepnisky, 2018, s. 299). İkinci dalga feminizmin başarılı sonuçlarından biri, bugün kadın ve erkeklerin “kadınlık” olayına bakışındaki farklılıkta görülmektedir. Bilinç yükseltme, alternatif yaşayış biçimleri, aile ve toplum yaşamında eşit iş bölümü, karşıt kültür ve kurumların kurulması yönündeki faaliyetler feministlerin politika yapma yollarına getirdikleri katkıyı göstermektedir (Çaha,2010, s. 61) . Bu dönemde kadınlar her ne kadar erkelerle eşitliğini yasalarla teminat altına almış olsa da,

yaşamsal pratikler bağlamında erkeklerden farklılıkları bulunmaktaydı. Bu durumu kadınlar, toplumun mevcut normların uygulanış durumu biyolojik cinsiyete göre olmadığını, tamamen ataerkil bir sistemin normları olduğunu ileri sürdüler. Bu düşünce, özellikle Simone de Beauvoir'ın "kadın olunmaz, kadın doğulur" sözü ve "İkinci Cins" adlı eserinde de "Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak" şeklindeki sözleriyle sloganlaşmıştı. Bu dönemde ayrıca kadın grupları, patriarki yapılanmaların aile içi veya ev içi alanında eşitsiz rollerin devam ettiğini, evsel alanın "özel alan" tanımlanması ile ilgili eleştirilerde bulunmuşlardır (Taş, 2016, s. 170). Bu dönemde feministler, hem ideoloji ve bilim hem de kültür, özel yaşam ve siyasal alanlarda mücadelelerine devam etmiştir. Bu mücadeleler sürecinde birçok örgütlenmeler, yayınlar ve eylemler gerçekleştirmişlerdir. Mücadelelerin en temel hedefi ise, ataerkil yapıların her alanda ortadan kaldırılmasıydı.

Üçüncü dalga feminizm ise, 1990'ların başlarında II. dalga feminizmin pratiklerine ve algılardaki yanlışlıklara karşı bir tepki olarak doğmuştur. Bu tepki genellikle feminizmin sadece üst, orta sınıf beyaz kadınlara indirgeyen bakış açısıydı ve kadın hareketlerinin geniş düzlemde yayılması amaçlanmıştı (Taş, 2016, s. 171). Bu yüzden Üçüncü dalga feminizm iki anlamda kullanılır- renkli, lezbiyen ve işçi sınıfı kadınların, İkinci Dalga feminizmin sesi olduklarını iddia eden meslek sahibi beyaz kadınların fikirlerine tepkilerini betimlemek ve yirmi birinci yüzyılda yetişkinlik dönemlerini yaşayacak kadınlar kuşağının fikirlerini betimlemek (Ritzer-Stepnisky, 2018, s. 299).

Üçüncü dalga feminizm, genellikle toplumsal cinsiyet, sınıf farkı, ırkçılık, milliyetçilik, cinsellik, siyaset, ekonomi gibi konuları ele almış ve bu konuları feminist bakış açısıyla kavramsal bir çerçeveye oturtmaya çalışmıştır. Bu açıdan II. dalga feminizm, liberal aydınlanmanın öncüleri olarak kabul edilirken, III. Dalga feminizm, birçok politik kimliği ve iddiayı barındıran bir nitelik arz eder. Dolayısıyla III. Dalga feminist teorisinin çok sayıda yaklaşımı içinde barındırdığını söyleyebiliriz. Ancak son noktada feminist teori, toplumsal cinsiyet ayrımcılığını, siyasi, sosyal, ekonomik, hukuki, idari gibi alanlarda veya özel- kamu alanlarında kadınların yaşadıkları baskı ve ikincil plana itilmişliği en aza indirebileceklerinin yollarını bulmaya çalışmışlardır. Feminist teori içinde barındırdığı farklı yaklaşımlardan

dolayı kendi içinde oldukça fazla farklı eğilim sergileyen feminist olguları doğurmuştur ve her feminist olguda bakış açıları, kadınları kısıtlayan, baskıya ve engellere maruz bırakılan güçlerin kaynağına göre farklılıklar arz eder. Örneğin; liberal feministler, sosyal ve ekonomik alanlarda kadın-erkek eşitliği, eşit koşullara, erkeklerle eşit haklara sahip olması üzerine dururken; radikal feminist olgu, ataerkil yapıların kadınların özgürlüklerini kısıtladığını, baskı ve şiddete maruz kaldıklarını ve bu yüzden ataerkil yapıların ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Aynı şekilde sosyalist ve Marksist feminist olgu temelde, kapitalist ve ataerkil yapıların karşılıklı bağımlı ilişkileri yüzünden kadınların hiçbir alanda özgürleşemeyeceğini ve kökten bir dönüşümün gerçekleşmesi gerektiğini vurgularken; postmodern feminist olgu ise, genel ve evrensel bir cinsiyet kategorisini reddederek daha spesifik olarak toplumsal yaşamda kadınların sorunlarına çözüm arayışı içindedir (Taş, 2016, s. 174). Farklı feminist yaklaşımlar birbirini tamamlayıcı nitelikten çok, birbirinden farklı bakış açıları geliştirmişlerdir. Ancak bu durum kadınların son yıllarda cinsiyet, hak, eşitlik, dışlanma, şiddet gibi konuları gündeme getirmelerine engel olmadığı gibi, bireysel düzeyde kadınların kendilerini yeniden tanımlamalarına neden olmuştur. Bu anlamda feminizm, sivil toplumun önemli cephelerinden birini oluşturmuştur.

2.1.6.1. Türkiye’de Feminizm

19. yüzyılda Avrupa’da meydana gelen siyasal, sosyal ve ekonomi alanlardaki değişimlerin Osmanlı Devleti’ni ve Osmanlı kadını etkilediğinden bahsetmiştik. Bu değişimler özellikle Osmanlı devlet ve toplum yapısına modernleşme süreci olarak yansımıştı. Bu anlamda Batı’daki kadın hakları meselesi de sanayileşme ve bunun getirdiği toplumsal değişimin doğal sonucu iken, Osmanlı’da bu meselenin yukarıdan aşağıya yapılan reformların niteliğiyle, yani devletin modernleşme süreciyle ilişkili olduğu söylenebilir. Avrupa’daki ilk kadın hareketinin temsilcileri, oy verme ve mülkiyet üzerinde hukuki kontrol hakkı talep etmekte, kadının erkeklerin hâkim olduğu mesleklere ve kurumsal hiyerarşilere girmesini istemekteydi. Osmanlı’da ise Tanzimat aydınlarının tartışma konuları ise, eğitim, çok kadınla evlilik, aile içi ilişkiler, tesettür ve sosyal hayat ile ilgili konulardı. Göle’ye

göre (2016, s.73-76), Osmanlı'daki kadın meselesi, Batı dünyasına yönelme ve "Batılılaşma" hareketleri ile birlikte siyasi iktidar mücadelelerinin, ilerici-gerici tartışmalarının odak noktası olmuştur. Batı'ya yönelişin mihenk taşı kadının görünürlük kazanması, mahrem alanı terk etmesi olmuştur. Kadın bir yandan medeniyete katılımın ölçüsü, öte yandan cemaatin koruyucusudur. Berktaş da (2004, s. 15), Osmanlı'daki Müslüman kadın hareketinin, kadının bireysel haklarından çok toplumsal çıkarına (ve özel olarak da toplumun genel çıkarına) önem verdiğini belirtmiştir. Ancak Batı'daki değişimlerden etkilenen bazı Osmanlı kadınları, Tanzimat Dönemi'nde, buldukları toplumsal yaşam koşullarına ve kendilerine yüklenen geleneksel statülere itirazlarda bulunmaya başlamışlardı. Bu itirazları da özellikle o dönemde yayınlanan dergi ve kitaplarda görmek mümkündür. Mardin'e göre (1991, s.36), kadın haklarının bir Osmanlı kadını tarafından ilk defa savunulması 1891 yıllarına kadar uzanır. Fatma Aliye'nin "Nisvân-ı İslâm" adlı kitabı buna en iyi örnektir. Gerek Fatma Aliye Hanım, gerekse diğer aydınlar, kadının toplum içindeki durumuna dair öne sürdükleri fikirlerde toplumsal ilerleme ve medeniyet gibi kavramları sık sık kullanmışlar, diğer taraftan da, kadının özgürleşmesi meselesinin dini ve geleneksel normlara ters düşmediğini kanıtlamaya çalışmışlardır (Avcı, 2007, s.13).

Osmanlı kadınları, bir taraftan duygu ve düşüncelerini yayımladıkları gazete ve dergiler aracılığıyla duyururken, öte yandan kurdukları derneklerle örgütlü biçimde eyleme geçmeye başlamışlardır. Kadınlar, yardım, eğitim, kültür amaçlı derneklerin yanı sıra ülke sorunlarına çözüm arayan ve siyasal partilere bağlı derneklerde de görev almışlardır (Kolay, 2015, s. 7).

Osmanlı'nın Tanzimat'tan beri yaptığı reformların sonucunda eğitilmiş bir kadın kuşağı gelişti ve bu kadınlar İkinci Meşrutiyet döneminde dikkate değer bir kadın hareketini Osmanlı'da başlatarak Osmanlı tarihinde emsali görülmemiş kadın dernekleri kurdular, kadına hitaben çok sayıda yayın yaptılar; değişik panel, seminer, sempozyum ve konferans gibi etkinliklerle kadının geleneksel statüsünü sorguladılar (Çaha, 2010, s. 121).

Osmanlı kadınları tarafından kurulan tek feminist dernek "Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti"dir (Osmanlı Kadınının Hukukunu Savunma Derneği).

Mezhep ayrımı gözetmeksizin tüm Osmanlı kadınlarını asil üye, yabancı kadınları ise yardımcı üye olarak kabul eden dernek, 28 Mayıs 1913'te kurulmuştur. Dernek Kadınların toplumsallaşmasının önünde engel olarak gördükleri gelenekler; eşitsizlikler, hukuksal ve eğitim hakları yoksunluğuna karşı mücadele vermeye girişmişlerdir (Kolay, 2015, s. 7).

Temel haklar ve medeni haklar konusunda seslerini yükseltmeye çalışan kadınlar, bundan sonra siyasal alanda da seslerini yükseltmeye başlamışlardır. Siyasi anlamda kurulan ilk örgüt, 1923 Haziran'ında Nezihe Muhittin başkanlığında kurulan "Kadınlar Halk Fırkası"dır. Adında "fırka" sözcüğü geçse de, örgütün ilk hedefi siyasi değil; ülke genelinde kadınların geri kalmışlığının eğitimle üstesinden gelinerek, kadınların toplumsal yaşama dâhil olmaları ve ülke kalkınmasında etkin rol almalarını sağlamaktır (Kolay, 2015, s. 7). Fakat tüzüğü çok sert bulunan fırkaya resmi olarak izin verilmeyince parti kurucuları daha ılımlı bir tüzükle partiyi ikame etmek üzere 7 Şubat 1924 tarihinde, *Türk Kadınlar Birliği* adında bir dernek kurdular. Türk Kadınlar Birliği, oy hakkı konusunu değişik yerlerde düzenlediği panel, miting ve kongrelerde mücadelesinin odak noktası haline getirdi. Bunun için 1934 yılında Ankara Türk Ocağı şubesinde dönemin seçkin kadınlarının hemen hepsinin bir araya geldiği büyük bir toplantı yapılır ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin önüne kadar bir gösteri yürüyüşü yapılır. Burada Atatürk'ten kendilerine oy hakkı verilecek sözü alırlar ve 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilerek 1935 seçimlerine katılmalarına imkân verilir (Çaha, 2010, s. 153).

Türk Kadınlar Birliği 1935 yılında Cumhuriyet'in ilk uluslararası Dünya Kadınlar Birliği toplantısına da ev sahipliği yapmış, 1935 yılında yapılan 5. Dönem Milletvekili Seçimleri'nde, Meclis'e 18 kadın milletvekili girmiş ve Türk Kadınlar Birliği de, amaçlarını gerçekleştirdikleri düşüncesiyle, Dernek için fesih kararı almışlardır (Kolay, 2015, s. 8). Kadınlar Birliği'nin kapanması, Türk kadınlarının feminizm yönündeki serüveninde bir dönüm noktası olduğuna dair görüşler mevcuttur. Serpil Sancar (2014, s. 184), bu açıdan 1935 yılının yeni Türk devletinde kadın hakları açısından bir kopuş ve kırılma noktası olduğunu ve bundan sonra gelişimlerin seyrinin başka doğrultulara yöneldiğini ve artık kadın haklarından bahsetmenin çok da anlamının ve bağlamının kalmadığını söyler. Ona göre, kadın

örgütleri sadece sosyal yardım faaliyetleri amaçlı olmuş. Kendini kadın hakları mücadelesine adanmış reformcu kadınlar ortadan kaybolmuştur.

Nilüfer Göle (2016, s. 81), Cumhuriyet dönemi modernleşme çabalarının bir medeniyet projesi olduğunu ve bunun Kemalizm olarak adlandırıldığını ifade etmiştir. Ona göre İslami bir imparatorluktan laik bir ulus-devlete geçişi gerçekleştiren Kemalizm, devletin yapısını değiştirmenin ötesinde, Tanzimat'tan beri süregelen, gündelik aile yaşamına nüfuz etmekte olan medeniyet değiştirmenin bilinçli ifadesidir. Türk Kemalist hareketinin iki temel prensibi Milliyetçilik ve Medeniyetçilik'tir. Kemalizm'in kadın konusuna yaklaşımı da medeniyet ve milliyetçilik ikilemine ışık tutacak niteliktedir. Kadın, hem medeniyet projesinde hem milliyetçilik ideolojisinde Kemalist hareketin harcı olmuştur. Göle bu durumu da Kemalist Feminizm olarak adlandırır.

1935'ten 1980'li yıllara kadar Türkiye'de feminist söylemde bir duraklama olsa da bazı kadın hareketlerine rastlamak mümkündür. Bu dönemde kadınlar temelde iki farklı ideolojiye hizmet ettiler: Kemalizm ve 1970'lerin ortasından itibaren sosyalizm. Türk Kadınlar Birliği'nin kapanmasından sonraki yıllarda devlet destekli olarak çok sayıda kadın derneği resmi ideolojiyi savunma mücadelesine giriştiler. Bu çerçevede ortaya çıkan derneklerden biri 1949 yılında yeniden kurulan Türk Kadınlar Birliği'dir. 1935 yılında kapanan Kadınlar Birliği'nin ruhuyla ilgisi olmayan bu dernek, kadınların geleneksel giysilerine karşı mücadele ederek modern giysiyi yaygınlaştırmayı amaçlamış ve ileride türban ve pardösüye dönüşecek olan kıyafetin ilk biçimi bu kuruluş tarafından yaygınlaştırılmıştır (Çaha, 2010, s. 170).

Türk Kadınlar Konseyi ve Türk Kadınları Kültür Derneği 1970 yıllarda feminist hareket hususunda faaliyet gösteren kadın dernekleridir (Öztürk, 2011, s.181). Şirin Tekeli (1985, s. 60-61), 1970'lerde feminist düşüncelerin mevcut olmakla birlikte gerçekte feminizm gibi bir sosyal hareketin çıkışına elverişli bir ortamın olmadığını ifade eder. Tekeli bunun nedenini de, kapitalizmin Türkiye'de az gelişmişliği sonucu, kadınların istihdamına yeterli olanak sağlayamaması ve ailenin biricik ekonomik birim olarak yaşamını sürdürmesi. Ailenin devamı da aynı zamanda feminizmin önündeki ikinci yapısal engeli oluşturuyor. Çünkü feminizm, Türkiye'deki geniş ailenin aksine çekirdek aile biçiminin yaygın olduğu toplumlarda

ortaya çıkıyor. Üçüncü neden olarak da eğitimin cinsiyetler arasında farklı ve eşitsiz dağılımıdır (Tekeli, 1985, s. 60-61).

Dünyadaki ikinci dalga feminist hareket Türkiye’de 1980’li yıllarda canlanmaya başlamıştır. 1980’lerde öncelikle Avrupa’daki feminist literatüre dair temel eserler çevrilmeye başlanmıştır. Öncelikle YAZKO (Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi)’nin yayınladığı Somut Dergisi’nde bir sayfa kadınlara ayrılmış ve bu Türkiye feministlerinin en çok takip ettiği yayın olmuştur (Öztürk, 2011, s. 185).

1980’li yıllarda feminist hareket, CEDAW’ın “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”nin yaşama geçirilmesi için imza kampanyası düzenlenmiş; toplanan 7 bin imza, 8 Mart 1986’da TBMM’ne iletilmiştir. Türkiye, feminist kadın hareketinin baskısı sonucunda CEDAW’ı 1985 yılında imzalamış, bir yıl sonra da yürürlüğe sokmuştur (Çaha, 2010, s. 289).

1990’lı yıllar, feminizmin üçüncü dalgası olarak adlandırılır. Bu dönemde, kadınlar arasındaki farklılığa vurgu yapılmaya başlanır. 1987’de başlatılan “dayağa hayır” kampanyasına beklenenin çok üzerinde bir katılım olunca 1990’lı yıllarda bu konuya daha yakında eğilmiş ve konuyla ilgili kadınların şiddete uğramalarını önlemek üzere bağımsız danışma merkezleri ve sığınma evleri kurulmuştur. Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı bu dönemde kurulmuştur. Bu sığınma evi, Ankara’daki Kadın Dayanışma Vakfı ve vakfin Altındağ Kadın Dayanışma Merkezi’ne bağlı olarak kuruldu (Öztürk, 2011, s.187). Feminist kadın hareketinin ortaya çıkardığı kuruluşlardan biri de Mart 1997’de kurulan KA-DER (Kadın Adayları Destekleme ve Eğitime Derneği) olmuştur. Bu dernek dışında Türkiye adına uluslararası platformlarda da çalışmalar yapan *Uçan süpürge* ile Diyarbakır’da kurulan KA-MER (Kadın Merkezi) gibi dernekler 1990’lı yılların önemli kadın derneklerindedir (Çaha, 2010, s. 267). Feminist hareketin 1980’li yıllardan itibaren canlanması ile kadın konusunda dikkate değer en önemli iyileşme Kasım 2001 tarihinde kabul edilen ve Ocak 2002 tarihinden itibaren yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun’daki iyileştirmelerdir.²

²<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> (erişim tarihi: 21.06.2019)

Nilüfer Göle (2013, 74), feminist hareketin Nancy Fraser tarafından ortaya atılan “karşı-kamusal topluluklar” (egemen durumda olan kamusal alana alternatif olarak ortaya çıkan gruplar) tanımına en iyi örnek olduğunu belirterek Türkiye’deki İslami hareketle benzerlik kurar. Çünkü Batılı yaşam tarzını sorunsallaştırarak, kamusal alanın ahlaki denetimini savunan İslamcı hareket, laik kamusal alana karşı bir kamu oluşturarak yapılanmıştır. Feminizmde olduğu gibi, İslamcı ideolojide de batı medeniyetinin kapsayıcı evrensel iddiaları eleştirilmektedir (Göle, 2013, 76). Ona göre, Feminist ve İslamcı hareket arasındaki benzerlikler, hem Batı’da hem Türkiye’de resmi kamusal alanın sadece kendi katılımcıları tarafından algılanan demokrasi anlayışına ve dışlayıcı doğasına karşı geliştirilen tepkiyi açıklaması bakımından önemlidir. Göle ayrıca bir diğer benzerliğin iki hareketin aktörlerinin özne olarak tanınmak için verdiği mücadeleyi örnek verir ve günümüz modernliğin önemli bir parçası olarak görülen Touraine’nin “Özne”si ve Benhabib’in “genelleşmişe karşı somut öteki” sinin ışığında her iki harekette özneleşme arayışı ve mücadelesinin oynadığı rolü göstermeye çalışır.³ Göle bu benzerliği göstermeye çalışırken amacının Batı ve Türkiye arasında özdeş biçimler bulmaya çalışmak olmadığını, Türk modernleşme projesinin Batı’daki kamusal alan modelinin etkisiyle nasıl şekillendiğini göstermek olduğunu belirtir (Göle, 2013, s. 91-92). Çünkü Modernlik bölümünde de bahsedildiği üzere Göle’ye göre Türkiye, Batı- dışı modernliğe örnek bir ülke ve dolayısıyla Batı modernleşmesine özdeş sayılamaz.

³ Daha geniş bilgi için bkz: A.Touraine, Modernliğin Eleştirisi, çev. H.Tufan, İstanbul, YKY, 1995

2.1.7. Sivil Toplum

Sivil toplum kavramı sosyal bilimlerdeki birçok kavram gibi tarihsel süreçte birçok anlamı barındırarak günümüze gelmiştir. Tarihsel süreçteki bu anlam farklılaşması günümüz literatüründe de farklı ve muğlak anlamlara gelecek şekilde kullanılmasına yol açmıştır. Ancak yine de günümüzde sivil toplum denildiğinde genel olarak ilk akla gelen şey meslek örgütlenmeleri, dernekler, sendikalar ve yardım kuruluşları denilebilir.

Türkçede kullanılan sivil sözcüğü Latince “civis” kökünden türetilen ve gene Latince olan “civilis” sıfatından gelmektedir. Kenttaş veya yurttaş anlamındadır ve Fransızca “civilisation” (uygarlık) sözcüğüyle yakın akrabadır (Akbal, 2011, s. 42). Giddens (2013, s. 1072) sivil toplumu, devlet ile piyasa arasındaki aileyi, okulları, topluluk birliklerini ve ekonomik olmayan kurumları da barındıran etkinlik alanı olarak tanımlar.

“Sivil toplum” kavramı genel anlamıyla, bir ülkede (a) devlet ile topluma, (b) siyasi aktörler ve bürokrasi ile gönüllülüğe dayalı siyasi alan dışı örgütlenmeler ve etkinliklere, (c) kamusal alan ile özel alan arasında yer alan ya da bu alanlarda ortaya çıkan karmaşık ilişkilere işaret eder (Keyman, 2006, s.14).

Mardin, Batı'dan aldığımız siyasetle ilgili kavramlar arasında, ülkemizde en çok yanlış yaratan kavramlardan birinin sivil toplum kavramı olduğunu belirtir. Ona göre kavramın karşıtı, birçok kez zannedildiği gibi, "askerî" toplum değildir. Terimin vurgusu "şehir âdabı"dır, karşıtı, olsa olsa "gayrımedenî" olabilir. "Sivil toplum"daki "sivil"in kökü şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade eder (Mardin, 2006, s. 10).

Sivil toplum kavramının modernleşme sürecinde demokratikleşmeyle birlikte Batı'da üretildiği ifade edilirken, çoğulcu ve kendi kendini örgütleyen, devletten bağımsız bir sivil toplum, demokrasinin vazgeçilmez koşulu olarak değerlendirilmektedir. Modernleşme kuramlarının çoğunda parlamenter sistem biricik bir yöntem olarak sunulurken, bu yönetim biçiminin olmazsa olmaz şartı, devletten özerk bir sivil toplum alanı ve bu alanda örgütlenmiş bağımsız, özerk kuruluşlardır (Kaya, 2015, s. 133).

Belirli bir takım yükümlülükler içeren sivillik, toplumsal alanda eylem olarak somutlaştığında örgütlü bir güç haline, yani sivil toplum kuruluşları haline dönüşmektedir. Sivil toplum tanımlamalarında olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarının isimlendirilmesiyle ilgili de aşırı bir karışıklığın söz konusudur. İngilizcedeki 'Non-governmental organization' (NGO) teriminin karşılığı olarak kullanılan "sivil toplum kuruluşu" teriminin, tam karşılığı hükümet-dışı örgüt olmakla birlikte Türkçe literatürde sıklıkla sivil toplum kuruluşu (STK), bazen de sivil toplum örgütü (STÖ) olarak kullanılmaktadır (Kaya, 2015, s.74-75).

Sivil toplumun devlet alanı dışında ayrı bir alan olarak kabul görmesi on sekizinci yüzyıldan sonra olmuştur (Çaha, 2010, s. 23). Bu döneme kadar Batı siyasal literatüründe sivil toplum, politik toplumla eş anlamlı olarak kullanılmış ve bu anlamdaki kullanımının tarihçesi Aristo'ya kadar gitmektedir. Aristo, sivil toplum (koinonipolitike) kavramının bütün toplumu kuşatan site devleti (polis) anlamında kullanıldığını belirtir. Aristoteles'in "politikekoinonia" dediği yurttaşların, kentlilerin, politeslerin oluşturduğu politik düzendir. Polites'te yurttaş, bir poliste bir kentte yönetime ve kararlara katılma yetkisine sahip kişidir. Sivil olanla siyasal olanın ayrımının henüz olmadığı politik alana ilişkin bu anlayışta, sivil toplum kavramı devletle özdeş anlamda kullanılmıştır (Akbal, 2011, s. 42).

Mardin'e göre ise "Sivil toplum" etrafında kümelenen tarihî ve felsefi kavramlar Hegel' in ve Marx' ın kullanımlarında ortaya çıkmıştır. Böylece kavramın, 1) Bir "medenîlik" anlayışıyla, 2) Batı Avrupa'nın toplumsal tarihinde çok önemli bir sosyal tarih aşamasıyla, 3) Tarih felsefesi alanında bir tartışmayla ilgili olduğu görülüyor (Mardin, 2006, s. 10).

Sivil toplum kavramının anlamı daha iyi anlayabilmek için tarihsel süreçteki bu anlam değişikliğini ve düşünürlerin bu kavrama yaklaşımlarını görmek faydalı olacaktır. Sözleşmeci düşünürlerin argümanlarıyla, sivil toplum kavramı özel/kamusal alan ayrımına dayanarak şekillendi ve özel alandan ayrı kural, işleyiş ve sorumlulukları olan kamusal alan anlamında kullanıldı. Kamusal alanın temel profilini sivil toplum oluştururken, özel alanın toplumsal minyatürünü aile oluşturdu (Çaha, 2010, s. 25). Bu nedenle sözleşmeci düşünürlerde temel ayrım daha çok aile ile sivil toplum arasında ortaya çıkıyor. Bir önceki bölümde gördüğümüz feminizmin

ortaya çıkma gerekçelerinden biri de bu özel alan kamusal alan ayrışması idi. Kadınlar, özel alan- kamusal alan ayrışmasında kendilerinin özel alana mahkûm edilmelerine itiraz ediyorlardı. Bu doğrultuda özel alan-kamusal alanın tarihsel süreçte kazandığı anlamları ve nasıl ayrıştığını anlayabilmek için özellikle sözleşmeci diye tabir edilen düşünürlerin görüşlerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

2.1.7.1. Sözleşmeci Teorilerde Sivil Toplum ve Kadın

Sözleşmeci düşünürlerin argümanlarıyla, sivil toplum kavramının özel/kamusal alan ayırımına dayanarak şekillendiğinden bahsetmiştik. Burada söz konusu özel alan aileyi temsil ederken, kamusal alanda sivil toplumu temsil ediyordu. Ayrıca özel/kamusal alan ayırımı bu düşünürler için son noktada kadın-erkek ayırımında somutlaştı. Bu bölümde de sözleşmeci gelenek içinde yer alan Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi düşünürlerin sivil toplum kavramına yükledikleri anlam ve kadınların rolüne dair görüşlerine yer verilmiştir.

Thomas Hobbes'un hareket noktası doğal insan daha doğrusu doğal yaşam halidir. Ona göre insanlar toplum ve devletten önce bir doğa durumu yaşıyorlardı (Akbal, 2011, s. 43). Kişisel korunma ve güvenlik ihtiyacı hisseden bireyler bunun doğa durumunda gerçekleştiremeyeceğini anlayınca, kendilerini cezai yaptırımlarla sınırlayabilecek zorlayıcı bir güce gereksinim duyarlar. Bu da tek tek birey veya grupların istek, arzu, hırs ve tutkuların bir kişinin veya onun gözetimindeki meclisin şahsında tek bir iradeye dönüştürme anlamına gelir (Çaha, 2010, s. 26). Böylece Hobbes'in "Leviathan" dediği devlet ortaya çıkar. Devletli topluma geçilen bu aşama, doğa durumundan sivil politik duruma geçilmiştir (Kaya, 2015, s.81). Hobbes, toplumsal sözleşme teorisiyle toplumu bir hükümdarın şahsında monoton ve türdeş kılmakla sınırlı kalmıyor; onu, aynı zamanda erkeklerle sınırlı tutarak kadınlardan gelecek olan farklılığa karşı da koruyor. Çünkü sözleşme, kamusal alanla bütünleşen erkekler tarafından gerçekleştirilir. Kadınlarsa kamusal alanda geçerli olan normlar ışığında şekillenen özel alanla (aile) sınırlandırılırlar. Çünkü Hobbes'a göre doğa durumunda kadınla erkek eşittir. Kadın, erkeğin karşısında

ikincil durumda değildir. Fakat toplumsal sözleşmeyle birlikte aile ve evlilik kurumu politik bir karakter kazanır. Aile içi ilişkiler sivil toplum normlarına göre düzenlenir. Aile bireylerinin sivil toplum nezdindeki temsil hakkı erkeğe aittir. Erkek böylece ev reisliği boyutunu aşarak ailenin sivil (politik) toplumdaki sahibi ve efendisi olur (Çaha, 2010, s.26-27). Hobbes’da sivil toplum politik alanla özdeş tutulmuş ve burada aktif olan sadece erkeklerdir. Kadın ise aile alanı olarak nitelendirilen özel alana sıkıştırılmakta ve bu alandaki normlarda erkekler tarafından belirlenmektedir.

John Locke’da Hobbes gibi doğal yaşama halinden hareket ederek toplum sözleşmesine ulaşmıştır. Fakat Locke’a göre doğa durumunda insanlar, eşit ve özgür olmalarının yanında başka bir hakka daha sahiptirler: Mülkiyet. Locke burada sivil toplum ile devleti özdeş tutar ve ona göre devletin görevi, kamu yararına uygun davranmaktır. Devletin çoğunluğun görüşü yönünde topluma yön vereceğini belirten kadınlar ve yoksullar ise bu çoğunluğa dâhil değildir (Akbal, 2011, s.46-47). Locke, doğa durumunda özgür olan bireylerin kendi mülkiyetlerini (bireyin yaşamı, özgürlüğü ve malı) korumak için bir sözleşme gerçekleştirme ihtiyacı hissettiklerini belirtir (Kaya, 2015, s. 81). Locke, karı-koca arasındaki ilişkileri evlilik ve siyasal ilişkiler olmak üzere iki çerçevede ele alır. Ona göre erkek ve kadın doğal durumda eşit ve özgürdür ancak evlilik, siyasi kimliğini sivil toplum içinde kazanır ve aile içindeki roller buradaki tanımlamalara göre belirir. Evlilik ilişkileri sürecinde kadın kendi mülkiyet hakkına sahiptir. Ancak sivil toplum içinde kadının mülkiyeti erkeğin nezareti altına girer (Çaha, 2010, s. 30). Locke’un da burada Hobbes gibi kadınları siyasal alanın yani devletin dışına ittiğini görüyoruz.

Hobbes gibi mutlakiyetçi yapıya yönelen bir diğer düşünür de J.J. Rousseau olmuştur. J.Rousseau’ya göre, insan doğal hayatta mutludur. Toplum hayatı, kavga ve çatışmalar içerir. İnsanlar barış içinde yaşamak ve kendi mülkiyetlerini korumak için, bir araya gelir, özel çıkar ve iradelerini “genel irade”ye dönüştürerek toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirir (Kaya, 2015, s. 81- 82). Rousseau’ya göre Genel İrade oluşuktan sonra bireyler farklılıklarını kaybederek Genel İrade’nin birer taşıyıcısı haline gelir. Bu noktadan sonra Rousseau, özel çıkar, inisiyatif ve kimliğe dayalı teşebbüslere karşı tavır takınır (Çaha, 2012, s.28). Rousseau, sivil toplum içinde kadın konusunu yukarıda bahsettiğimiz Genel İrade anlayışı çerçevesinde ele alır.

Çünkü Rousseau için erkek ile kadın doğaları oldukça farklı anlamlar taşır. Erkek, hemcinsleriyle eşit, arkadaşlarından bağımsız, bencil ve kendini dış dünyaya taşıyabilir bir doğaya sahipken; kadın, bağımlı, ikincil, kendini sadece erkeğin cinsel ihtiyacını karşılamaya adanmış, utangaçlık ve çekingenlik içeren bir doğaya sahiptir. Rousseau'ya göre sivil toplumda erkek, toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirerek doğasından uzaklaşma eğilimine girer ve sivil toplum normlarına uygun bir kişilik kazanır. Oysa kadın, doğasına olan bağımlılığını sürdürür. Bu noktadan hareket eden Rousseau, kadınların doğaları gereği aile yaşamı ile sınırlı kalmalarını önerir. Çünkü eğer kadınlar da erkekler gibi kamusal alana çıkarlarsa ve burada doğalarının uzantısı olan bir "farklılığa" ve "özel eğilime" yönelirlerse hem Genel İrade'ye zarar verecek, hem de güçlü olan erkekler tarafından ezileceklerdir (Çaha, 2010, s. 34).

Sözleşmecî düşünürler olarak adlandırılan Hobbes, Locke ve Rousseau'da sivil toplum, devletle yani siyasal yapıyla özdeş tutulmaktadır. Buradaki siyasal yapı da bireylerin gerek kendilerini gerekse çıkarlarını korumak için doğadan farklı olarak oluşturdukları bir kurumu temsil ediyor. Söz konusu bu kurum doğadan bir farklılaşma alanı oluşturduğu için, devlette yani sivil toplumda yer alan bireylerin de doğalarına aykırı davrandıkları varsayılıyor. Ancak kadınlar sivil toplum alanında yer almayarak doğalarına uygun davranmaktadırlar. Yani kadının doğası gereği özel alan olarak tabir edilen aile yaşamı içinde görevlerini yerine getirmeli, erkeğin alanı olan kamusal alana müdahale etmemelidir. Sözleşmecî düşünürlerin kadını bu şekilde konumlandırmaları, kadının uzun süre kamusal alanın ya da siyasal yapının dışında yer almasına neden olmuştur.

2.1.7.2. Hegel'de Sivil Toplum ve Kadın(Sivil Toplumun Devletten Ayrışması)

Sivil toplum kavramını devletten büyük ölçüde ayrılmış, karmaşık bir sosyal düzen olarak ele alan ilk ve en başarılı düşünürün Hegel olduğu söylenebilir. Hegel'e göre sivil toplum ya da daha çok toplumun sivil kesimi, formasyonu bakımından devletin formasyonundan daha geç olsa da, aile ve devlet arasında bulunan farklı bir alandır (Akpınar- Gönenç, 2006, s. 13). Hegel'de sivil toplum; aile ile devlet

arasında aracılık yapar ve sivil toplum kişiler arasındaki ekonomik ilişkilerle kurulur. Etik hayatın alanının aile, sivil toplum ve devlet gibi üç ayrı alana ayrıldığı bu tasnifte, her bir alan bireyin yaşamını düzenleyen farklı etik kurallara sahiptir (Kaya, 2015, s. 82).

Hegel sivil toplumun niteliğini belirleyen iki ilkedен söz eder;

- 1- Kendi amaçlarının objesi olan somut birey (fiziksel ihtiyaç ve isteklerinin bir karışımı ve bir ihtiyaçlar bütünü),
- 2- Birey bütünü bir parçası olarak, bütünü diğer parçaları ile zorunlu bir ilişki içindedir; çünkü her biri kendini bu yolla oluşturur ve ihtiyaçlarını başkaları aracılığıyla giderir ve aynı zamanda açıkça evrensellik yoluyla giderir, ikinci ilke budur. Bu haliyle sivil toplum, Hegel'e göre bir "ihtiyaçlar sistemidir" (Akınar- Gönenç, 2006, s. 22).

Hegel'e göre ihtiyaç sistemi karşılıklı ilişkileri zorunlu kılar. Karşılıklı doyum sağlamak ve kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için birey başkalarını bir araç olarak kullanır ve onlarla yarışır. Dolayısıyla ihtiyaç, zorunlu olarak "ihtiras"ı doğurur; bu da sivil toplumda çatışma, güvensizlik, çekişme ve ayrılıklara yol açar. Kısaca sivil toplum alanı Hegel'de farklılık, özel çıkar ve çatışma alanı oluşturur (Çaha, 2010, s. 37).

Mardin'e göre de (2006, s. 13), Hegel'in "sivil toplum" anlayışı, kazanç, şahsî mutluluk ve kişi statüsünün korunması gibi hayat kesitlerinin toplu olarak yaşanmış şeklinin ifadesidir, insanların tek tek yararlandıkları yaşam yönleri bu yolla kolektif bir şekil alır. Ancak bu kolektif şekil kendi başına yeterli değildir, zira bu biçimlerin simgelediği boyut insanların egoistliklerinin oluşturduğu boyuttur. Bu "çıkarlar sistemi" ni düzenleyen bitaraf bir güce ihtiyaç vardır. Tarih böyle bir ihtiyacın karşısına bitaraf bir güç olarak "devlet"i çıkarmıştır.

Hegel'in sivil topluma ilişkin tartışmasında kadınlara biçtiği rol ise sözleşmecî düşünürlerle benzerlikler taşımaktadır. Hegel'in siyaset felsefesinde kadının yeri, üç etik alanın en yalın biçimi olan *aile* içinde formüle edilmiştir. Ona göre aile ilişkilerini aşarak toplumsal alana, oradan da devlete varanlar sadece erkeklerdir. Çünkü Hegel'de sivil toplum ve devlet aklın bir ürünü olarak gelişirler.

Akılsa erkeğin sahip olduğu bir güçtür. Kadın duygusal erkekse akıllı bir varlık olarak yaratılmıştır. Kadının doğası bu bakımdan onun aile ile sınırlı kalmasını sağlarken; erkeğin doğası, devleti gerçekleştirmesine ve yaşamını kamusal alanda sürdürmesine yol açar (Çaha, 2010, s. 39). Hegel, her ne kadar sivil toplumu siyasal yapıdan yani devletten ayrı bir kavram olarak ele alsada kadına bu yeni olgu içinde de yer verilmemektedir. Kadının yine doğası gereği özel alan olarak kabul edilen aile içinde kalması ve görevlerini burada yerine getirmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2.1.7.3. Marksist Düşüncede Sivil Toplum ve Kadın

Toplumsal hayatın tüm yönlerini ekonomik etkinliklere bağlayan Karl Marx, din, aile, devlet, kanun, ahlak, bilim, v.s gibi etkinliklerin tümünün üretim biçimine göre şekillendiğini belirtmiştir. Sivil toplumu da mülkiyet ilişkileri temelinde analiz eden evrimci bir yaklaşıma sahiptir (Kaya, 2015, s. 84). Marx sivil toplumu, doğal olarak var olan bir durum değil, tarihsel ve arızî bir fenomen olarak değerlendirir (Keane, 1996,s.108). Marx için sivil toplum, çok net olarak “belirli dönemdeki ticari ve endüstriyel ilişkilerin tümüdür; devleti ve ulusu aşan” bir boyuttur (Çaha, 2010, s. 43). Bu açıdan bakıldığında Marx da, Hegel gibi sivil toplumu olumsuz bir anlamda kullanmış ancak Hegel gibi metafiziksel bir devlete varmak yerine, devletin olmadığı sosyalist bir topluma ulaşmaya çalışmıştır.

Marksist literatürde sivil topluma yeni ve farklı bir boyut kazandıran düşünür Antonio Gramsci olmuştur. Hegel ile Marks’ın kullanımlarını bir ölçüde sentezleyen Gramsci, sivil toplumu; toplumsal bir grubun toplumun tümü üzerindeki siyasal ve kültürel hegemonyası, devletin etik bir içeriği olarak ifade etmektedir (Kaya, 2015, s. 85). Sivil toplumun altyapısal alana değil, üstyapısal alana dahil bir fenomen olduğunu düşünen Gramsci’ye göre iki tane üstyapısal düzey vardır: Biri “sivil toplum” denebilecek, yani genellikle “özel” diye adlandırılan organizmalar bütünü, öbürü ise “siyasal toplum” ya da “devlet”tir. Bu iki düzey, bir yandan egemen grubun tüm toplumda uyguladığı “hegemonya” işlevine, öbür yandan devlet ve yasal hükümet aracılığıyla uygulanan “doğrudan egemenlik” ya da yönetim işlevine tekabül eder (Bilge, 2009, s. 120). Sivil toplum tartışmasıyla ilgili olarak “hegemonya” kavramı Gramsci’de anahtar bir kavramdır. Gramsci’ye göre

hegemonya iki sacayak üzerine kuruludur. Bu ayaklardan biri politik, biri de kültürel. Politik ayağını devlet, kültürel ayağını ise sivil toplum oluşturur. Devlet zor yoluyla hegemonyaya hizmet ederken, sivil toplum ikna yoluyla hizmet eder (Çaha, 2010, s. 44). Gramsci'de devlet, baskıcı aygıtları kapsayan siyasal toplum ile hegemonyayı sağlayan sivil toplumun bir bileşimidir. Bu analizde sivil toplum alanı Hegelci yaklaşıma benzer olarak bencil, özel ve maddi çıkarlarla ilgilidir, siyasal toplum ise Marksist yaklaşıma benzer olarak sınıf bağımlı devlet sisteminin gündeminden uzak tutulan her türlü genel soruna ilgiyi yansıtır. Bu yönüyle Gramsci, sivil toplumu Hegel ile Marx'ın argümanlarının buluştuğu bir noktada formüle etmiştir (Kaya, 2015, s. 85).

Sivil toplumda kadın konusu Marx'ta diğer düşünürler gibi net bir şekilde tarihin dışına itilmez. Çünkü Marx, insan doğasını belirleyici bir değer olarak kabul etmez. Aksine insan bilincinin maddi koşullar tarafından belirlendiğini düşünür. Oysa sözleşmecî düşünürlerde ve Hegel'de kadınla erkek doğası arasında net bir ayırım yapılmakta ve sivil toplum erkek doğasına dayandırılmaktaydı. Marx, kadınla erkek doğası arasında net bir ayırım yapmamakla birlikte, analizini kamusal alandaki üretim ilişkileri üzerinde yoğunlaştırdığı için bazı feministlerin saldırılarına maruz kalmıştır. Marksizm'e eleştiriler yönelten feministlere göre, yeniden-üretim faaliyetleri arasında yer alan ev işi, çocuk doğurma ve büyütme, erkeğin cinsel ve duygusal ihtiyacını giderme gibi etkinlikler Marx tarafından üretimin dışında tutulmuştur. Kadınlar tarafından gerçekleştirilen bu faaliyetler toplumsal ve tarihsel değişim içinde ancak bir yan ürün olarak yerini almaktadır (Çaha, 2010, s. 45-46).

Görüldüğü üzere hemen hemen tüm düşünürlerde ve yaklaşımlarda kadın siyasal alanın ya da sivil toplumun dışında tutulmakta, kendisine sadece özel alan olan ailede roller verilmektedir. Bu durum ise kadının sadece devlet ve siyaset alanında dışlanmadığını, toplumdan da dışlandığı tartışmalarını beraberinde getirmektedir.

Klasik sivil toplum tartışmaları modern toplumun gerçekleri karşısında büyük bir aşınmaya uğrarken, kadınların kamusal alana olan talebi ve bunun için verilen mücadele dikkate alındığında artık özel alan ile kamusal alan arasındaki keskin ayrımların pek geçerli olmadığı görülür (Çaha, 2010, s. 48). Tarihsel süreçte sivil

toplum kavramının kazandığı anlamları ve bunun dayandığı özel/kamusal alan ayrışmasını gördükten sonra Türkiye’de sivil toplum kavramı etrafında şekillenen tartışmaları da görmek faydalı olacaktır.

2.1.7.4. Türkiye’de Sivil Toplum

Türkiye’ deki sivil toplum tartışmalarına bakıldığında köklerinin Osmanlı imparatorluğuna dayandığı görülmektedir. Dolayısıyla günümüz Türkiye’inde sivil toplum kavramının taşıdığı anlamı daha iyi anlamak için kökleri Osmanlı Devleti’ne dayanan tartışmaları görmekte fayda var. Osmanlı Devleti’ndeki sivil toplum tartışmalarına baktığımızda bu konudaki genel kanı Batı’daki gibi bir sivil toplum geleneğinin olmadığıdır. Bu yargının oluşmasında Batı’nın Doğu’yu (Orient) sosyal teori açısından konumlandırışı ile Osmanlı-Türkiye devlet geleneği/toplum yapısı etkili olmuştur (Kaya,2015, s. 87). Çaha (2012, s.149), ise bu durumu, “Osmanlı siyasal yapısı içinde önceleri Sultanın, daha sonraları ise merkezi-bürokratik elitin ağırlığı, devleti kadir-i mutlak bir kurum haline getirmiştir. Bu ise Avrupa’da görülen aristokrasi ve burjuvazi gibi sivil toplumun temel unsuru olan sınıfların ortaya çıkmasına ve devleti alttan ve üstten sınırlamasını önlemiştir” şeklinde ifade etmiştir. Ona göre Osmanlı siyasal kültürünün değişik özellikleri sivil toplum unsurlarının ancak devletin ön gördüğü çerçeve içinde ve devlete bağımlı gelişmesine yol açmıştır. Dolayısıyla toplumla devlet arasında önemli bir varlık olan ve sivil toplum öğeleri niteliği taşıyan şehir, lonca, dinsel kurum ve yerel eşraf gibi aracı kurumlar varlık itibarıyla sivil topluma örtük bir potansiyel teşkil etmişlerdir (Çaha, 2012, s. 155).

Şerif Mardin’de “Osmanlılarda "sivil toplum"un öğelerini gördüğümüzü söyleyebilir miyiz? Sorusuna Cevabının hem "evet" hem "hayır" olacağını” söylemiştir (Mardin, 2006, s. 29). Mardin özellikle Osmanlı’daki “bürokratik yapı”, “cemaat”, “iktisadi sistem”, “hukuki sistem”, “özel mülkiyetin korunması”, “şehirleşme” “ gibi kavramların Batı’dan farklı anlam ve özellikler taşıması, yine sivil toplumun gelişmesi için gerekli olan kuruluş ve iletişim araçlarının (bilimsel dernekler, edebi salonlar, mason locaları... günlük ve periyodik basın) 18. Yüzyıl

sonuna kadar Osmanlı'da gelişmemiş olması Sivil toplumun Batı'dan farklı bir özellik taşımasına neden olduğunu belirtmiştir (Mardin, 2006, s. 29).⁴ Her ne kadar Batı'daki gibi bir sivil toplum anlayışının Osmanlı'da gelişmediği varsayılsa bile, Osmanlı'da sivil toplumun başlangıcı Tanzimat'a dayandırılmaktadır. Tanzimat Fermanı ile hak ve özgürlüklerin yazılı hale geldiği kabul edilir. 1860'lardan itibaren özellikle İstanbul'da azınlıkların kurduğu eğitim ve yardımlaşma dernekleri ortaya çıkmış, ilk kadın dernekleri bu dönemde kurulmaya başlanmış, yine Osmanlı'nın son döneminde medreseler, tarikatlar, vakıflar gibi "geleneksel" sivil toplum kurumlarının yanı sıra özel teşebbüs, ekonomik gruplar, siyasi partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasi akımlar gibi "modern" sivil toplum unsurları önemli ölçüde gelişmiştir (Kaya, 2015, s. 90). Ancak Cumhuriyet Türkiye'si, Osmanlı'dan aldığı miraslardan birine sıkı sıkıya sarılırken, sivil toplum açısından önemli olan diğer mirası bir kenara bırakmıştır. Burada sahiplendiği miras, Alman ve Fransız paradigmasıyla buluşan Osmanlı patrimoniyal devlet geleneğiydi. Bir kenara bıraktığı miras ise Osmanlı sivil geleneğiydi (Çaha, 2012, s. 187).

Fuat Keyman'da (2006, s. 25), Cumhuriyet'in kuruluş döneminde sivil toplum fikrinin aşırı derecede zayıf olduğunu belirtmiştir. Ona göre bu dönemde ne toplumsal grupların siyasete katılımlarını artıracak bir sivil toplum gelişiminden bahsetmek mümkündür, ne de devletten bağımsız ve sivil hak ve özgürlüklerin korunmasını talep edebilecek bir sivil toplum vardı.

Feminizm konusunu işlerken Türkiye'deki kadın hareketinin 1980'li yıllardan itibaren canlanmaya başladığını söylemiştik. Dolayısıyla sivil toplum konusunda 1980'li yıllarda cephelerden birini kadın hareketi oluşturmaktadır. 1980'li yıllarda kamusal alandaki eylemleri, protestoları, hak talepleri ve yayınlarıyla farklı çizgiler taşıyan iki tür kadın hareketi mevcuttur. Bunlardan biri "Seküler Feminizm", biri de "İslami Kadın Hareketi" olmak üzere iki akım gelişmiştir (Çaha, 2012, s. 259).

Sivil toplumun güçlenmeye başladığı dönemde devletin sivil toplum üzerindeki geleneksel denetleyici refleksi 1980'li yıllarda da kendini göstermiştir.

⁴Bu konu ile ilgili daha geniş bilgi için bkz: Mardin, Şerif (2006).Türkiye'de Toplum ve Siyaset. İletişim Yayınları, İstanbul.

Örneğin “1980’lerin ortasında Yeşiller Partisi’nin ortaya çıkmasını sağlayacak kadar popüler olan çevre konusuna yine aynı reflekslerden hareketle eğilen devlet, bu alandaki sivil dinamizme Çevre Bakanlığı ile karşılık vererek hem Yeşiller’ i hem de ivme kazanan çevrecilik hareketini gereksiz hale getirdi. Yine bu sıralarda oldukça parlayan kadın hareketini kendi eline alarak Kadın Bakanlığı projesini gündeme soktu (Kaya, 2015, s. 92).

Fuat Keyman (2006, s. 26), Türkiye’de sivil toplumun demokratikleşme için önemli bir alan, farklı sivil toplum örgütlerinin de sivil hak ve özgürlükler temelli yeni örgütsel yaşamın aktörleri olarak ortaya çıkmasının ancak 1980’lerde Türk modernitesinde meydana gelen köklü ekonomik ve kültürel değişikliklerin bir sonucu olarak gerçekleşebildiğini savunmuştur. Ona göre çok partili parlamenter sisteme geçiş, var olan örgütsel yaşamda bir değişiklik meydana getirmedi. Demokrasiye geçiş, siyasi yaşamın sağ-sol eksenini üzerinde organize olmaya başlaması ve ekonomik hayatın belli bir seviyeye kadar liberalleşmesi gibi yeni gelişimlere işaret ettiyse de, kültürel ve toplumsal yaşam alanlarında devletten bağımsız bir sivil toplum var olmadı. Sivil toplum örgütleri, bir hak ve özgürlükler dilinin oluşturulması ve aynı zamanda bireysellik söyleminin ve katılımcı demokrasi fikrinin toplumla tanıtılması bağlamında çok önemli oldular. Ancak bu süre içerisinde, sivil toplum örgütlerinin örgütsel ve finansal kapasite sorunları, kısmen de olsa, niceliksel olarak gelişen sivil toplumun aynı zamanda niteliksel olarak gelişmesini engellemiştir. Bu sorunun altında yatan ana neden ise, özellikle 1990’larda güçlü devlet geleneği ile kimlik/farklılık siyasetinin birbiriyle çatışması temeline dayanan Türk siyasetinin organizasyon şeklidir (Keyman,2006, s. 28).

2000’li yıllara gelindiğinde ise sivil toplum alanında küreselleşmenin de etkisiyle ulusal nitelikten çok bölgesel ve küresel faaliyetlerin gerçekleştiği görülmektedir. 2000’li yıllarda Türkiye’de sivil toplum alanının dinamiklerini 1990’lı yılların sonundan devralınan ve ülke genelinde sivil toplum etkinliğinin artmasına yol açan bir dizi olgu belirlemiştir. Bu bağlamdaki önemli değişim ve dönüşümlerin başında, yirmi bine yakın insanın ölümüne yol açan 1999 Marmara ve Kaynaşlı depremleri gelir. Bu doğal afetler hem arama ve kurtarma çalışmaları, hem de insani yardımlar temelinde toplumda sivil topluma karşı ilgi ve güveni artırmıştır

(TUSEV, 2011, 59). Ayrıca, 2000'li yıllarda sivil toplumun devinimine katkıda bulunan süreçler ve toplumsal olaylar arasında kimlik siyaseti temelli iki olgu öne çıkmaktadır: 28 Şubat 1997 tarihli post-modern darbeden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 seçim zaferine uzanan çizgide laik-İslamcı bölünmesi ve Kürt sorununun süregelen gerginliği. Son olarak 1999'da Avrupa Birliği üyeliğine adaylığı onaylanan Türkiye'nin 2004 yılı sonunda "Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilmesiyle" 2005 yılında üyelik müzakerelerine başlaması süreci hiç şüphesiz sivil toplum alanında belirgin bir canlanmayı da beraberinde getirmiştir (TUSEV, 2011, s. 59).

Türkiye'de sivil toplum, iç ve dış toplumsal değişmelerin etkisiyle tarihsel süreçte farklı anlamlar ve işlevler kazanmıştır. Zaman zaman demokrasinin gelişmesinde itici bir faktör olarak yer alırken, zaman zaman da devletin gelenekçi ve otoriter yapısıyla karşı karşıya kalarak işlevsiz hale gelmiştir. Osmanlı'dan tevarüs eden modernleşme sürecinin devlet kaynaklı olması sivil toplumu da bu yönde etkilemiştir.

2.2. TÜRKİYE' DE KADIN KONUSU İLE İLGİLİ YAPILAN BAŞLICA AKADEMİK ÇALIŞMALAR

"Gelenek ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa'da Kadın Dernekleri" adlı çalışmamıza başlarken bu konu ile ilgili daha önce yapılan akademik çalışmaları incelemek, çalışmamızın izleyeceği yol ve aşamalar açısından önemli olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye'de bu konu ile ilgili yazın alanında ne gibi akademik çalışmalar yapılmıştır? diye baktığımızda YÖK'ün tez sayfasından Eylül 2018 tarihi itibarıyla "Kadın" kelimesi sorgulandığında, 6087 adet kayıtlı çalışma olduğu görülmüştür. Kadın ile ilgili üniversitelerin gazetecilik, psikoloji, sosyoloji, reklamcılık, edebiyat, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Amerikan Dili ve Edebiyatı, sahne ve görüntü sanatları, tarih, felsefe, kamu yönetimi, ekonomi, siyaset bilimi, radyo -televizyon, kadın hastalıkları ve doğum gibi pek çok bölümünde çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak konumuz itibarıyla daha özel bir tarama yaptığımızda örneğin "Kadın örgütlenmesi" diye girdiğimizde karşımıza 4 adet tez çıkmıştır. Bu tezler;

- 1- Kadın örgütlenmesindeki farklı örgütsel pratiklerin ve eylem biçimlerinin arka planları, dinamikleri ve bağlantılarının konu edildiği; Türkiye'de Kadın Örgütlenmesinde Kesişen Ve Ayrışan Eğilimler: Meydan Okuma, Uzlaşma, Uysallaşma(Arı, 2018, Doktora tezi),
- 2- 1975-80 yılları arasında Türkiye`de gerçekleşen sosyalist kadın örgütlenmeleri ele alındığı 1975-80 yılları arasında Türkiye` de Gerçekleşen Sosyalist Kadın Örgütlenmeleri (Talay, Keşoğlu, 2008, Doktora tezi)
- 3- 1980'li yıllarda uygulanmaya başlanan neo-liberal politikalarla birlikte çalışma ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerden en fazla etkilenen kesimin, emek piyasasında tutunmaya çalışan kadınlar olduğunu ve bu durumun kadın örgütlenmesini nasıl etkilediğini konu alan; 1980 sonrası ekonomi politikalarındaki dönüşüm: Türkiye'de Çalışma İlişkilerine Ve Kadın Örgütlenmesine Etkileri (Yağan, 2007, Yüksek lisans tezi).
- 4- Genelde tasavvufun ve tarikatların kadına bakışını, özelde ise Mevlevilik ve Bektaşilik tarikatının kadına bakışı ortaya koymaya çalışan ve dini gruplar içerisinde tarikata üye olan kadınların toplumsal durumlarını incelediği; Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşilik Açısından Bir Değerlendirme)(Acar,2009, Yüksek Lisans tezi) adlı çalışmalar karşımıza çıkmıştır.

“Kadın modernleşmesi” diye bir tarama yaptığımızda ise Eylül 2018 tarihi itibariyle karşımıza yine 4 tane tez çıkmaktadır. Bunlar;

- 1- Türkiye'de modernleşmenin hız kazandığı 1869 ile 1927 yılları arası dönemde, "Fatma Aliye, Emine Semiye, Halide Edip, Şükûfe Nihal, Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin" adlı kadın gazeteci ve aydınların kadın dergilerindeki yazılarının ele alındığı, modernleşen bir toplumda, yaşamlarıyla modernleşmenin simgesi olan kadın aydınların yazılarından yola çıkarak, "modern kadın tasavvurunu", bizzat kadınların zihniyet dünyaları üzerinden anlamayı amaçlayan; Kadın Dergilerinde (1869 - 1927) Kadın Modernleşmesi (Akdağ, 2015, Doktora Tezi),
- 2- Türkiye'deki başörtülü Müslüman kadın modernleşmesi, 1980'lerden bugüne siyasal İslam'ın geçirmiş olduğu tarihi süreç içerisinde, kamusalılık, tüketim, kimlik, moda ve medya bağlamında verilerek başörtülü kadınların yaşam tarzları ve örtünme pratiklerinde meydana gelen değişim ve modernleşmenin incelendiği Türkiye'de Muhafazakâr Kadın Modernleşmesi ve İslami Moda

Dergilerindeki Yeni Muhafazakâr Kadın (Balkanlıoğlu, 2014, Yüksek lisans tezi),

- 3- Cumhuriyet kadınlarının modernleşme deneyiminin ve Cumhuriyet rejiminin kadına yönelik tavrının Akşam, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye/Ulus ve Vakit/Kurun gibi 01 Ocak 1930- 31 Aralık 1938 tarihli gazetelerin bakış açısıyla ele alındığı; Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde Değişen Kadın Rollerinin Basın Aracılığıyla Sunuluşu (1930-1938)(Yıldız, 2017, Doktora tezi),
- 4- Popüler kültür denilen olayın ve onun en etkin araçlarından olan popüler karakterlerin, kadın izleyici ve dinleyicilerin özel, sosyal ve iş yaşamlarında görülebilecek değişimlerine olanak sağlayan ve böylece onların hayatlarında modernleşme sıçrayışlarına yol açan üstü örtük ve açık etkileri Batı modernleşmesi ve onun genel ideolojisiyle beraber ele alınıp incelenen Değişim Ve Modernleşme Sürecinde Popüler Kadın İmajı: Ajda Pekkan Örneği (Bingöl, 2010, Yüksek lisans tezi) gibi farklı alanlarda kadın modernleşmesini ele alan tezler karşımıza çıkmaktadır.

“Toplumsal değişme ve kadın” konusunda ise aşağıdaki çalışmalar karşımıza çıkmaktadır.

- 1- Osmanlı toplumunda kadın hareketlerinin ve genel anlamda Türk modernleşme tarihinde kadının değişen toplumsal rolünü ve cumhuriyet sürecindeki etkisini inceleyen; kadınların tarih sahnesindeki toplumsal davranış örüntülerini, aynı zamanda kadınların düşünce yapıları ve 'özgürlük' fikri çevresindeki hareketlerini Türk kadınının değişen toplumsal rolünün sosyolojik anlamını, kadın hareketlerinin gelişim ve değişimi bağlamında ele alan; Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Değişen Toplumsal Rolü (Tezesen, 2008, Yüksek lisans tezi),
- 2- Türkiye’de toplumsal değişmeye paralel olarak toplumun politik, ekonomik ve kültürel yapısındaki farklılaşmaların kadın kimliğine etkisinin belirlenmesine çalışıldığı, modern ve geleneksel kategorileri içerisinde tanımlanmış olan kadın kimliklerinin günümüzdeki görünümünün tartışma konusu olduğu; Türkiye’de Toplumsal Değişme Ve Kadın Kimliğinin Dönüşümü (Dikkol, 2014, Yüksek lisans tezi),
- 3- 1980-2008 dönem aralığında Türkiye’de kadınların televizyon reklamlarında konumlandırılışında bir değişimin olup olmadığını, kadının toplumsal

statüsü, kadına yönelik kalıp yargılar, toplumsal cinsiyet, özel-kamusal alan ikiliği gibi feminist perspektifin temel eleştiri noktaları dahilinde analiz edilen Toplumsal Değişme Ve Kadın: Feminist Teori Çerçevesinde Televizyon Reklamlarının Analizi (1980-2008) (Kayadelen, 2010, Yüksek lisans tezi),

- 4- Türkiye’de toplumsal değişim sürecinde kadın sorununun ele alındığı ve bu süreç içinde kadın olgusunun geçirdiği nitelik değişmelerinin gözlemlenmesinin amaçlandığı Türkiye’de Toplumsal Değişme Ve Kadın (Kırkpınar, 1998, Doktora).

“Kadın sivil toplum kuruluşları” ile ilgili yapılan tarama sonucunda ise,

- 1- 1990 sonrası Türkiye’de kadın hareketinin taşıyıcı aktörleri olarak kadın sivil toplum kuruluşlarından İstanbul’da faaliyet gösteren KAGİDER (Türkiye Kadın Girişimciler Derneği), ve Güneydoğu ve Doğu Anadolu’da faaliyet gösteren KAMER’in (Kadın Merkezi Eğitim Üretim Danışma ve Dayanışma Vakfı-Derneği) örneklem alınarak kadın sivil toplum kuruluşlarının yardımdan güçlenmeye doğru değişen söylemlerinin konu edinildiği Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Değişen İşlevi ve Kadın STK’lar: KAGİDER ve KAMER Örnekleri (Kuzu, 2010, Doktora tezi),
- 2- Ankara’daki kadın STK’ların organizasyonel yapısı ve sosyal ağlarını ele alarak kadın STK’ların birbirleriyle işbirliği kurup kurmadıklarını ve mevcut durumunu tespit etmeyi amaçlayan Türk Kadın STK’ları: Sosyal Ağ Analizi (Fındık, 2007, Yüksek lisans tezi),
- 3- Kadının istihdamına ve girişimciliğine yönelik faaliyet gösteren Kadın odaklı STK’ların faaliyetleri, kurumsallıkları, engelleri ve mevcut durumları incelenerek, kadın girişimciliğine ve kadın istihdamına olan katkılarının tespit edilmeye çalışıldığı; Kadın Odaklı STK’ların Kadın İstihdamı ve Girişimciliği İle İlişkisi: Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu İlleri Örnekleri (Engin, 2017, Yüksek lisans tezi),
- 4- Büyüme-merkezli kalkınma yaklaşımından insan-merkezli kalkınma yaklaşımına doğru olan geçiş sürecinin, kadının güçlendirilmesine ve kadın kuruluşlarının bu güçlendirmedeki rollerine etkisini tartışan, bu geçiş sürecinde kadının kalkınmaya aktif katılımının yollarını, kalkınma tartışmalarını ve kadın hareketinin gündemini yoğun bir şekilde inceleyen; Kadın Sivil Toplum Kuruluşları ve Güçlendirme: İnsan Merkezli Kalkınma

Perspektifinden (Vekiloğlu, 2000, Yüksek Lisans tezi) gibi tezler karşımıza çıkmıştır.

Bu çalışmalara baktığımızda Türkiye’de genel olarak kadın ile ilgili yapılan akademik çalışmaların içeriği daha çok tarihsel süreç içinde kadının toplumsal cinsiyet rollerindeki değişmeler, toplumsal değişme ve modernleşme bağlamında kadın olgusu, farklı ekonomik sistemlerde kadının emek piyasasındaki rolü ve kadın istihdamı, kadın ve medya, kent yaşamında kadın sorunları gibi konulardan oluşmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı feminist görüş açısı ile ele alınırken, bir kısmı da farklı görüş ve ideolojiler çerçevesinde ele alınmıştır. Bazı çalışmaların ise günün koşulları ve problemleri çerçevesinde mevcut durum tespitini yapmaya yönelik olduğu görülmüştür. Esasen Türkiye’de akademik alandaki kadın çalışmaları Türkiye’de kadın hareketlerinin tarihsel süreçteki değişim özellikleri ve tartışmaları açısından paralellik göstermektedir. Avrupa’daki kadın hareketleri ve Türkiye’deki yansımaları, Tanzimat ile başlayan modernleşme ve toplumsal değişme olgusu, Cumhuriyet döneminde devletin toplumsal cinsiyet rollerini biçimlendirmesi ve kadına yüklediği roller, Türkiye’de benimsenen ekonomi politikalarının gölgesindeki kadın ve son olarak da medya da kadının rol alış şekli gibi konular gerek Türkiye’deki kadın hareketlerinin gerekse akademik çalışmaların kaynağını oluşturmaktadır. Yine son yıllarda medyada sıkça yer alan kadına şiddetle ilgili haberler de gerek akademik ve yazın alanında gerekse medyada kadınla ilgili tartışmaları arttırmıştır. Yukarıda adı geçen akademik çalışmaların yanında son yıllarda Türkiye’de kadınlarla ilgili yapılan en kapsamlı araştırmalardan bir tanesi de “Değişen Türkiye’de Kadın”⁵ adlı çalışmadır. Bu çalışmada saha verilerine dayanarak kadınların sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve siyasal alanlarla ilgili tutum ve davranışlarının kapsamlı bir analizi yapılmıştır.

⁵Deđişen Türkiye’de Kadın. Kadem, 2016, İstanbul.

III. BÖLÜM

ŞANLIURFA'DA MODERNLİK VE GELENEKSELLİK BAĞLAMINDA KADIN

3.1. ŞANLIURFA'NIN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINA GENEL BİR BAKIŞ

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa ili, gerek yerleşim gerekse geçmişten günümüze taşıdığı tarihi ve kültürel birikimi nedeniyle kadim olarak nitelenebilecek şehirlerimizdendir. Şanlıurfa'nın tarihini incelediğimizde pek çok kültüre ve dini inanca ev sahipliği yaptığını görürüz. Söz konusu farklı kültür ve inançların izlerini Şanlıurfa'nın toplumsal yapısında, mimarisinde ve en önemlisi yapılan arkeolojik kazılarda görmek mümkündür. Şanlıurfa'nın tarihi hakkında yapılan arkeolojik çalışmalarda şehrin Milattan önce 8000 yıllarından itibaren yerleşim birimi olarak kullanıldığını ortaya koymuştur. Çok eski zamanlardan itibaren insanların yerleştiği bir şehir olan Şanlıurfa'nın "3000 yıllık" bir geçmişinin olduğu söylenmektedir (Kaya, 2015, s. 97). Bununla birlikte yüzyılımızın en önemli arkeolojik keşfi olarak kabul edilen, Şanlıurfa merkezdeki, '12.000 yıllık Dünyanın En Eski Tapınağı: Göbeklitepe ve aynı döneme ait olduğu tespit edilen birçok sit alanı ile Şanlıurfa, 'Dünyada en çok arkeolojik kazı yapılması gereken yer' niteliğini hâlâ korumaktadır (Yıldız, 2014, s. 13). Göbeklitepe, Temmuz 2018 yılı itibariyle de UNESCO Dünya Mirası Listesine⁶ girmiştir. Şanlıurfa aynı zamanda Hristiyanlık, Musevilik ve İslam dinlerinin önderlerinin bu civarda yaşamış ya da bulunmuş olması takipçileri tarafından Şanlıurfa'nın kutsal/dini bir mekân olarak önemini arttırmış, Şanlıurfa toplumsal yapısında, "din" baskın bir öge olarak hep süregelmiştir (Kaya, 2015, s. 99). Dini inançtaki çeşitliliğin yanında farklı etnik gruplar da Şanlıurfa'da yaşama olanağı bulmuştur. Bu durum toplumsal yapıda kültürel çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Özellikle dil konusunda Türkçe'nin yanı sıra, Kürtçe, Zazaca, Arapça gibi dillerinde mevcut olduğu görülmektedir.

⁶ <http://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi> (E.T: 03.09.2018)

Kaya (2015, s. 98), Giddens’in geleneksel kentlerle ilgili tasvirinin Şanlıurfa ile benzerlikler taşıdığını belirtir. Çünkü Giddens’a göre, geleneksel kentler; genellikle surlarla çevrilidir, bu surlar kentlerin dışarıya kapalı olma ve kırsal alandan ayrılma özelliğini vurgular, aynı zamanda savunma amacına hizmet ederdi. Kentler, bilimin sanatların ve kozmopolit bir kültürün odak noktalarıydı. Hayat ağır bir şekilde akıp gider ve sıradan insanlar genellikle köylerde yaşayan benzerleriyle ortak adet ve gelenekleri benimserlerdi. Bu benzerlikler Şanlıurfa için de geçerli olabilir. Ayrıca Giddens’in “kapitalizm öncesi kentlerin en temel özelliklerinden birini halkın büyük çoğunluğunun tarımla uğraştığı” iddiası da Şanlıurfa için geçerlidir. Nitekim aşağıdaki tabloda 1987 yılı ve 2000 yıllarına ait Türkiye, GAP bölgesi ve Şanlıurfa ili sektörel oluşum oranları verilmiştir. Bu tabloya göre Türkiye genelinde 1987 ve 2000’li yıllarda tarım sektörünün oranı, sanayi ve hizmet sektörüne göre daha az iken, Şanlıurfa’da bunun tam tersi söz konusudur. 1987 yılında Şanlıurfa’da tarım sektörünün oranı % 41,8 iken, 2000 yılında % 53, 1’e yükselmiştir. Türkiye geneline baktığımızda ise tarım sektöründe 2000 yılında 1987 yılına göre bir azalma söz konusudur. Tablo-1’de ki veriler Şanlıurfa’da tarımın hâlâ önemli bir yer tuttuğunun göstergesidir.

Tablo 1: Türkiye, Bölge ve Şanlıurfa GSYİH’ lerinin Sektörel Oluşumu ve Yüzdeleri (1987 fiyatlarıyla, milyon TL)

	Türkiye	Bölge	Şanlıurfa
1987	74 721 900	3905 910	486 482
Tarım	13314 271 % 17,8	1038 278 % 26,5	203 360 % 41,8
Sanayi	19 75 707/ % 25,7	823 554 % 21	16 807 % 3,4
Hizmet	42131 947 % 56,3	2044 077 % 52,3	266 315 % 54,7
2000	118789113	6068 009	1 250 401
Tarım	15961788 % 13,4	1722101 %28,3	664 248 % 53,1
Sanayi	33737896 % 28,4	1170 245 % 19,2	143 621 % 11,4
Hizmet	69089429 % 58,1	3175 663 % 52,3	442 532 % 35,3

Kaynak: (Benek, 2005, s. 128)<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/3098> (erişim tarihi: 12.03.2018).

Üretim ilişkilerinin büyük oranda tarım ekonomisine dayanması, bölgede geleneksel hayat tarzını; aşiretçilik ve ağalık sistemini de beraberinde getirmiştir. Geleneğin etkisi toplumsal hayatın her unsurunda hâkim ögedir. Doğum, evlenme, çocuk yetiştirme, ölüm törenleri, toplumsal ilişkiler hep geleneğin etkisi altındadır (Kaya, 2008, s. 80). Bu geleneksel yapıdan en çok etkilenen kesim de kadınlar olmuştur. Çünkü yukarıda saydığımız doğum, evlenme, çocuk yetiştirme ve toplumsal ilişkilerin çoğu kadına yüklenen roller üzerinden yürütülmektedir. Geleneksel bir toplum yapısına sahip bölgede otorite, erkekler elinde toplanmıştır. Ataerkil ailenin otoritesi baba ya da kocanın elinde toplanmıştır (Ökten, 2006, s. 32). Ökten'e göre kadının en önemli görevinin büyük oranda "analık" ve "ev hanımı" olarak tanımlanmasının altında bölgede geleneksel değerlerinin erkek ve kadın arasındaki iş-bölümü uyarınca yaptığı tanımlama yatmaktadır. Bu duruma ilişkin olarak paylaşılan yaygın anlayışa göre; kadın ev işlerine bakan, evi çekip çeviren, çocuk doğuran "evin hanımı ve çocukların anası"dır. Erkek ise, evin geçimini sağlamakla yükümlü, evin ve çocukların geleceğinden birinci derecede sorumlu "aile reisi"dir (Ökten, 2006, s. 33). Burada görüldüğü üzere kamusal alan ve özel alan farklılaşması göze çarpmaktadır. Bu farklılaşmada da kadının özel alanla sınırlandırıldığı, erkeğin ise kamusal alanda söz sahibi olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda Şanlıurfa gerek ekonomik gerekse sosyal ve kültürel yönden bir değişim yaşamaktadır. Özellikle GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)'in en çok etkilediği iller arasında Şanlıurfa yer almaktadır. GAP, sadece baraj, hidroelektrik santrali ve sulama yapıları gibi fiziksel yapıları içermeyip, aynı zamanda birbirleri ile eşgüdüm halinde götürülecek tarımsal ve endüstriyel gelişme, kırsal ve kentsel altyapı, ulaşım, haberleşme, sosyal hizmetler, eğitim, sağlık, kültür, turizm, konut, vb. sektörleri içerisindeki gelişme yatırımlarını da içermektedir (Ökten, 2008, s. 17). GAP'ın faaliyete geçmesiyle beraber bölgenin sosyoekonomik yapısında hızlı bir değişim gözlenmiştir. Şanlıurfa'da sulama imkânları ve tarımsal kültürün gelişmesi ile birlikte yörede ürün yelpazesi farklılık kazanmıştır. Kalkınmakta olan Şanlıurfa daha önce dışarıya göç veren konumda iken GAP ile birlikte göç almaya başlamıştır. Kent nüfusunun artması ve karmaşıklaşması yeni ihtiyaçları beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Şanlıurfa'da büyük sektörler, banka, otel, mağaza, alış veriş merkezleri,

restoranların şubeleri açılmıştır. Toplumsal yapıdaki bu değişim kadınları da etkileyerek kadınların ev dışındaki işlerde çalışmaya başlamasına, ekonomik üretime katılmasına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda toplumsal norm ve değerlerin değişmesinde de etkili olmuştur. Dolayısıyla GAP'la birlikte hızlanan modernleşme, geleneksel örf ve adetlerde bir dönüşüme yol açmıştır (Kaya, 2008, s.82-83). Kentleşme oranı modernleşmenin ölçütlerinden biri olarak alındığında Şanlıurfa'da geçmiş yıllara oranla hızlı bir kentleşme olduğu görülecektir. Çünkü 1990 yılında kent nüfusunun oranı %55.03 ve kırsal nüfusun oranı % 44.97 iken, 2000 yılında kent nüfusunun oranı %58.34'e yükseldiği, kırsal nüfusun oranının ise %41.66'ya düştüğü görülüyor (Bulut, 2005, s. 9). Her ne kadar istatistiki veriler bölge için hızlı bir kentleşme olduğunu gösterse de şöyle bir tespit de söz konusudur. Kente özgü dinamiklerin insanların yaşam tarzlarında değişime yol açması ile belirginleşen kentleşme süreci, beraberinde kentleşme olgusunu oluşturamamış, sonuçta devasa nüfuslu ancak kırsal görünümlü yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Anomik ya da çarpık kentleşme olarak da tanımlanan ve gelişmekte olan ülkelere özgü olan bu yapı, bölgeye has bazı nedenlerle birleşerek zaten sorunlu olan süreci daha da karmaşık hale getirmektedir (Yıldız ve Bayram, 2014, s.321). Bu tespiti de göz önünde bulundurarak Şanlıurfa'nın yaşadığı bu değişim ve dönüşüm sürecini kadın derneklerinin bakış açısından anlamak bu çalışmanın amaçlarından biri olmuştur. Çünkü modernleşme olarak adlandırabileceğimiz bu süreçte toplumsal yapıda ciddi değişimler meydana gelmiştir. Ancak bu değişimler klasik modernleşme kuramlarının belirlediği ölçütlere göre evrensel bir özellik mi taşımakta yoksa Nilüfer Göle'nin kavramsallaştırdığı çoklu modernlik kuramına göre mi gerçekleşmekte, Şanlıurfa özelinde ve kadın derneklerinin bakış açısıyla anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.1.1. Şanlıurfa'da Kadın STK'ları

Modernleşme süreciyle beraber toplumsal yapıda meydana gelen değişimlerin cinsiyet rollerinde de değişimlere neden olduğundan bahsetmiştik. Kadınlar açısından bu süreç feminizm gibi hareketlerin doğmasına neden olmuştur. Modernleşmenin bu yönü kentleşme olgusuyla yakından ilgilidir. Çünkü kentte kadın ve erkek birlikte yaşasa da, kentsel yaşam kadına ve erkeğe farklı şekillerde

bakmaktadır. Kadınlar, kent yaşamına ilişkin karar alma mekanizmalarında ve güç paylaşımında dezavantajlı durumdadır. Değişen dünya koşulları içerisinde, eğitim, sağlık, ulaşım ve teknolojideki gelişmelerle, toplumsal rolleri, aile ilişkileri, kararlara katılımları değişse de; kadınlar erkeklere oranla siyasal, sosyal, ekonomik ve kentsel kazanımlardan daha az yararlanmakta ve kentsel hakları kullanmada daha geride kalmaktadırlar (Kaypak, 2014, s.345). Kentle ilgili karar alma mekanizmalarında erkek hâkimiyetinin ağırlıklı olması, kentle ilgili politikalarında erkek bakış açısı taşımaya neden olmaktadır. Modernleşme ve kentleşme sürecinde kadınlar işte bu noktada itiraz etmenin bir yolu olarak sivil toplumu kullanmışlardır. Giddens, modern devletin temel özelliklerinden birinin sivil toplumun yerleşmesi olduğunu şu şekilde ifade eder:

Sivil toplumun yerleşmesi doğrudan modern devlet biçiminin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır ve böylece onunla gönderimsel bir bağlantı içindedir. Geleneksel devletlerde, gündelik hayatın çoğu en azından kırsal alanlarda devletin idari gücünün dışında kalır. Yerel topluluklar, çoğunlukla gelenekleri ve hayat tarzlarında özerktir ve idari aygıt çoğu kişisel etkinlik biçimine fazla müdahale etmez. Modern toplumsal formlarda devlet ve sivil toplum bağlantılı dönüşüm süreçleri olarak birlikte gelişir. Sivil toplum devletin gündelik hayata nüfuzunun “öteki yanı” olarak yapılır. Hem devlet hem toplum, açıkça ifade ederse, modernitenin yerleştiği refleksif sistemler içinde iç gönderimlidir (Giddens, 2019, s.193).

Geleneksel bir yapıya sahip olan Şanlıurfa’da da, çoğu zaman devletin idari gücünün dışında resmi olmayan normlar geçerli olmuştur. Gündelik hayat resmi normlardan ziyade, geleneksel normlara göre şekillenir. Ancak son yıllarda modernleşme, kentleşme gibi süreçler ve GAP gibi projelerin etkisiyle devlet toplumsal yapıya ve kişisel etkinliklere daha çok müdahale ederek resmi normların etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Bunun en bariz örnekleri bölgenin geleneksel normlarından olan kan davalarının giderek azalması, başlık parasının alınmaması, kız çocuklarının okutulması için çalışmaların yapılması, tarımsal alanda desteklemelerin, okuma yazma seferberliğinin artması gibi. Özellikle kentleşmenin artmasıyla beraber geleneksel normlar ile kent normları diyebileceğimiz modern normlar zaman zaman karşı karşıya gelmiş ve bireyler için birini tercih etme zorunluluğu doğmuştur. Bu

durum hem bireyler açısından hem toplumsal açıdan zaman zaman gerginlik ve çatışmalara, uyumsuzluklara neden olmuştur. Bu çatışmaların önlenmesi ve toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla özellikle GAP bünyesinde yapılan araştırmalarda kadınların toplumda dezavantajlı durumda oldukları sonucuna varılmış ve buna yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu amaçla 2010 yılında GAP bünyesinde “Türkiye’nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki (Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz) Kadınların ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi”⁷ adlı bir projeye başlanmıştır. Bu projenin gerekçesinde “Kadınların sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri açısından dezavantajlı durumlarına ek olarak, bölgedeki kadınlar aile içi şiddet, sosyal- kültürel baskı ve töre cinayetleri gibi insan hakları ihlallerine maruz kaldıkları vurgulanmakta, proje ile az gelişmiş üç bölgede (Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi) kadınların ve kadın sivil toplum örgütlerinin kapasitesini geliştirerek ve farkındalık yaratarak kamu hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve artırılması amaçlanmaktadır.”⁸ Nitekim bu proje kapsamında 2012 yılında yayınlanan STK Kurulum Rehber’inin önsözünde “Bölgesel kalkınmanın en önemli unsurlarından olan kadınların ekonomik ve sosyal statüsünün güçlendirilmesi için kadın örgütlülüğünün desteklenmesi önem taşımaktadır. Projenin hedef kitlesi içinde yer alan örgütsüz kadınlar başta olmak üzere, örgütlenme yönünde adım atmak isteyen herkes için yararlı olmasını ümit ediyor”⁹ ifadeleri yer almaktadır. Bu proje kapsamında GAP bünyesinde STK’ların kuruluş ve işleyişine dair rehber olabilecek yayınlar hazırlanmış ve bu doğrultuda eğitimler verilmiştir. Bu yayınların ve faaliyetlerin başlıcaları şunlardır:

- STK Kurulum Rehberi, (Hazırlayan: Mert Altıntaş 2010-2012)
- Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı Eğitimi, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Hizmetleri(Sivil Toplum Kuruluşları İçin)(Hazırlayan: Aksu Bora, 2010 - 2012)

⁷ GAP.gov.tr (<http://www.gap.gov.tr/kadin-stk-larin-guclendirilmesi-projesi-asama-1-sayfa-80.html>)(erişim tarihi: 01.02.2018)

⁸ <http://www.gap.gov.tr/kadin-stk-larin-guclendirilmesi-projesi-asama-1-sayfa-80.html> (erişim tarihi: 01.02.2018)

⁹ GAP. gov.tr. (<http://yayin.gap.gov.tr/pdf-view/web/index.php?Dosya=d6350e9bb0>) (erişim tarihi: 01.02.2018)

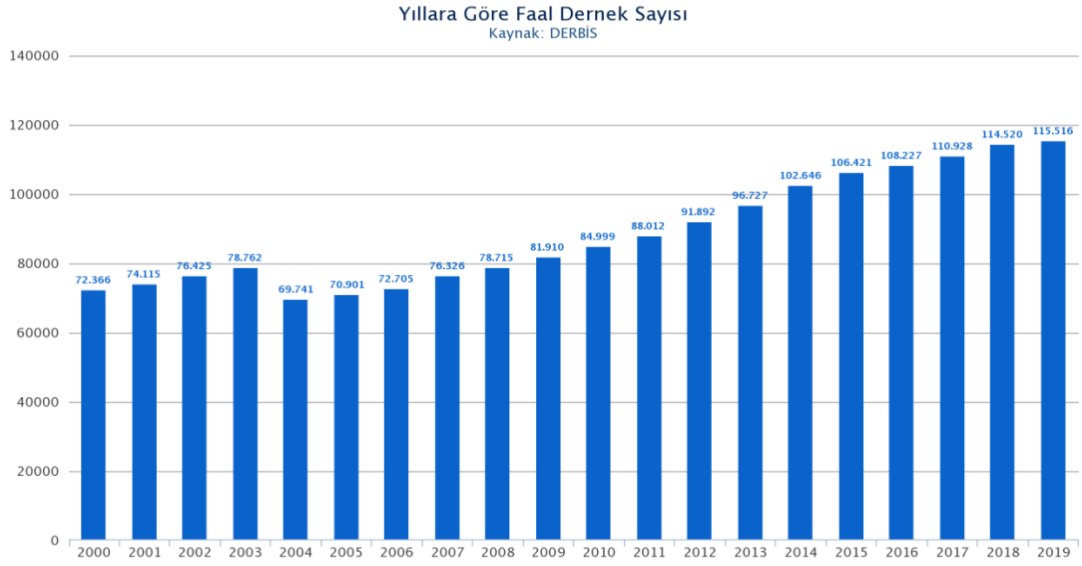
- Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi, Savunuculuk ve Kampanya El Kitabı (Hazırlayan: Serap Aşar Brown, 2010 - 2012)
- Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Yönetimi Bölüm - 2 (Hazırlayan: Çiğdem Arşıray, 2010 - 2012)
- Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi, Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları (Kamu Personeli İçin) (Hazırlayan: Cengiz Çiftçi, 2010 - 2012)
- Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi Kamu Kurumları ve Kadın Sivil Toplum Örgütleri İçin Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları (Hazırlayan: Ayşe Sargın, 2010 - 2012)

Yine bu proje gerçekleşmeden önce GAP bünyesinde kadınlarla ilgili aşağıdaki çalışmaların mevcut olduğunu görüyoruz:

- Kadın İçin Eşitlik Bakış Açısının Ana Plan Ve Politikalara Yerleştirilmesi Eğitim El Kitabı (Hazırlayan: Astrida Neimanis, Danışman: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Avrupa ve BDT Bölgesi Direktörlüğü (UNDP/IRBEC) 2000-2001)
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kadınların Ekonomik Güçlenmelerine Yönelik Yol Haritası (Editör: Yıldız Ecevit Kasım, ODTÜ Sosyoloji Bölümü 2006, Ankara)

Yapılan bu çalışmalar bölgede sivil toplum alanında bir canlanmanın oluşmasına neden olmuştur. Özellikle son yıllarda derneklerin sayısındaki ciddi artış bu çalışmaların sonucudur.

Şekil:1: Yıllara Göre Şanlıurfa'daki Dernek Sayıları¹⁰

Kaynak: www.dernekler.gov.tr/file:///C:/Users/Lenovo/Desktop/tez%201/DERNEKLER%20DA%C4%B0RES%C4%B0%20BA%C5%9EKANLI%C4%9EI.html (erişim tarihi: 04.02.2018)

Şekil-1'de görüldüğü gibi Şanlıurfa'da özellikle son yıllarda dernek sayısında önemli bir artış olduğu görülmektedir. Ancak bölgelere göre faal olan dernek sayısı bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesi % 6,45 gibi bir oranla hâlâ diğer bölgelerin çok gerisindedir. Bu oran Marmara Bölgesi için % 34,73 civarındadır. Kadın üye oranı açısından da Türkiye'de derneklere üye olan kadın oranı % 20,64¹¹ iken bu oran Şanlıurfa için kadın oranı %13,14¹² civarındadır. Her ne kadar derneklere üye olan kadın sayısı Türkiye ortalamasının altında olsa da son yıllarda Şanlıurfa'daki dernek sayısındaki artış kadınlar açısından da bir değişimi beraberinde getirmiş, kadınların sosyal ve kamusal alanda görünürlüklerini arttırmıştır. Şanlıurfa'daki kadın sivil toplum örgütlerinin yapısına baktığımızda bir kısmı devletin desteği ve yönlendirilmesi ile varlığını sürdürürken¹³, bir kısmı da devletin “öteki yanı” olan

¹⁰ <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/yillara-gore-faal-dernek.aspx> (erişim tarihi: 10.01.2019)

¹¹ <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/uye-istatistikleri.aspx> (Erişim tarihi: 10.01.2019)

¹² <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/uye-istatistikleri.aspx> (Erişim tarihi: 10.01.2019)

¹³ Şanlıurfa'da Kadın Kültür Merkezleri Çalıştayı Yapılıyor. Şanlıurfa Valiliği, GAP İdaresi Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşları işbirliğiyle hazırlanan çalıştaya ÇATOM, Valilik, yerel yönetimler, yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen Kadın Kültür ve Toplum Merkezlerinden deneyimli kişiler katılacak. Çıktıları kamuoyu ile paylaşılacak olan çalıştayı

devletten bağımsız örgütlenen ve zaman zaman da devletin bazı politikalarına karşı çıkan¹⁴ sivil toplum kuruluşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendisi de Şanlıurfa'da sivil toplum çalışmalarında aktif rol oynayan Gül San,¹⁵ sivil toplum kuruluşlarının AB müzakerelerinden sonra hızlı bir artış gösterdiğini ve Şanlıurfa'da bu etkileşimin 2000'li yıllardan sonra başladığını belirtir. Ona göre ulusal düzeydeki sivil toplum kuruluşlarının yerel sorunlarla ilgilenmesi ve farkındalık yaratması artışın sebeplerinden biridir. Ayrıca gönüllülük yeterli olmadığı ve maddi olanaklara da ihtiyaç duyulduğu için sivil toplum kuruluşlarına fon imkânı veren AB, Büyükelçilik fonları, Uluslararası Vakıflar v.s gibi kurumlar, Şanlıurfa'daki sivil toplum kuruluşlarının önünü açmıştır. San'a göre ilk dönemlerde bu gibi faaliyetler yerelde tepkiyle karşılanmıştır. Maddi kaynak aktaran ve kullanan sivil toplum kuruluşları ve gönüllü çalışanlara misyonerlik yapıyor ön yargısı ile bakılmıştır. Kamu kurumları, bu fonları kullanan yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmaktan kaçınmışlardır. Ancak daha sonra AB müktesebatının ilerleyişiyle, zaman içinde kamu kurumları bile bu fonlardan yararlanmışlardır.¹⁶ San'a göre son yıllarda Şanlıurfa'da STK sayısında artış gözlemlenmesinin başlıca nedenlerinden birincisi insanların bir toplumsal fikrin temsilcisi olmak yerine başkanı olmayı tercih etmesi. İkinci olarak AB kriterleri de toplumsal bir algı oluşturması bakımından STK sayısının artışına katkı sunmuştur. Üçüncü olarak son dönemlerde devlet fonlarını kullanarak (SODES gibi) STK başkanları ve yöneticilerine gönüllülüğten profesyonelliğe geçerek toplumsal iş alanları da açması STK sayısının arttırmıştır.

Kadın Toplum Merkezi projesi olan Abacılar Evi uygulamasına girdi sağlaması bekleniyor (16 Mayıs 2017) .<http://www.balikligol.com/yasam/sanliurfada-kadin-kultur-merkezleri-calistayi-yapiliyor-h55713.html>(Erişim tarihi:22.11.2017).

¹⁴ 'ARTIK YETER' Çocuk yaşta evliliklerin önünü açan müftülükler nikah yetkisinin verilmesini de kabul etmeyeceklerini dile getiren Urfa Yaşam Evi Kadın Dayanışma Derneği Başkanı Leyla Coşkun, "Kadınlar artık yeter diyor. Kendi yaşamımız hakkında söz ve irade sahibi olmak istiyoruz. Kadın katliamları bitene kadar mücadelemiz devam edecek" ifadelerini kullandı.

<http://www.urfadabugun.com/haber/106726/kadinlarin-olumune-kadinlar-yeter-diyor.html>. (Erişim tarihi: 22.11.2017).

¹⁵KA.DER Şanlıurfa il temsilcisi.

¹⁶ Gün San ile GAPGÜNDEM adına yapılan 19 Mayıs 2014 tarihli röportaj ("Urfa'da STK' lar otokratiktir) <http://www.gapgundemi.com/m-haber-13310.html> (Erişim tarihi: 23.11.2017).

Şanlıurfa’da kadınların kamusal alanda görünürlülüğü sadece son yıllardaki sivil toplum çalışmalarıyla gerçekleşmemiştir. Özellikle Cumhuriyet dönemi modernleşme politikaları ve buna bağlı olarak kadınların kamusal alanda görünürlülüğünü arttıracak çalışmalar Şanlıurfa’da da uygulanmıştır. Şanlıurfa Kız Enstitüsünün 1942’de açılması (Eser ve Orak, 2015, s. 421), buna örnek verilebilir. Bu okullar Cumhuriyetin eğitim ideolojisinin hızla ve zaman kaybetmeden gerçekleştirilmeye çalışıldığının ve Türkiye’nin neresi olursa olsun bir ayırım gözetilmediğinin bir kanıtı olarak görülebilir. Urfa Kız Enstitüsü gerek verdiği mesleki ve teknik eğitimle gerekse her türlü faaliyetinde halkla iç içe oluşuyla Şanlıurfa’da eğitim hayatıyla birlikte sosyokültürel hayatın da canlanmasında aracı bir kurum olmuştur (Eser ve Orak, 2015, s. 435). Bu açıdan, geleneksel ve ataerkil bir yapıya sahip olan Şanlıurfa’da böyle bir okulun açılması sadece Şanlıurfa’daki sosyokültürel hayatın canlanmasında etkili olmamış, aynı zamanda kadınların eğitim ve sosyal hayatta daha aktif olmalarının yolunu açmıştır.

Bu çalışmanın amacı da Şanlıurfa’da kadınların sivil toplum çalışmalarında artan etkinliklerinin, kendi hayatlarında modernleşme süreçleri açısından bir değişim yaratıp yaratmadığını anlamaya çalışmaktır. Söz konusu süreçte kadınların geleneksel toplumdaki rolleri ile modernleşme sürecinde değişen rolleri sivil toplum çalışmaları üzerinden analiz edilmiştir. Bunun içinde Şanlıurfa’daki kadın dernekleri ve bu derneklerde aktif olarak çalışan yönetici ve üyelerle derinlemesine görüşme yöntemi ile veriler toplanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın konusu geleneksel bir toplum yapısına sahip olan ve hızlı bir toplumsal değişim süreci yaşayan Şanlıurfa'da, söz konusu değişimin kadın dernekleri üzerindeki etkisinin geleneksellik ve modernlik bağlamında ele alınıp incelenmesidir. Bu süreçte Şanlıurfa'daki kadın dernekleri araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Araştırma evrenine konu olan 13 dernek incelenip, üyeleriyle görüşmeler yapılmıştır. Bunun için Şanlıurfa Valiliği Dernekler Masası'ndan Ağustos 2017 yılı itibariyle Şanlıurfa'da faaliyet alanı kadın olan derneklerin listesi alınmıştır. Söz konusu tarih itibariyle Şanlıurfa'da faaliyet gösteren kadın dernek sayısının 22 olduğu tespit edilmiştir. Bu derneklerden 5'inin ilçelerde faaliyet gösterdiği belirlenmiş ve bunlar araştırmaya dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 17 dernekten 2'sinin ise listede isimleri olduğu halde aktif olmadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Listede ismi geçen 2 dernek de görüşme talebimizi olumsuz yanıtlamıştır. Bu bağlamda Şanlıurfa'da faaliyet alanı kadın olan 13 derneğin yönetici ve üyelerinden oluşan 27 kişi ile yüz yüze derinlemesine görüşme yapılarak veriler toplanmıştır. Bu görüşmeler sonucunda kadınların genel profilleri (yaş, medeni durum, ekonomik durum, meslek v.s) tespit edilmiştir. Ayrıca kadınların kadın örgütlenmesi, cinsiyet rolleri, aile- akrabalık ilişkileri, çalışma hayatı, sosyal ve siyasal hayata dair düşünceleri, önceden hazırlanan açık uçlu sorularla anlaşılmasına çalışılmıştır. Söz konusu kadınların görüşleri aktarılırken açık kimlikleri verilmekten kaçınılmıştır. Bu derneklerin tüzükleri, web sayfaları, yayınladıkları broşür ve kitapçıklarda ayrıntılı incelenerek dernekler hakkında bilgi toplanmıştır. Buna göre bu kuruluşlardan bir tanesi vakıf, diğerleri dernek olarak faaliyet göstermektedir. Şanlıurfa'da vakıf olarak faaliyet gösteren KAMER, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki 23 ilde çalışmalarını sürdürmektedir. Diğer 12 dernekten ikisi (KADEM ve KADER) Ulusal düzeyde faaliyet yürütürken, geri kalan dernekler yerel düzeyde faaliyetlerini yürütmektedir. Araştırma yapılan kadın dernekleri tablo- 2'de gösterilmiştir.

3.2.1. Şanlıurfa'daki Kadın Derneklerinin Yapısı ve Fonksiyonları

Tablo 2: Şanlıurfa'da Araştırma Yapılan Kadın Dernekleri²⁰

	Dernek Adı	Kuruluş Tarihi	Beyan edilen üye sayısı
1	ELBİRLİĞİ KADIN DERNEĞİ		62
2	GÜÇLÜ KADINLAR DERNEĞİ	2013	23
3	İLKÖNCÜLER EĞİTİM, SOSYAL, KÜLTÜR, SAĞLIK YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	2009	33
4	KADEM	2013 ¹⁷	160 ¹⁸
5	KA.DER TEMSİLCİLİĞİ	1997	
6	KAMER VAKFI	1997 ¹⁹	
7	RUHA KADIN DAYANIŞMA DERNEĞİ	2013	16
8	SİVİL KADINLAR DERNEĞİ	2013	19
9	SULTAN KADIN DERNEĞİ	2013	27
10	ŞANLIURFA AİLE BÜTÜNLÜĞÜ EĞİTİM DAYANIŞMA VE YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	2016	36
11	ŞANLIURFA GİRİŞİMCİ İŞ KADINLARI DERNEĞİ	2007	28
12	UMUT IŞIĞI KADIN DERNEĞİ	2013	17
13	YAŞAMEVİ KADIN DAYANIŞMA DERNEĞİ	2004	50

¹⁷ Bu tarih İstanbul'daki genel merkezin kuruluş tarihidir. Şanlıurfa'daki temsilciliğinin açılış tarihi 6 Mayıs 2017'dir.

¹⁸ Şanlıurfa'daki üye sayısı

¹⁹ Bu tarih Diyarbakır'daki ilk şubenin kuruluş tarihidir. Şanlıurfa'daki temsilciliğinin açılış tarihi 2005'tir.

²⁰ Derneklerin sıralaması alfabetik sıraya göre yapılmıştır. Üye sayısı gösterilmeyen dernekler üye sayısını vermemişlerdir.

3.2.1.1. Katılımcıların Demografik Nitelikleri

Yaş: Bu çalışmada kendisiyle görüşme yapılan kadınların yaşlarına baktığımızda en küçüğünün 25, en büyüğünün 50 yaşında olduğu görülmüştür. Katılımcıların yaş ortalaması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere dernek faaliyetlerine katılan kadınların daha çok 35-54 yaş aralığında olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3: Yaş

Yaş	25-34	35-44	45-54
Kişi	7	13	7

Medeni Durum: Görüşmeye katılan kadınlardan 6 kişi bekâr, 1 kişi dul, geriye kalan 20 kişinin evli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca evli olanların tümünün çocuk sahibi olduğu görülmüştür. Bu durum, kadınların evliliği ve çocukları dernek faaliyetlerine katılmak için bir engel olarak görmediklerinin bir göstergesidir.

Tablo 4: Medeni Durum

Medeni Durum	Bekâr	Dul	Evli
Kişi Sayısı	6	1	20

Eğitim Durumu: Katılımcıların eğitim durumuna baktığımızda ise en az ortaokul mezunu oldukları tespit edilmiştir. Ortaokul mezunu 1 kişi mevcut. Lise mezunu kişilerin sayısı 5 iken, 4 kişinin de üniversitelerin 2 yıllık bölümlerinden önlisans mezunu olduğu görülmüştür. Lisans mezunlarının sayısı 15 iken 2 kişinin de yüksek lisans yaptığı tespit edilmiştir. Lisans mezunları içinde ikinci üniversite okuyanların sayısı ise 6 'dır. İkinci üniversite olarak genellikle açık öğretim fakültesi sosyoloji bölümü tercih edildiği görülmüştür. Kadınların genel olarak eğitim aldıkları alanlar; eğitim fakültesi, ilahiyat fakültesi, ziraat fakültesi, hukuk fakültesi, kamu yönetimi ve çocuk gelişimi gibi bölümlerdir. Bu veriler bize dernek faaliyetlerine katılan kadınların eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Tablo 5: Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Ortaokul	Lise	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisan
Kişi Sayısı	1	5	4	15	2

Kadınların öğrenim durumları ile eşlerinin öğrenim durumlarını karşılaştırdığımızda (Tablo- 5 ile Tablo- 6), genel olarak kadınların öğrenim seviyesinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadınlar arasında ilkokul mezunu yok iken, iki kişinin eşi ilkokul mezunudur. Yine kadınlardan iki kişi yüksek lisans mezunu iken, eşlerden kimsenin yüksek lisans yapmadığı görülmektedir. Aynı şekilde kadınlar arasında önlisans ve lisans mezunlarının sayısı eşlerinininkinden daha fazladır. Bu durum dernek faaliyetlerine katılan kadınların eğitimi önemsedikleri ve kişisel gelişime açık olduklarını göstermektedir.

Tablo 6: Kadınların Eşlerinin Öğrenim Durumu

Eğitim Durumu	İlkokul	Ortaokul	Lise	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisan
Kişi Sayısı	2	2	4	3	11	-

Doğum Yeri ve Şanlıurfa'da Bulunma süresi: Görüşmeye katılan kadınların 9'u Şanlıurfa merkez, 3 kişi Şanlıurfa-Suruç, 2 kişi Şanlıurfa-Siverek, 2 Kişi Şanlıurfa-Birecik, 1 kişi de Şanlıurfa'nın Bozova ilçelerinden olduğunu belirtmiştir. Şanlıurfa dışındakilerin sayısına baktığımızda ise, 1 kişi Ankara Polatlı, 1 kişi Adıyaman merkez, 1 kişi de Adıyaman'ın Kahta ilçesinden olduğunu belirtmiştir. Bunların dışında, 1 kişi Diyarbakır merkez, 1 kişi de Diyarbakır'ın Dicle ilçesi doğumlu. Ayrıca İstanbul doğumlu 1 kişi, Kayseri Pınarbaşı ilçesinden 1 kişi, Mersin Gülnar'dan 1 kişi, Mardin Nusaybin'den 1 kişi ve Muş Malazgirt'ten de 1 kişi görüşmeye katılmışlardır. Bu verilere baktığımızda şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. İl merkezi doğumluların sayısı 12, ilçe merkezi doğumluların sayısı da 12 olarak belirlenmiştir.

Tablo 7: Doğum Yeri

Doğum Yeri	Şanlıurfa Merkez	Şanlıurfa-Suruç	Şanlıurfa-Siverek	Şanlıurfa-Birecik	Şanlıurfa-Bozova	Ankara-Polatlı	Adıyaman-Merkez	Adıyaman-Kahta	Diyarbakır-Merkez	Diyarbakır-Dicle	İstanbul	Kayseri-Pınarbaşı	Mersin-Gülnar	Mardin-Nusaybin	Muş-Malazgirt
Kişi Sayısı	9	3	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Görüşmeye katılan kadınların Şanlıurfa'da bulunma süresine baktığımızda özellikle Şanlıurfa merkez doğumluların doğuştan itibaren Şanlıurfa'da yaşadığı görülmüştür. En az 10 yıldır Şanlıurfa merkezde bulunanların sayısı 21 kişidir. Bu durum kadınların uzun süredir kentleşme olgusuyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir.

Meslek, Aylık Gelir ve Sosyal güvence: Kadınların mesleklerine baktığımızda tablo-8'de görüldüğü üzere ev hanımı olan 7 kişi ve öğrenci olan 2 kişi dışında diğerlerinin herhangi bir işte çalıştığını ve gelirlerinin olduğunu görmekteyiz. Ayrıca ev hanımı olan 2 kişinin de gayrimenkulden gelen bir geliri bulunmaktadır. Bu durum dernek faaliyetlerine katılan kadınların çoğunun ekonomik bağımsızlıklarının olduğunu gösteriyor. Kadınların gelirlerine baktığımızda ise tablo-9'da görüldüğü üzere 2500-3500 aralığındakilerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Bu kişiler arasında hiç geliri olmayan da var, 4000 ve üzeri gelire sahip olan da var. Bu durum farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip kadınların dernek faaliyetlerine katıldığını göstermektedir.

Tablo 8: Meslek

Kadının Mesleği	Ev Hanımı	Avukat	Öğretmen	Kreş İşletmeciliği	Esnaf	Usta Öğretici	GAP İdaresinde	Tarım Danışmanı	Belediye Çalışan	Dernekte Çalışan	Öğrenci
Kişi Sayısı	7	1	3	1	2	2	1	3	3	2	2

Tablo 9: Gelir Düzeyi

Kadınların Ortalama Geliri (Aylık TL)	0-500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3000	3001-3500	3501-4000	4000 ve üzeri
Kişi Sayısı	7	1	2	3	2	4	4	3	1

Kadınların sosyal güvencesine baktığımızda ise tablo-10'da görüldüğü üzere 14 kişinin SSK, 6 kişinin Bağ-Kur, 7 kişinin de Emekli Sandığı mensubu olduğu görülüyor. Emekli Sandığı mensubu kadınlardan 4'ü, SSK'lı kadınların 4'ü ve Bağ-Kur'lu kadınların 2'si eşlerinden ya da babalarından dolayı bir sosyal güvenceye sahipler.

Tablo 10: Sosyal Güvence

Kadınların Sosyal Güvencesi	SSK	BAĞKUR	EMEKLİ SANDIĞI
Kişi Sayısı	14	6	7

Kadınların eşlerinin mesleğine baktığımızda farklı meslekler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca sabit gelirlilerden çok esnaf, çiftçi gibi sabit geliri olmayan mesleklerin ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Kadınlardan 1'i dul ve 6'sı bekâr olduğu için tabloda yer almamışlardır.

Tablo 11: Eşlerin Mesleği

Eşin Mesleği	Eczacı	Öğretmen	Esnaf	İnşaat Müh.	Çiftçi	Şoför	Malı	Müşavir	Serbest Meslek	Valilikte memur	Dış Hekimi	DSİ'de işçi
Kişi Sayısı	2	3	4	1	4	1	1	1	1	1	1	1

Oturulan konutun kime ait olduğu ve kimlerle oturulduğu: Görüşme yapılan kadınlardan 8'i kirada otururken, 1 kişi lojmanda oturduğunu belirtmiştir. Geriye kalanlardan 5 tanesi oturulan konutun kendi üzerine tapulu olduğunu belirtirken, 7

kişi oturulan konutun eşine, 5 kişi babası, 1 kişi de annesi üzerine tapulu olduğunu belirtmiştir. Konutu babasına tapulu olan kişilerden 3'ü evli iken, 3'ü de bekârdır.

Tablo 12: Oturulan konutun kime ait olduğu

Oturulan konut	Kendi mülkü	Eşinin Mülkü	Babasının Mülkü	Annesinin Mülkü	Kira	Lojman
Kişi Sayısı	5	7	5	1	8	1

Oturulan konutta kiminle oturuyorsunuz? sorusuna evli olanlardan 17 kişi sadece eşi ve çocuklarıyla birlikte oturduğunu, 1 kişi eşi ve çocuklarının yanında bir de görüncesinin, 1 kişi de eşi, çocuklarıyla birlikte bir de ablasının yanlarında kaldığını belirtmiştir. Evli olan 1 kişi aile apartmanında oturduğunu, bağımsız olmakla birlikte yan dairedeki anne-babasına baktığını belirtmiştir. Dul olan 1 kişi ise anne, baba ve ağabeyi ile birlikte oturduğunu belirtmiştir. Bekâr kişilerden 4 kişi anne-baba ve kardeşleri ile oturduğunu belirtirken, 2 kişi de yalnız yaşadığını söylemiştir.

Bu durum bize şunu gösteriyor; her ne kadar Şanlıurfa'da geleneksel ve geniş aile türünün yaygın olduğu iddiası mevcut ise de dernek faaliyetlerine katılan evli kadınların modernleşme sürecinde görülen çekirdek aile türünü benimsedikleri görülmüştür. Bekâr kadınlardan 4'ünün anne-babasıyla oturması ise, kadınların kısmen de olsa bir otoriteye bağlı olduğunu ve geleneksel normlar çerçevesinde hareket ettiğini göstermektedir.

3.2.1.2. Şanlıurfa'daki Kadın Derneklerinin Genel Yapısı ve Amaçları

Şanlıurfa'da faaliyet gösteren kadın derneklerinin yapısı, kuruluş amaçları ve gerçekleştirdikleri faaliyetler aşağıda belirtilmiştir. Söz konusu dernekler alfabetik sıraya göre verilmiştir. Bu derneklerle ilgili bilgiler görüşme yapılan dernek temsilcilerinden, derneklerin web sitelerinden ve dernekle ilgili broşür, kitapçık vs.den alınmıştır.

Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği, 2016 yılında kurulmuştur. Dernek ile ilgili bilgiler dernek başkanı Emine Çakmak ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme ile elde edilmiştir. Dernek başkanı derneğin

kuruluş amacını şu şekilde belirtmiştir: Ailevi sorunları gidermek, ailelere, kadınlara psikodestek sağlamak. Derneğin bağlı olduğu bir federasyon yok ancak Türkiye Aile platformuna üye başvurusunda bulunmuş henüz bir cevap alınmamıştır. Derneğin resmi bir web sitesi yok ama sosyal medya hesaplarından facebook hesabı var. Derneğin üye sayısı 09.05.2017 tarihi itibarıyla 36 kişidir. Dernek yönetimi, psikolog, avukat, sosyolog, esnaf, kanaat önderi ve siyasetçi gibi kişilerden oluşuyor. Üyelerin meslekleri ise genel olarak doktor, psikolog, avukat, sosyolog, esnaf, siyasetçi gibi kişiler. Derneğin hitap ettiği kitle çoğunlukla boşanma sürecinde olan aileler, yaşlı kişiler, tacize uğramış kişiler, madde bağımlısı kişiler. Dernek hedef kitlesine bireysel duyurularla, telefonla ulaşıyor. Birde dernek başkanının ifade ettiğine göre birilerine bir şey duyuruldu mu hemen başkaları tarafından duyuluyor ve gelip başvuruyorlar. Derneğin mali kaynakları ise çoğunlukla yönetim kurulundaki üyelerin aidat bağış ve desteklerinden oluşuyor. Derneğin bir de kardeş aile uygulaması var. Maddi durumu iyi olan bazı üyeler yardıma muhtaç kardeş aileler seçiyor. O ailelere her türlü destek sağlanıyor.²¹ Derneğin gerçekleştirdiği etkinlikleri ise dernek başkanı şu şekilde ifade etmiştir: “Çalışan anneler için 4-6 yaş grubu kreş hizmeti, yetişkinlere Kuran-ı Kerim, temel dini bilgiler, aile kavramı eğitimi gibi eğitimler verilmektedir.” Ayrıca boşanma sürecindeki iki çift ile yapılan görüşmeler sonucunda boşanmaktan vazgeçmelerine ikna edilmiş. Derneğin henüz başka derneklerle yaptığı ortak bir çalışması yok. Ancak Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile maddi sıkıntısı olan 12 ailenin evi tadilat edilmiş. Dernek olarak en çok karşılaştıkları sorunlar ise kendilerine başvuranların maddi sıkıntılarının olması ve maddi destek talep etmeleri. Dernek başkanı yaptıkları çalışmalardan dolayı çevrelerinden ve özellikle kadınlardan olumlu tepkiler aldıklarını belirtmiştir.

Elbirliği Eğitim, Kültür, Yardımlaşma Ve Kalkındırma Derneği,²² Şanlıurfa merkezli bir dernektir. Dernek ile ilgili bilgiler derneğin resmi web sitesi ve dernek üyelerinden alınmıştır. Derneğin kuruluş amacı web sitesindeki dernek tüzüğünde şu

²¹ Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği başkanı Emine Çakmak ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

²² Valiliğin Dernekler masasındaki listesinde faaliyet alanı olarak kadın gözükmektedir. Yönetim kurulu sadece kadınlardan oluşmaktadır.

şekilde belirtilmiştir: “Derneğimiz kadın, okul öncesi çocuk, çocuk, genç, yaşlı, engelli (özürlü) vatandaşlarımızla ilgili yapılabilecek her türlü çalışmayı (istihdam, eğitim, kültürel faaliyet, yardımlaşma, sağlık, eğlence, sosyal etkinlik ve hizmet, tarım, insan hakları, turizm, bilişim teknolojileri, meslek edindirme kursları, çevre, toplum ile medya) sağlamak üzere kurulmuştur. Dernek, sivil toplum faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesini sağlamak ve bu konuda çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlara destek vermek amacı ile de çalışmaktadır.”²³

Derneğin hitap ettiği kitle amacından da anlaşılacağı üzere kadınlar, okul öncesi çocuklar, çocuklar, gençler, yaşlı ve engelli kişiler oluşturmaktadır. Dernek Anadolu Kadınlar Federasyonunun üyesidir. Dernek yönetimi ev hanımı, üniversite mezunu, belediyede çalışan personel, mühendis gibi mesleklere sahip kadınlardan oluşmaktadır. Üyelerin meslekleri ise genel olarak gazeteci, öğretmen, mühendis, ev hanımı gibi meslekler oluşturuyor. Derneğin mali kaynakları projelere verilen destekler Valilik, Karacadağ Kalkınma Ajansı, SODES ve Belediye gibi kuruluşların desteklemelerinden sağlanmaktadır²⁴

Derneğin gerçekleştirdiği başlıca projeler ise; Gençlik ve Spor Bakanlığından onaylanan projeler, Valilik ile ortak olarak yapılan “Sağlıklı Kadın Sağlıklı Annedir”, “Sağlıklı Toplum İçin Şiddete Hayır” projeleridir.²⁵ Elbirliği Eğitim, Kültür, Yardımlaşma ve Kalkındırma Derneği, İlk-Der adında başka bir dernek ile kadın şiddeti üzerine, cinsel tercihler üzerine projeler yapmış. Ayrıca İnsani Yardım platformu ile de ortak giyim ve gıda mağazası açılmış.²⁶ Dernek, hedef kitlesine sosyal medya ve üyelerin birbirleriyle haberleşmeleri sayesinde ulaşıyor.

Dernek üyesi, dernek olarak en çok karşılaştıkları sorunların istihdam ve maddi sorunlar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yaptıkları çalışmalar sayesinde Şanlıurfalılardan olumlu tepkiler aldıklarını, insanların kendilerine güvenmeye başladıklarını da belirtmiştir. Dernek üyesi, kendilerini yardıma muhtaç insanlara

²³<http://elbirligiurfa.org/up/tuzuk.pdf> (erişim tarihi:11.05.2017)

²⁴Elbirliği Derneği üyesi Necva GÜL ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

²⁵<http://elbirligiurfa.org/up/tuzuk.pdf> (erişim tarihi:11.05.2017)

²⁶ELBİRLİĞİ derneği üyesi Necva GÜL ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

yardım eden bir yardım derneği olarak gördüğünü belirtmiştir. Çünkü insanların özellikle bu taleple kendilerine başvurduğunu söylemiştir.²⁷

Girişimci İş Kadınları Derneği, Haziran 2007'de Şanlıurfa'da kurulmuş ve derneğin kısa adı ŞUGİKAD' dır. Dernek ile ilgili bilgiler derneğin yönetim kurulundaki bir üye ile yapılan görüşmeden ve bu üyeden temin edilen dernek faaliyet raporundan elde edilmiştir. Bu faaliyet raporunda derneğin amaçları şu şekilde açıklanmıştır: “Kadınların iş dünyasındaki statülerini yükseltmek, girişimci kadın sayısını arttırmak, kadın girişimcileri güçlendirmek amacıyla faaliyet gösteren diğer derneklerin yaptıkları çalışmaları destekleyerek ülke ekonomisine katkıda bulunmak, girişimci kadınlar arasında dayanışma ve işbirliklerinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak, kadınlara istihdam yaratacak girişimlere destek olmak, kadın girişimcilerin karşılaştıkları sorunların aşılması amacıyla çalışmalar yapmak.”²⁸

Şanlıurfa Güçlü Kadınlar Derneği, resmi olarak Şubat 2013 tarihinde kurulmuştur.²⁹ Ancak yerel basında 16.01.2014 tarihinde kurulduğuna dair gündem olmuştur.³⁰ Dernekle ilgili bilgiler dernek başkanı Hülya Kaymaz ile yapılan 21.10.2017 tarihli görüşme ile elde edilmiştir. Derneğin web adresi var ancak aktif değil. Derneğin amacını dernek başkanı şu şekilde ifade etmiştir: Kadın, okul öncesi, çocuk, genç, yaşlı, engelli vatandaşlarla ilgili yapılabilecek her türlü çalışmayı (istihdam, eğitim, kültürel faaliyet, yardımlaşma, sağlık, eğlence, sosyal etkinlik ve hizmet, tarım, insan hakları, turizm, bilişim teknolojileri, meslek edindirme kursları, çevre, toplum ile medya) sağlamak üzere kurulmuştur. Dernek, sivil toplum faaliyetlerinin etkinleştirilmesi ve geliştirilmesini sağlamak ve bu konuda çalışmalar yapan kişi ve kuruluşlara destek vermek amacı ile çalışmaktadır. Derneğin mali kaynakları ise genellikle yapılan projeler için Avrupa Birliği tarafından verilen hibeler, Valilik ve resmi kuruluşların projeler için verdiği hibelerden oluşmaktadır.

²⁷ ELBİRLİĞİ derneği üyesi Necva GÜL ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

²⁸ ŞUGİKAD 2007-2017 Faaliyet Raporu.

²⁹ Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği tüzüğündeki kuruluş tarihi.

³⁰ Güçlü Kadınlar Derneğini Kuruldu.(<http://www.haliliye.com/haber/siyaset/guclu-kadınlar-dernegini-kuruldu/1620.html> (erişim tarihi: 12.03.2017)

Dernek yönetimi ve üyeler genellikle ev hanımlarından oluşmaktadır. Sadece dernek başkanı Haliliye belediyesine bağlı Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezinde çalışmaktadır.

*İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği*³¹, 2007'de Şanlıurfa'da kurulup 2008'de resmileşmiştir. Kurucuları kadınlardan oluşmakta ve 33 resmi üyesi bulunmaktadır. Ancak resmi olmayan gönüllü üye sayısı 100'ün üzerindedir.³² Dernek ile ilgili bilgiler dernek başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme ile elde edilmiştir. Derneğin resmi web sitesi bulunmaktadır. Derneğin amacı web sitesinde şu şekilde açıklanmıştır: “Vahiy merkezli Eğitim ve Öğretim ile Vahyi anlamayı, yaşamayı ve yaşatmayı amaç edinen ilk Öncüler Derneği 11 Haziran 2009 yılında Şanlıurfa'da kurulmuştur. Çocuk, genç ve yetişkin insanlara yönelik eğitim çalışmalarınıyla ilerlemeye devam ediyor”.³³

Derneğin amacını dernek başkanı şu şekilde ifade etmiştir: “Her alanda eğitim çalışmalarını yaygınlaştırmak, değerler ve ahlaki eğitimi yaygınlaştırmak, İslami ilimler alanında eğitim vermek.” Özellikle kadınlara eğitim verilmektedir.

Derneğin mali kaynakları kurucu üyelerin bağışları, destekleri, yılda bir kermes ve kahvaltılardan elde edilen gelirlerden oluşuyor. Giderleri daha çok yönetimdeki kişiler karşılamakta, eğitimleri de genellikle dernek yönetimdekiler vermektedir. Uzmanlık gerektiren bazı derslerin eğitimleri için ise (enstrüman, spor gibi) halk eğitimden öğretmenler çağrılmaktadır.

Kadın ve Demokrasi Derneği, kısa adı KADEM'dir.³⁴ Dernek 8 Mart 2013 (Dünya Kadınlar Gününde) kurulmuştur.³⁵ Dernek İstanbul merkezli ulusal düzeyde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.³⁶ KADEM' in resmi web sayfası bulunmakta ve her türlü faaliyetini, duyurularını bu web sitesi üzerinden duyurmaktadır. KADEM,

³¹ Valiliğin dernekler masasında faaliyet alanı olarak kadın derneği gözükmektedir.

³² İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

³³ <http://www.ilkonculer.com/> (erişim tarihi: 20.05.2017)

³⁴ KADEM tüzüğü : ([http://kadem.org.tr /dernek-tüzüğü](http://kadem.org.tr/dernek-tuzugu)) (erişim tarihi: 07.05.2017)

³⁵ KADEM Broşür

³⁶ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

20. Temsilciliğini 6 Mayıs 2017 tarihinde Şanlıurfa’da açmıştır.³⁷ Dernek kuruluş amacını dernek broşüründe şöyle ifade etmiştir: “KADEM olarak; kadınların birikimlerini ve yeteneklerini daha verimli kullanabilecekleri uygun bir zemin sağlamayı kendimize amaç ediniyoruz. Kadının aile içi ve sosyal rollerinin dengelenmesi adına, kadının insan hakları ve fırsat eşitliği konusunda toplumda ortak bir bilinç oluşturulması sağlamayı hedefliyoruz.”³⁸ Ayrıca derneğin web sitesinde yayınlanan tüzüğünde derneğin temel amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

*Derneğin temel amaçları:*³⁹

4.1) Türkiye’nin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimi için çağdaş, yetenekli, girişimci ve nitelikli kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimlerine katkı sağlamak,

4.2) Cinsiyet adaletini merkeze alarak kadının insan hakları ve fırsat eşitliği konusunda toplumda ortak bir bilinç oluşmasını sağlamak,

4.3) Kadının insan haklarını koruyarak demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygının geliştirilmesine ve sağlamlaştırılmasına katkıda bulunmak,

4.4) Bu çerçevede dernek, engelli olan veya olmayan genç, yaşlı, yetişkin kadınların hukuki, ekonomik, sosyal, siyasal, sanatsal vb. alanlarda yaşama katılımını sağlayarak, demokratik hak hukukun bilincinde bireysel ve mesleki gelişimlerine yönelik projeler ve aktiviteler gerçekleştirerek Türkiye’nin; siyaset, ekonomi, sanat, kültür, bilim, teknoloji vb. alanlarında gelişimi için araştırma, inceleme, yayın, çalışma yöntemleri doğrultusunda katkı sunmak, bu tür çalışmalarını teşvik etmek, yürütmek ve yaymaktır.

KADEM’in Şanlıurfa’daki üye sayısı Aralık 2018 yılı itibariyle 160 kişiden oluşmaktadır. Gerek merkez gerekse Şanlıurfa’daki üyelerin genel olarak meslekleri hukukçu, akademisyen, psikolog, sosyolog, mali müşavir ve öğretmen gibi farklı meslek dallarından oluşmaktadır. KADEM’in üniversite kız öğrencilerine yönelik bir

³⁷ <http://kadem.org.tr /kadin-ve-demokrasi-dernegi-kadem-20-temsilciligini-sanliurfada-acti/> (erişim tarihi: 07.05.2017)

³⁸ KADEM Broşür

³⁹ <http://kadem.org.tr //dernek-tuzugu/> (erişim tarihi: 07.05.2017)

örgütlenmesi de mevcuttur. Bu anlamda Şanlıurfa'da 350 kız öğrenci sayısı bulunmaktadır. Derneğin hitap ettiği kitle daha çok kadınlar, engelliler ve mültecilerdir. Derneğin malî kaynakları üye aidatı (aylık 50 lira), bağış ve sponsorlardır (Şanlıurfa temsilciliği merkezden bütçe alsa da yerel kuruluşlardan da yardım ve bağış kabul etmektedir).⁴⁰ KADEM' in resmi web sitesinde bağış ve aidatlar için hesap numaraları verilmektedir.⁴¹ Derneğin en çok karşılaştığı sorunlar kadına yönelik şiddet, boşanmak isteyen kadınların istihdamı, sığınmacı kadınlar, maddi sorunlar.⁴² Derneğin yerel yönetimlerle henüz ortak bir çalışması yok ancak herhangi bir etkinlikte belediye, taşıt ve mekân tahsis ederek destek oluyor.⁴³ Dernek başkanı ve üyelerinin sosyal medya araçlarını yaygın bir şekilde kullandığı ve hedef kitlelerine de sosyal medya araçları (facebook, twitter, whatsapp) üzerinden ulaştığı görülmektedir. KADEM genel merkezi gerek uluslararası düzeyde gerekse ulusal ve yerel düzeyde çalıştaylar, sempozyumlar, paneller, konferanslar düzenlemektedir. Ankara'da "Karar Alma Mekanizmalarında Kadın" Sempozyumu Düzenlendi (2 Kasım 2017).

Şanlıurfa KADEM temsilcisi ile yapılan görüşmede Şanlıurfa'da yaptığımız çalışmalarla ilgili toplumdaki ne gibi tepkiler alıyorsunuz diye sorulduğunda, hem kadınlardan hem de erkeklerden olumlu tepkiler aldıklarını ve bu derneğin onlar için bir avantaj olduğunu belirtmiştir. Kendinizi Sivil toplumun neresinde görüyorsunuz? Sorusuna ise kadınları bilinçlendirme, eğitim ve maddi yardım derneği olarak görüyoruz cevabını vermiştir. Dernek temsilcisi ayrıca Ramazan ayında market çekleri verdiklerini, kadınlara istihdam sağladıklarını belirtmiştir.⁴⁴

Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA.DER), 1997 yılından bu yana kadınların ve erkeklerin her alanda eşit olarak temsil edilmelerini savunan bir sivil toplum örgütüdür. Toplumu ve bireyleri ilgilendiren kararların alındığı, seçim ve atama ile oluşan tüm karar organlarında kadın erkek eşitliğini demokrasinin bir gereği olarak kabul eder. KA.DER, resmi web sitesinde kuruluş amacını şu şekilde

⁴⁰ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

⁴¹ <http://kadem.org.tr/bagis-ve-aidat/> (erişim tarihi: 07.05.2017)

⁴² KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

⁴³ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

⁴⁴ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

dile getirmiştir: Türkiye’de kadınlar, farklı sosyal alanlarda varlıklarını kanıtladıkları halde üst düzey yönetimlerde, özellikle de siyasette, eşit temsilden hâlâ çok uzak bir konumdadırlar. Bu eşitsizliği gidermek, tüm yurttaşların kararlara katılımını sağlamak, kadın deneyimi ve çözüm üretme yeteneğini sosyal ve siyasal alanlara kazandırmak amacıyla Mart 1997’de kurulan KA.DER, seçimle ve atamayla gelinen tüm karar organlarındaki kadın temsil oranlarını yükseltmek için çalışır.KA.DER’in genel merkezi İstanbul’dur ve 2016 itibariyle 4 şubesi, 4 temsilciliği vardır. Şanlıurfa’da da sadece bir temsilcisi bulunmaktadır.⁴⁵ KA.DER’in Şanlıurfa’da başlıca faaliyetleri, özellikle siyasete girmek isteyen kadınlara eğitimler vermek şeklindedir. Bu konu ile ilgili Mart 2019 Yerel Seçimlerinde muhtar olmak isteyen bir kadına genel merkezin desteğiyle Antalya’da 7 günlük bir siyaset eğitimi dersleri verilmiştir. Kendisiyle görüştüğümüz muhtar aday kadın, bu eğitimlerin kendisi için oldukça yararlı olduğunu ifade etmiştir.

Kadın Merkezi Eğitim Üretim Danışma ve Dayanışma Vakfı, kısa adı KAMER VAKFI olarak bilinmektedir. KAMER, kuruluş hikâyesini vakfın broşüründe ve web sitesinde şu şekilde açıklamıştır:“01.08.1997 tarihinde limited şirket olarak açıldı.⁴⁶ Diyarbakır ve yakın çevresine hizmet vermek üzere kurulmuş olan KAMER, bölgede yaşayan kadınlardan gelen talep üzerine, 2000 yılı içinde “Kadının İnsan Hakları İçin Bölgesel Yayılma Projesi”ni başlattı. Pilot proje olarak başlayan ”Bölgesel Yayılma Projesi” bilgi ve deneyimlerin paylaşılarak yaygın bir örgütlenme çalışması için gerekli metodu geliştirmemizi sağladı.⁴⁷ Bunun üzerine 2004 yılında Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki 23 ilin her birinde “Kadının İnsan Hakları” için çalışan birer kadın merkezi kurulması hedefiyle “Her Kadın İçin Bir Fırsat projesi” planlandı. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki 23 ilde ve ilçelerinde kadına yönelik şiddetle mücadele alanındaki çalışmalarımız sürdürülmektedir.⁴⁸ KAMER ile ilgili temel bilgiler vakfın web sitesinden, vakfın basmış olduğu broşürlerden ve Şanlıurfa il temsilcisinden alınmıştır. Vakfın amacı web sitesinde şu şekilde açıklanmıştır: Cinsiyetçi değerlerin

⁴⁵<http://ka-der.org.tr/> (erişim tarihi:15.09.2017)

⁴⁶ KAMER broşür

⁴⁷http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 (erişimtarihi:18.07.2017)

⁴⁸http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 (erişim tarihi:18.07.2017)

biçimlendirdiği kültür ve geleneklerin kadın ve çocuklara zarar veren uygulamalarını tespit etmek, alternatiflerini geliştirmek ve uygulanabilir olmalarını sağlamak.

Şanlıurfa KAMER temsilcisi ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme sonucunda, vakıf olarak faaliyet gösterdikleri ve Şanlıurfa'daki temsilcilikte 3 ücretli gönüllü çalışan olduğu anlaşılmıştır. Vakfın hitap ettiği kitle genel olarak kadınlar, çocuklar, engelliler ve dezavantajlı gruplardır. Gerek vakıf yönetimindekiler gerekse üyelerin birçok farklı meslek grubundan oluştuğu görülmektedir.⁴⁹ Vakfın mali kaynakları; Avrupa Birliği Fonları ile yapılan projeler özellikle SIDA (İsveç) kaynaklı fonlar, Diyarbakır Hasan Paşa Han'ında cafe, Kars'ta keçi atölyesi, Ağrı'da seramik atölyesi, Üniversitelerle işbirliği sonucunda yapılan projeler oluşturmaktadır.⁵⁰ Vakfın Şanlıurfa'da tamamladığı proje/etkinlikler ise Diyarbakır-Şanlıurfa temsilciliklerinin ortak olarak gerçekleştirdikleri Sığınmacı Kadınlar Eğitimi, Çocuk Yaşta Evliliğe Karşı Farkındalık Panelleri, Her Kadın İçin Bir Fırsat Projesi (hane ziyaretlerinde kadınların ihtiyaçları tespit edilip, farkındalık çalışmaları yapılıyor) olarak sayılabilir. Kadınlarla haftada bir değişik kurumlardan alanında uzman kişiler çağrılıp bilinçlendirme toplantıları yapılmaktadır (Şiddet, göç, iletişim v.s). Ayrıca acil destek hattına başvuran ya da toplantılarda tespit edilen kadınlara ulaşıyor. Gelen kadınlar, gerekli mercilere (Baro, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı v.s) yönlendiriliyor.⁵¹

Ruha Kadın Dayanışma Derneği, Mart 2013 tarihinde Şanlıurfa'da kurulmuştur.⁵² Dernek başkanının verdiği bilgilere göre derneğin üye sayısı 16'dır. Üyeler genellikle öğretmen, usta öğretici gibi eğitimcilerden oluşmaktadır. Derneğin kuruluş amacı, yaşlı, kadın, çocuk, engelli ve dezavantajlı kızların okullaşma oranını arttırmak, çocuk gelinlere engel olmak olarak belirtilmiştir. Dernek, Anadolu Kadın Dernekleri Federasyonuna üyedir. Derneğin mali kaynakları sadece yürütülen projelerden elde edilen hibelerdir. Onun dışında derneğin herhangi bir geliri bulunmamaktadır. Üyelerden sembolik olarak 1 liralık aidat alınmakta ve ortalama 15 günde bir toplanmaktadır. Yönetim kurulu

⁴⁹ KAMER temsilcisi ile Gülseren KAPLAN ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme.

⁵⁰ http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270(erişim tarihi:18.07.2017)

⁵¹ KAMER temsilcisi Gülseren KAPLAN ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme

⁵² Ruha Kadın Dayanışma Derneği başkanı Gülcan Bebe ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

genellikle Şanlıurfa'daki Kadın destek merkezlerinde görevli kadınlardan oluşmaktadır.⁵³ Derneğin web sitesi ya da herhangi bir sosyal medya hesabı bulunmamaktadır. Dernek, hedef kitesine telefon (whatsapp) ve Kadın Destek Merkezine astığı duyurularla ulaşmaktadır. Derneğin sabit bir mekânı bulunmamakla birlikte 15 günde bir yapılan toplantılar sırayla üyelerden birinin evinde gerçekleşmektedir.⁵⁴

Sivil Kadınlar Derneği, 2013 yılında Şanlıurfa merkezli kurulmuş bir dernektir. Dernek ile ilgili bilgiler dernek başkanı Safiye Ağdayı ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme ile elde edilmiştir. Dernek başkanı derneğin kuruluş amacını şu şekilde açıklamıştır: Kadınlara sosyal anlamda öncelik tanımak, maddi ve manevi alanda destek olmak. Derneğin resmi üye sayısı 19 kişidir ancak 100 civarında resmi olmayan gönüllü üyesi bulunmaktadır. Dernek tüm kadınlara hitap etmektedir. Dernek yönetiminde sadece kadınlar bulunmaktadır. Dernek yönetimindekiler genellikle İlahiyatçı, Ziraat Mühendisi, Sosyal Hizmet Uzmanı, Ev Hanımı gibi kişilerden oluşmaktadır. Üyeler ise genellikle ev hanımlarından oluşmaktadır. Dernek, Türkiye Aile Platformuna üye başvurusunda bulunmuş ancak henüz cevap alamamıştır. Derneğin mali kaynakları gönüllülerin bağış ve aidatlarından oluşmaktadır. Kullanılan mekân ise dernek başkanının şahsına aittir. Derneğin gerçekleştirdiği başlıca etkinlikler şunlardır: Kadınlara vatandaşlık eğitimi, kamusal alandan faydalanma eğitimleri, Suriyeli kadınlara kamu hizmetlerine ulaşma konusunda eğitim, kadına şiddet ile ilgili eğitimler, STK kurulumu konusunda destek,(teknik) evrakların hazırlanması konusunda bilgilendirme. Sivil Kadınlar Derneği, Elbirliği Derneği ile “Dirlik için Diri, Birlik için Bir Olduk” projesini gerçekleştirmiştir.⁵⁵

Dernek başkanı, dernek olarak en çok karşılaşılan sorunları “Bürokratik kurumlara kendimizi ifade edemiyoruz. Bürokratik nedenlerden dolayı uzun soluklu proje yapılmıyor. Sürekli karşımıza bürokratik engeller çıkıyor.” şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca derneklerle ilgili resmi kurumların(valilik) yol haritasının olmaması,

⁵³ Ruha Kadın Dayanışma Derneği başkanı Gülcan Bebe ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

⁵⁴ Ruha Kadın Dayanışma Derneği başkanı Gülcan Bebe ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

⁵⁵ Sivil Kadın Derneği başkanı Safiye Ağdayı ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme

politikaların kişilere bağlı olması projelerin gerçekleştirilmesini engellediğini belirtmiştir. Sivil kadınlar derneği de yerel yönetimlerle ortak bir çalışma yapmadıklarını ancak bazen geziler için belediyenin araç ya da mekân tahsis ettiğini belirtmiştir. Dernek başkanı, dernekle ilgili çalışmalarını telefon (whatsapp), sosyal medya, afiş, broşür gibi araçlarla duyurduklarını belirtmiştir. Yaptığınız çalışmalarla ilgili toplumdaki ve başka kurumlardan ne gibi tepkiler alıyorsunuz? diye sorulduğunda ise genel olarak olumlu tepkiler aldıklarını özellikle eğitim verdiğimiz Suriyelilerden çok olumlu tepkiler aldıklarını belirtmiştir. Kendinizi sivil toplumun neresinde görüyorsunuz? Sorusuna ise dernek başkanı; “Kadın hareketi olarak görüyorum. Kadınların harekete geçmesi konusunda bilinçlenme ve farkındalık oluşturduğumuzu düşünüyorum.” demiştir. Ancak 15 Temmuz darbe girişiminden sonra insanların dernek faaliyetlerine katılmaya korktuklarını da ifade etmiştir.

Sultan Eğitim, Girişimcilik Ve Kültür Derneği, 2013 yılında Şanlıurfa’da Gülten BALCI tarafından kurulmuştur. Kuruluş amacını Gülten Balcı şu şekilde ifade etmiştir: Şanlıurfalı kadınları eğitim, sağlık ve hijyen konusunda bilinçlendirmek.⁵⁶ Derneğin hitap ettiği kitle ve faaliyet alanı Şanlıurfa Eyyübiye ilçesindeki kadınlardır. Derneğin üye sayısı 27 ve bu üyeler çalışmayan ev hanımlarından oluşuyor. Derneğin sabit bir mali kaynağı yok. Dernek başkanı bazı masrafları kendi cebinden karşıladığını belirtmiştir. Projeler için ise SODES, AB gibi kuruluşlardan alınan hibelerle faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini belirtmiştir. Derneğin gerçekleştirdiği başlıca projeler: Birleşmiş Milletler’ in desteklediği Kadın Dostu Kentler Projesi, Bilinçli Kadın, Sağlıklı Nesil Projesi, SODES’ in desteklediği kadınlara mesleki eğitim kursları (kuaförlük, dikiş, hasta ve yaşlı bakımı, çocuk eğitimi). Derneğin sabit bir mekânı bulunmamaktadır. 15 günde bir yapılan dernek toplantıları dernek başkanının evinde ya da iş yerinde gerçekleşmektedir. Dernek başkanı bir siyasi partinin ilçe kadın kolları başkanlığını yürütmektedir. Derneğin resmi web sitesi bulunmamaktadır. Dernek başkanı, üyelerine ve hedef kitlesine telefon, whatsapp grupları ve facebook gibi sosyal medyadan ulaştıklarını belirtmiştir.

⁵⁶ Sultan Kadın Derneği Başkanı Gülten Balcı ile yapılan 07.11.2017 tarihli görüşme

Umut Işığı Kadın Derneği 2013 yılında kurulmuştur.⁵⁷ Denek ile ilgili bilgiler dernek başkanından alınmıştır. Derneğin resmi web sitesi bulunmamaktadır. Dernek; kadın, genç, yaşlı, çocuk, okulöncesi, okul çağı, engelli v.b.gruplara eğitim, kültür, yardımlaşma, sosyalleşme, istihdam v.s. konularda yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Derneğin bağlı olduğu herhangi bir federasyon bulunmamaktadır. Derneğin üye sayısı 17 kişiden oluşmaktadır. Dernek genel olarak kadın ağırlıklı, genç, yaşlı, okulöncesi çocuklara hitap etmektedir. Dernek yöneticilerinin meslekleri kadın destek merkezinde eğitimci, çoğu ev hanımı kişilerden oluşmaktadır. Diğer üyelerin meslekleri ise genellikle ev hanımlarından oluşmaktadır. Derneğin mali kaynakları ise genellikle yapılan projelerin kabulü sonrası Avrupa Birliği hibe destekleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı hibe desteklerinden oluşmaktadır.

Şanlıurfa Umut Işığı Kadın Derneği zaman zaman Elbirliği Derneği ile ortak bazı etkinlikler gerçekleştirmiştir. Dernek olarak en çok karşılaşılan sorunlar ise dernek başkanının verdiği bilgilere göre etkinlikleri gerçekleştirirken gönüllülüğün olmaması, çalışacak personelin olmaması, kadınların kocalarının her zaman izin vermemesi. Ayrıca kadınlar kendilerine iş bulunması için başvuruyor ancak çoğunun okuma yazması yok. Kadınlar en çok eşlerinden gördükleri şiddet konusunda dernekten yardım talep ediyor. Birde bazen çocukları madde bağımlısı olan kadınlar başvuruyor, kendilerine yardım edilmesi için. Denek çalışmalarını gerçekleştirirken hedef kitlesine sosyal medya araçlarından facebook, whatsapp yoluyla ulaşıyor. Ayrıca üyelerin çoğu ve dernek başkanı kadın destek merkezinde çalıştığı için kadınlara doğrudan bilgi veriliyor. Yaptığımız çalışmalarla ilgili ne gibi tepkiler alıyorsunuz? diye sorulduğunda dernek başkanı özellikle kadınlardan olumlu tepki aldıklarını belirtmiştir. Kadınlar özellikle herhangi bir sorun karşısında nereye başvuracaklarını öğrendikleri için bize teşekkür ediyorlar diye belirtmiştir.⁵⁸ Dernek yöneticisine “kendinizi sivil toplumun neresinde görüyorsunuz?” diye sorulduğunda kadınlara, gençlere, yaşlılara yardımcı olmaya çalışan bir STK olarak gördüğünü ifade etmiştir.

⁵⁷ Şanlıurfa Umut Işığı Kadın Derneği Başkanı Bedriye Narin ile yapılan 18.08.2017 tarihli görüşme.

⁵⁸ Şanlıurfa Umut Işığı Kadın Derneği Başkanı Bedriye Narin ile yapılan 18.08.2017 tarihli görüşme.

Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği, 30 Nisan 2004 yılında kurulmuştur. Derneğin üye sayısı web sitesinde 109 kişi olarak belirtilmiş ancak dernek temsilcisi Nisan 2017 itibarıyla aktif üye sayısının 40 kişi olduğunu belirtmiştir. Dernek özellikle kadınlara hitap etmektedir. Dernek yönetimi ev hanımı, öğrenci, avukat, öğretmen gibi meslek gruplarından oluşmaktadır. Dernek üyeleri de öğretmen ağırlıklı olmak üzere ev hanımı, öğrenci, avukatlardan oluşmaktadır. Derneğin mali kaynakları; üye aidatları (aylık 5 lira), Avrupa Birliği Fonları (2008, 2013, 2014 yıllarında), tiyatro gösterisi ve çay partileri gibi etkinliklerden elde edilen gelirlerden oluşmaktadır.⁵⁹ Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği kısa adı KEİG⁶⁰ (Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi) olan bir platformun üyesi. İnternetteki arama motorunda derneğin ismi sorgulandığında web sitesi olarak bu platformun ana sayfası açılıyor. Derneğin tüzüğü bu web sitesinde yayınlanmıştır. Bu tüzükte derneğin amacı şu şekilde açıklanmıştır: “Kadının toplumdaki eşitsizliğini gidermek sosyal, hukuksal, ekonomik, sağlık, kültürel vb. yaşamın her alanında aktif rol almasını sağlamaktır.”⁶¹ Dernek temsilcisinden alınan faaliyet raporunda derneğin kadınlara psikolojik, hukuksal destek verildiği, iş başvurularını yönlendirdiği belirtilmektedir.

3.2.1.3. Şanlıurfa Kadın Derneklerinin Fonksiyonları

Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin yapısına ve faaliyetlerine baktığımızda birçok işlevi yerine getirdiklerini söyleyebiliriz. Bu dernekler çoğunlukla eğitim, ekonomi, sosyal dayanışma, sosyalleşme ve hukuksal bazı işlevleri yerine getirmektedir. Derneklerin bu işlevleri nasıl yerine getirdiği aşağıda ayrıntılı açıklanacaktır.

⁵⁹Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme.

⁶⁰ 24 Şubat 2007 tarihinde KEİG ülke çapında kadın örgütleri ve konuyla ilgili tarafların katıldığı Kadın Emeği ve İstihdamı Toplantısı'nı düzenledi. Konferanstan sonra KEİG, kadın örgütlerinin üye olduğu bir platforma dönüştü. KEİG Platformu; emek, kadına yönelik erkek şiddeti, kadınların politik katılımı gibi cinsiyet eşitliğinin farklı alanlarında faaliyet gösteren 16 ilden 32 kadın örgütünün bir araya geldiği bir Platformdur. (bknz. http://www.keig.org/?page_id=55 erişim tarihi: 20.08.2017))

⁶¹<http://www.keig.org/?p=178> (erişim tarihi: 20.08.2017)

3.2.1.3.1. Kadın Derneklerinin Eğitim Fonksiyonu

Araştırmamıza konu olan kadın derneklerinin önemli fonksiyonlarından biri eğitimidir. Eğitim kavramı kullanıldığı alana ve kullanılış amacına göre farklı tanımlar almakla birlikte Türkiye’de kullanılan en yaygın tanımı “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” (Arslan, s. 11, 2009). Bu tanımda görülen “istendik değişme meydana getirme süreci” genellikle toplumun bireyden istediği ve beklediği davranış kalıplarıdır. Yani bireyin topluma uyum sağlaması, başarılı bir şekilde toplumsallaşmasıdır. Eğitim bir yandan bireye toplumsallaşma fırsatı sunarken bir yandan da yaşamını devam ettirebilmek için gerekli olan yetenek, bilgi ve uzmanlığı da kazandırır. Ancak tüm toplumların ya da toplumlardaki her kesimin eğitim olanaklarından eşit düzeyde yararlandığı söylenemez. Bu açıdan günümüzde kadınların toplumsal hayata katılmasında aldıkları eğitimin rolü büyük olmakla birlikte erkekler gibi eşit imkânlarla sahip olmadıkları bilinen bir gerçektir. Aşağıda tablo-13’te Türkiye ve Şanlıurfa’da 2008 ve 2017 yıllarına ait okuma yazma oranları gösterilmektedir.

Tablo 13: 2008, 2017 yılları Türkiye ve Şanlıurfa’da Okuma Yazma Bilmeyen Kadın/Erkek Oranları

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Okuryazarlık durumuna göre nüfus Okuma yazma bilmeyen oranı/ Toplam	Okuryazarlık durumuna göre nüfus Okuma yazma bilmeyen oranı / Erkek	Okuryazarlık durumuna göre nüfus (Okuma yazma bilmeyen oranı / Kadın
2008	TR	Türkiye	8,22	3,3	13,09
2017	TR	Türkiye	3,26	1	5,53
2008	TRC21	Şanlıurfa	18,36	8,34	28,46
2017	TRC21	Şanlıurfa	8,63	2,53	14,78

Kaynak: TUİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do>) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Bu tabloya göre hem Türkiye geneli hem de Şanlıurfa için okuma yazma bilmeyen kadın oranının 2008’de erkeklere oranla çok fazla olduğu görülüyor. Şanlıurfa’da okuma yazma bilmeyen kadın oranı da Türkiye genelinin yaklaşık 2 katı olarak görülmektedir. 2017 yılı verilerine baktığımızda Türkiye genelinde okuma yazma bilmeyen kadın ve erkek oranında önemli ölçüde bir azalma olmasına rağmen okuma yazma bilmeyen kadın oranının hâlâ erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. 2017’de Şanlıurfa’daki okuryazarlık durumuna baktığımızda hem erkeklerde hem de kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranında 2008 yılına göre önemli miktarda azalma olmasına rağmen Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Yine okuma yazma bilmeyen kadın oranının hem Türkiye geneli kadın oranından hem de Şanlıurfa’daki erkek oranından çok fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 14: 2008, 2017 Türkiye Ve Şanlıurfa Eğitim Oranı

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Lise veya dengi mezunu oranı (%) / Toplam	Lise veya dengi mezunu oranı (%) / Erkek	Lise veya dengi mezunu oranı (%) / Kadın	Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) / Toplam	Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) / Erkek	Yüksekokul veya fakülte mezunu oranı (%) / Kadın
2008	TR	Türkiye	20,49	23,91	17,14	7,21	8,78	5,68
2008	TRC21	Şanlıurfa	10,52	15,01	6,14	2,47	3,54	1,43
2017	TR	Türkiye	23,07	26,25	19,9	15,27	16,62	13,93
2017	TRC21	Sanliurfa	13,15	16,88	9,46	8,34	10,3	6,4

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do> (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Tablo 14’te ise 2008 yılı ile 2017 yıllarındaki Türkiye geneli ve Şanlıurfa için lise ve yüksekokul mezunlarının oranları verilmiştir. Tablo-14’e baktığımızda genel olarak 2008’den 2017’ye kadar hem Türkiye genelinde hem de Şanlıurfa ilinde lise ve yüksekokuldan mezun olanların sayısı artmıştır. Ancak Şanlıurfa’da toplamda lise ve yüksekokul mezun oranı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Kadınların oranı da yine hem Türkiye geneli için hem de Şanlıurfa’daki erkek nüfusa göre ortalamanın

çok çok altında görülmektedir. Tablo-13 ve tablo-14'teki veriler Şanlıurfa'daki kadınların hem Türkiye'deki hem cinslerine göre hem de Şanlıurfa'daki erkeklere göre eğitim olanaklarından eşit miktarda yararlanmadığını göstermektedir.

Türkiye'de eğitim hakkı anayasanın 42. maddesinde yer aldığı şekliyle “ilköğretim okullarında kız erkek tüm vatandaşlar için zorunludur”⁶² ifadesi yer almasına rağmen uzun süre ilköğretimden başlayarak diğer kademelerde de kızların sayısının erkeklerin sayısından daha az olduğu görülmüştür. Ancak son yıllarda devletin aldığı önlemler ve bazı sivil toplum kuruluşlarının kampanyaları sonucunda kız çocukların okullaşma oranında önemli bir artış sağlanmıştır. Bu açıdan UNICEF ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle 2003 yılında başlatılan “Haydi Kızlar Okula”⁶³ projesi ve yine Aydın Doğan Vakfı'nın desteğiyle gerçekleşen “Baba Beni Okula Gönder”⁶⁴ projesi kız çocuklarının okullaşma oranını arttırmaya yönelik önemli çalışmalarır. Ancak her ne kadar bu yönde bu tarz çalışmalar yapılmışsa da Şanlıurfa'da özellikle üst düzey eğitim kademelerinde (lise ve yüksekokul) eğitim alan kadınların oranı hem Türkiye geneli kadın oranından hem de Şanlıurfa'daki erkek oranından hâlâ düşüktür.

Araştırmamıza konu olan kadın derneklerinin bu yönde faaliyetlerinin olup olmadığına baktığımızda yukarıdaki gibi somut projeler olmasa da çoğunun kız çocuklarının ve kadınların eğitimi konusunda çaba sarfettikleri görülmektedir. Şanlıurfa'daki kadın dernekleri farklı alanlarda gerek üyelerine gerekse hitap ettikleri kitlelere bazı eğitim olanakları sunmaktadır. Derneklerin gerçekleştirdikleri başlıca eğitim alanları; Farkındalık ve Bilinçlendirme eğitimleri, Dini eğitimler (Kuran-ı Kerim, Arapça, Tefsir, Hadis), Girişimcilik ve Liderlik eğitimleri, İş eğitimleri (mesleki kurslar), Siyaset eğitimleri olarak sıralanabilir. Derneklerin bu alanlardaki eğitimlerine baktığımızda, farkındalık ve bilinçlendirme eğitimlerinin içeriğinin dernekten derneğe değiştiğini görmekteyiz. Örneğin Sivil Kadınlar Derneği, kadınlara vatandaşlık eğitimi, kamusal alandan faydalanma eğitimleri verirken,⁶⁵ Kamer vakfı, “Çocuk Yaşta Evliliğe Karşı” ve “Kadının İnsan Hakları İçin

⁶²https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (erişim tarihi: 12.03.2018)

⁶³https://www.unicef.org/turkey/pr/_ge6.html (erişim tarihi: 12.03.2018)

⁶⁴<http://www.bababeniokulagonder.org/bbog.aspx> (erişim tarihi: 12.03.2018)

⁶⁵ Sivil Kadın Derneği başkanı Safiye Ağdayı ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme

Farkındalık Çalışmaları” adlı projeler düzenlemekte ve bu doğrultuda eğitim vermektedir. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği ise kadın bilincini artırmak, bilgi ve deneyimlerini paylaşmak, kadın sorunlarına yaklaşımı ve kadın cinsine toplumsal bakış değiştirebilmek, kadın sağlığı konusunda bilgilendirmek için eğitim seminerleri düzenlediklerini belirtmişlerdir.⁶⁶

Araştırma yapılan derneklerin bir kısmı hem üyelerine hem de dışarıdan kişilere dini içerikli eğitimler vermektedir. Bu derneklerden İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği’nin başkanı derneğin amacını şu şekilde ifade etmişti: Her alanda eğitim çalışmalarını yaygınlaştırmak, değerler ve ahlaki eğitimi yaygınlaştırmak, İslami ilimler alanında eğitim vermek.⁶⁷ Ayrıca web sitesinde de derneğin amacı; vahiy merkezli eğitim ve öğretim ile vahyi anlamayı, yaşamayı ve yaşatmayı amaç edinen İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği⁶⁸ olarak geçmektedir. Bu dernek dini eğitim konusunda özellikle gençlere ağırlık vermektedir. Bunun için yaz aylarında ve yarıyıl tatilinde gençlere yönelik Kuran-ı Kerim, Tefsir, Hadis ile ilgili eğitimler verilmektedir. Ayrıca haftanın belirli günlerinde dernekte kadınlar için Kuran-ı Kerim, Tefsir, Hadis dersleri verilmektedir. Bunun dışında Sivil Kadınlar Derneği⁶⁹ ve Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği de⁷⁰ dernek bünyesinde kadınlara Kuran-ı Kerim, Temel dini bilgiler gibi eğitimler vermektedir.

İncelediğimiz derneklerin çoğunun, üyelerine ve üye olmayan kadınlara iş konusunda girişimcilik ve liderlik eğitimleri verdiklerini de görmekteyiz. Bu konuda özellikle Şanlıurfa Girişimci İş Kadınları Derneği’nin daha öncede bahsettiğimiz bazı faaliyetleri örnek gösterilebilir.⁷¹ Ruha Kadın Dayanışma Derneği de üyelerine

⁶⁶Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme.

⁶⁷ İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

⁶⁸<http://www.ilkonculer.com/> (erişim tarihi: 20.05.2017)

⁶⁹ Sivil Kadın Derneği başkanı Safiye Ağdayı ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme

⁷⁰ Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği başkanı Emine Çakmak ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

⁷¹ ŞUGİKAD yöneticisi ile yapılan 21.08.2017 tarihli görüşme.

liderlik eğitimi verdiklerini belirtmiştir.⁷² KADEM de Şanlıurfa'da İŞKUR işbirliğiyle kadınlar için “Girişimcilik Eğitimleri” seminerleri düzenlemiştir.⁷³ Yine KAMER vakfının da faaliyetleri arasında *Kadın Girişimciliği Çalışmaları*⁷⁴ yer almaktadır. Kadın derneklerinin bazılarının gerçekleştirmiş olduğu bir diğer eğitim türü de iş ve meslek edindirme eğitimleridir. Bu konuda özellikle Avrupa Birliği ya da başka kurumlardan alınan hibelerle bu eğitimler verilmektedir. Bunlardan Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği, 2009 yılında kadın istihdamına yönelik dernek bünyesinde oluşturulan atölyede 30 kadına alçı ile tablo ve objeler yapma kursu vermiştir.⁷⁵ Umut Işığ Kadın Derneği⁷⁶ ve ELBİRLİĞİ⁷⁷ derneklerinin temsilcileri de kadınlara mesleki eğitimler verdiklerini belirtmiştir. Üyelerine ve kadınlara meslek eğitim verdiklerini belirten bir diğer dernekte Şanlıurfa Girişimci İş Kadınları Derneği'dir. ŞUGİKAD temsilcisi, 18-30 yaş arası gençlere aşçılık, servis elemanı, bilgisayarlı muhasebe eğitimleri verildiğini belirtmiştir. KAMER vakfının da kadınlar için özellikle eğitim atölyeleri mevcut. Bunlardan bazıları Kars'ta keçi atölyesi, Ağrı'da seramik atölyesi gösterilebilir.⁷⁸ İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği ise Suriyeli Kadınlar için mesleki kurslar açmıştır.⁷⁹

Kadın derneklerinin kadınlara yönelik gerçekleştirdiği bir diğer eğitim de siyaset alanındadır. Bu konuda özellikle KA.DER ön plana çıkmaktadır. Zaten KA.DER'in kuruluş amaçlarından biri de kadınların siyasette daha aktif rol almalarını sağlamaktır. Bunun içinde KA.DER'in gerçekleştirdiği projelerden biri de “KA.DER Siyaset Okulları projesi” ve “Kadın Muhtarlar Projesi”dir. Bu projelerin başlıca amaçları; “seçim öncesi katılımcıları güçlendirebilmek için, teorik ve pratik bilgi ve deneyim sağlamak, değişik partilerden kadınlar arası iletişimi sağlamak, siyasi görüşleri ve ideolojik farklılıklarına rağmen katılımcıları kadın paydasında

⁷²Ruha Kadın Dayanışma Deneği Başkanı Gülcan Bebe ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

⁷³ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

⁷⁴ KAMER temsilcisi ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme.

⁷⁵Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği faaliyet raporu

⁷⁶ Şanlıurfa Umut Işığ Kadın Derneği Başkanı Bedriye Narin ile yapılan 18.08.2017 tarihli görüşme.

⁷⁷ ELBİRLİĞİ üyesi Necva GÜL ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

⁷⁸ KAMER temsilcisi ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme.

⁷⁹ İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

buluşturabilmek, ülkemizdeki yerel yönetimlerin beşiği olan mahalle ve köy birimlerini oluşturan muhtar ve ihtiyar meclislerinde kadın temsiline artırılmasına katkı sunmak, yerelde kadın sorunlarının görünürlüğünü arttırmak ve çözüm önerileri oluşturmak”⁸⁰ olarak gösterilmektedir. Bu proje Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA) desteği ile yürütülmüştür.⁸¹ Bu anlamda milletvekili, belediye ve muhtarlık seçimleri için aday olmak isteyen kişilere eğitimler verilmiştir. KADEM’ de “Karar Alma Mekanizmalarında Kadın” sempozyumu gibi faaliyetler gerçekleştirerek kadınların siyasette daha aktif olması için çalışmalar yürütmektedir. ŞUGİKAD’ın da kadınlara siyaset eğitimi konusunda çalışmaları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Dünya Bankası hibe desteği ile “Yerel ve Siyaset Kadın Katılımı” projesi kapsamında “Kadın ve Siyaset” konulu düzenlenen eğitimlerdir.⁸² Sivil Kadınlar Derneği ise “Kadınlara vatandaşlık eğitimi, kamusal alandan faydalanma eğitimleri” gibi eğitimler vererek kadınları siyaset konusunda bilinçlendirmeyi hedeflediklerini belirtmişlerdir.⁸³ Yukarıda sayılan eğitimler dışında Güçlü Kadınlar Derneği temsilcisi, örgün eğitimde okuyamayan kızların açık öğretimde eğitimlerine devam edebilmeleri için destek sağladıklarını belirtmiştir. Bunun için ders kaydı ve harç konusunda destek olduklarını ayrıca sınavları geçebilmeleri için özellikle İngilizce alanında Halk Eğitim Merkezi ile işbirliği yaparak kurs verdiklerini ifade etmiştir. Aynı şekilde Ruha Kadın Derneği temsilcisi de açık öğretimde okuyan kızlara harç konusunda maddi destek verdiklerini ve açık lise harç ücretlerinin düşürülmesi için TBMM’ye öneri sunduklarını belirtmiştir.

Kadın derneklerinde aktif olarak rol alan kadınların eğitimle ilgili düşüncelerine baktığımızda kadınların tümünün kadınların iyi bir eğitim alması gerektiği düşüncesini benimsedikleri görülmüştür. Kadınların eğitim durumu da bu düşünceleri doğrulamaktadır. Kız çocuklarının eğitimi konusunda da kadınların tümü, kızların mutlaka sonuna kadar okuması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca kadınlar, erkeklerin eğitim aldığı her alanda, kızların da eğitim alması gerektiğini vurgulamışlardır. Kadınlardan 2 kişi kadınların sadece bir işte çalışmak için değil,

⁸⁰<http://ka-der.org.tr/> (erişim tarihi:15.09.2018)

⁸¹<http://ka-der.org.tr/> (erişim tarihi:15.09.2017)

⁸² ŞUGİKAD 2007-2017 Faaliyet Raporu.

⁸³ Sivil Kadınlar Derneği başkanı Safiye Ağdayı ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme

örnek bir anne olabilmeleri için eğitim alması gerektiğini belirtmişlerdir. Şanlıurfa'daki eğitimle ilgili istatistiklere daha önce tablo-13 ve tablo-14' te değinmiştik. Söz konusu tablolarla Şanlıurfa'daki kadınların hem Türkiye geneli hem cinslerine göre, hem de Şanlıurfa'daki erkeklere göre okuma yazma ve lise/yüksekokuldan mezun olma oranının daha düşük olduğunu görmüştük. Görüştüğümüz kadınların tümünün kızların mutlaka eğitim alması gerektiğini belirtmesi, kadınların da bu durumdan memnun olmadıklarını göstermiştir. Bu konuda Şanlıurfa Umut Işığı Kadın Derneği'nden bir üye görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

okumayı çok istememe rağmen ailem beni ortaokula göndermedi. Bu durum benim içimde hep bir ukde olarak kaldı. Evlendikten ve çocukları büyüttükten sonra dışardan ortaokulu ve liseyi bitirdim. Daha sonra ilahiyat fakültesi ve kamu yönetimi bölümlerinin önlisans programlarını okudum. Dernek faaliyetlerine katılarak böyle sorunlar yaşayan kızlara yardım etmek istiyorum. Ayrıca kendi kızlarımın üniversite okuması için elimden geleni yapacağım⁸⁴

Yine Ruha Kadın Derneği üyesi bir kadın;

üniversiteyi kazanmama rağmen babam gitmeme izin vermedi. Bu durum bende kötü bir etki bıraktı. Evlendikten sonra kendi imkânlarımla açık öğretim fakültesi sosyoloji bölümünü kazandım ve bitirdim. Şimdi ben de okuma imkânı bulamayan kız çocuklarına dernek sayesinde yardım etmek istiyorum.⁸⁵

ifadelerini kullanarak eğitimle ilgili düşüncelerini ve yaşadıklarını anlatmıştır.

Kadın derneklerinin eğitim konusunda daha çok yetişkin eğitimini ele aldıkları görülmektedir. Burada kadın üyelerin ve hitap ettikleri kitlenin talepleri doğrultusunda hareket ettikleri bir gerçektir. Ancak daha önce eğitim istatistiklerinde gösterildiği üzere Şanlıurfa'da eğitim ve okuma yazma oranları Türkiye ortalamasının çok altındadır (Bknz. Tablo-13 ve tablo-14). Derneklerin bu alanda

⁸⁴Şanlıurfa Umut Işığı Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 18.08.2017 tarihli görüşme.

⁸⁵Ruha Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

somut ve etkili bir çalışmalarının olmaması bir eksiklik olarak düşünülebilir. Eğitim konusunda derneklerin genellikle iki yaklaşım sergiledikleri görülmüştür. Bu anlamda bazı dernekler üyelerine geleneksel yapının onayladığı alanlarda (Kuran-ı Kerim, hadis, tefsir v.b) gibi dini içerikli eğitimler verirken, bazıları daha çok toplumsal değişimin ve modernliğin beraberinde getirdiği girişimcilik, liderlik, kadınların siyasete katılımı gibi alanlarda eğitim verdikleri görülmektedir. Bu eğitimler kadınların hayatında ne gibi değişimler yaratmıştır diye baktığımızda örneğin Sivil Kadınlar Derneği'nden "Vatandaşlık Eğitimi" alan bir üyenin bu sayede kamu kurumlarına bir işi düştüğünde nereye başvuracağını bildiğini belirtmiştir. Yine siyaset alanında eğitim alan bazı kadınların özellikle muhtarlık seçimlerinde aday oldukları görülmüştür. Buna örnek olarak KA.DER'in "Kadın Muhtarlar Projesi (2018-2019) kapsamında eğitim aldığını belirten bir kişi, Eyyübiye ilçesinde Akşemsettin Mahallesi Muhtar Adayı olmuştur.⁸⁶ Bu kişi adaylık sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

KA.DER'in Antalya'da yapılan kadın muhtarlar projesine katıldım. Burada çok verimli eğitimler aldım. Muhtar adaylığım sürecinde aldığım eğitimler çok işime yaradı. Ayrıca bu sayede Antalya'yı gördüm, gezdim ve birçok insanla tanışma fırsatı buldum. Bu eğitimin ücretsiz olması büyük bir avantajdı. Keşke bütün kadın adaylar böyle eğitimler alabilseydi.

Girişimcilik eğitimi alanların kendilerine ait iş yeri açma ve farklı alanlarda çalışma imkânı buldukları görülmektedir. Örneğin KAMER'den girişimcilik eğitimi alan bir üye devletin kadınlara sağladığı "mikrokredi" olanağından KAMER sayesinde haberdar olduğunu ve bu sayede kendisine ait bir dükkân açtığını belirtmiştir. Bu örnekler kadınların aldıkları eğitimle toplumsal yaşamda daha aktif olduklarını ve bu eğitimleri değerlendirdiklerini göstermektedir. Bu durum, kadınların eğitim konusunda artık geleneksel normlara göre değil modern normlara göre hareket ettiklerinin de bir göstergesidir. Çünkü Şanlıurfa'daki geleneksel yapı, kız çocuklarının ve kadınların modern eğitim kurumlarında eğitim görmesinden yana değildir. Modern normlar ise eğitimin kadın-erkek, her ikisi için bir hak olduğunu

⁸⁶ 31 Mart Yerel Seçimleri için Yıldız YILDIZ Eyyübiye İlçesi, Akşemsettin Mahallesi Muhtar adayı olmuştur.

vurgulamakta ve kadınların modern eğitim kurumlarında eğitim almalarını teşvik etmektedir.

3.2.1.3.2. Kadın Derneklerinin Ekonomi Fonksiyonu

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kendini gösterdiği alanlardan biri de ekonomi alanıdır. Dünya nüfusunun yarısı kadınlardan oluşmasına rağmen, kadınların ekonomik kaynaklardan yararlanması ve ekonomik faaliyetlere katılım oranı nüfuslarıyla doğru orantılı olmadığı bir gerçektir. Bu konuda özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 8 Mart 2018'de yayınladığı rapora göre dünyada %48,5 düzeyinde olan kadınların işgücüne katılım oranı, hâlâ erkeklerin %26,5 puan gerisinde kalıyor. Ayrıca, dünyada %6 düzeyinde olan kadın işsizlik oranı, erkeklerin 0,8 yüzdalık puan üzerinde seyrediyor. Hepsi birlikte düşünüldüğünde, çalışan her 10 erkeğe karşılık, yalnız 6 kadın istihdam ediliyor.⁸⁷ Yine Dünya Ekonomik Forumu'nun 2017 yılında yayınladığı "Cinsiyet Eşitliği Uçurumu Raporu"⁸⁸ da bu konuda bize fikir vermektedir. Söz konusu rapor, kadınlarla erkekler arasında dört temel kategorideki kadın erkek eşitliği farkını inceliyor. Bunlar: Ekonomiye katılım ve fırsat eşitliği; eğitime katılım; sağlık ve sağ kalım; ve siyasi güçlenme. Bu rapora göre şu anki gelişme hızıyla devam edilirse cinsiyet eşitliğindeki uçurumun kapanmasının 217 yıl alması tahmin ediliyor. Rapor hazırlanırken 144 ülkeye ilişkin veriler dikkate alınmıştır. İzlanda, Norveç, Finlandiya, Ruanda, İsveç, Nikaragua, Slovenya, İrlanda, Yeni Zelanda ve Filipinler sırayla ilk on sırada yer almıştır. Türkiye 144 ülke arasında (0,625 puanla) 131. sıradadır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde İsrail (44), Tunus (117), Birleşik Arap Emirlikleri (120), Bahreyn (126), Cezayir (127), Kuveyt (129) ve Katar (130) Türkiye'den daha üst sıralardadır.⁸⁹

⁸⁷https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_619892/lang--tr/index.htm

⁸⁸ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/> (erişim tarihi: 23.10.2018)

⁸⁹ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/> <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/> (erişim tarihi: 23.10.2018)

Tablo 15: Türkiye'nin 2006 ve 2017 Cinsiyet Eşitliği Uçurumu raporlarındaki puanları

TÜRKİYE	2006		2017	
	Sıralama	Puan	Sıralama	Puan
Küresel Cinsiyet Eşitliği puanı	105	0,585	131	0,625
Ekonomiye katılım ve fırsat	106	0,434	128	0,471
Eğitime katılım	92	0,885	101	0,965
Sağlık ve sağ kalım	85	0,969	59	0,977
Siyasi güçlenme	96	0,052	118	0,088
Değerlendirmeye alınan toplam ülke	115		144	

Kaynak: The Global Gender Gap Report 2017, s. 324.⁹⁰

Bu verilerden anlaşılacağı üzere Türkiye, kadınların ekonomiye katılım ve fırsat eşitliği konusunda 2017 yılında 144 ülke arasından 128. Sırada ve birçok ülkenin oldukça gerisindedir.

Kadınların işgücüne katılımı ve istihdamı konusunda Türkiye'deki ve Şanlıurfa'daki istatistiklere baktığımızda ise tablo-16'daki veriler karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 16: 2008, 2017 Türkiye Ve Şanlıurfa-Diyarbakır Bölgesi İş Gücüne Katılım Oranı⁹¹

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	İşgücüne katılma oranı [25 yaş ve üzeri - %	İşgücüne katılma oranı [25 yaş ve üzeri -% Erkek]	İşgücüne katılma oranı [25 yaş ve üzeri - % Kadın]
2008	TR	Türkiye	49,4	75,5	24,3
2017	TR	Türkiye	55,2	76,9	34,2
2008	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	35,6	67,1	6,8
2017	TRC2	Sanliurfa, Diyarbakır	50,8	77,5	25,1

Kaynak: TÜİK (www.TÜİK.gov.tr) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

⁹⁰ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/> [https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/\(erişim tarihi: 23.10.2018\)](https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-dunya-ekonomi-forumu-2017-kuresel-cinsiyet-es/(erişim tarihi: 23.10.2018))

⁹¹ Tablo 7'de Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın bir arada verilmesinin nedeni TÜİK verilerinde sadece Şanlıurfa'ya ait veri bulunmaması, verilerin bölgesel olarak sunulmasıdır.

Tablo-16’da görüldüğü üzere 2008 yılında Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesindeki kadınların iş gücüne katılım oranı hem Türkiye geneli ile hem de bölgedeki erkek nüfusu ile kıyaslandığında çok düşük düzeyde kalmaktadır. 2017 yılına gelindiğinde ise Diyarbakır- Şanlıurfa bölgesinde kadınların iş gücüne katılım oranının 2008 yılına göre nerdeyse 4 kat arttığı görülmektedir. Bu oran Türkiye genelinde kadınlar için yaklaşık bir buçuk kat artmıştır. Bu veri bize Şanlıurfa-Diyarbakır bölgesinde kadınların özellikle son yıllarda iş gücüne katılımının ciddi oranda arttığını gösteriyor. Kadınların iş gücüne katılımının arttığını gösteren bir diğer gösterge de tablo-17’deki 2008 ve 2017 yıllarına ait Şanlıurfa- Diyarbakır bölgesi istihdam oranlarıdır. Tablo-17’de de 2008 yılında hem Türkiye genelindeki kadınlara göre hem de Şanlıurfa ilindeki erkeklere göre istihdam oranının çok düşük olduğu görülmektedir. 2017 yılında ise yine kadın istihdamında oldukça ciddi bir artış olmasına rağmen Şanlıurfa’daki kadın istihdam oranı hem Türkiye genelindeki kadınlardan hem de Şanlıurfa’daki erkek oranından daha düşük düzeyde kalmıştır. Şanlıurfa’da istatistiklerde kadın istihdam oranı çok düşük gözükmeyle birlikte özellikle tarım işçiliği ve mevsimlik işçi olarak çalışan kadın sayısının fazla olduğu bilinen bir gerçektir. Burada çalışan kadınlar sigortalı olmadığı için sayıları istihdam rakamlarına yansımamaktadır.

Tablo 17: 2008, 2017 Türkiye Ve Diyarbakır- Şanlıurfa Bölgesi İstihdam oranları

YIL	BÖLGE KODU	BÖLGE ADI	Yaş gruplarına göre istihdam oranı [25 ve üzeri -%] :Toplam	Yaş gruplarına göre istihdam oranı [25 ve üzeri-%]: Erkek	Yaş gruplarına göre istihdam oranı [25 yaş ve üzeri-%] : Kadın
2008	TR	Türkiye	45,1	68,8	22,2
2017	TR	Türkiye	50,2	70,8	30,3
2008	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	31,2	58,1	6,5
2017	TRC2	Sanliurfa, Diyarbakir	44,6	67,5	22,7

Kaynak: TÜİK (www.TÜİK.gov.tr) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Araştırmamıza konu olan derneklerin istihdam alanındaki faaliyetlerine baktığımızda eğitim başlığında da belirttiğimiz gibi daha çok girişimcilik eğitimi gibi faaliyetler söz konusudur. Kadınlara doğrudan istihdam alanı yaratan dernek ve faaliyet sayısının düşük olduğu görülmektedir. Doğrudan ekonomik faaliyet yürüten ve istihdam yaratan derneklerden bir tanesi KAMER Vakfı'dır. KAMER Vakfı, Diyarbakır Hasan Paşa Han'ında bir cafe, Kars'ta keçi atölyesi ve Ağrı'da seramik atölyesi işletmektedir.⁹² Burada tümüyle kadınlar çalışmakta ve elde edilen gelirler ihtiyacı olan kadınlara destek için kullanılmaktadır.⁹³ KAMER, aynı zamanda "Kadın Girişimciliği Eğitimi" konusunda faaliyetler yürüterek kadınların ekonomik bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olmaktadır. Bu konuda daha önce de belirttiğimiz gibi KAMER'in "Kadın Girişimciliği Eğitimi" sayesinde mikrokrediden haberdar olan bir kadın

*ilk önce 500 lira kredi çekip bununla kumaş aldım ve evde nevresim, çarşaf, örtü v.s şeyler dikip sattım. Daha sonra bir sonraki yıl tekrar başvurup bu defa 1000 liralık bir kredi aldım ve bir terzi dükkânı açtım. Bu sayede dükkânımı büyütüp, geçimimi sağladım.*⁹⁴

diyerek derneğin ekonomik yönden hayatına sağladığı katkıyı belirtmiştir. Gerek KADEM merkez, gerekse KADEM-Urfa temsilciliği kadın girişimciliği konusunda birçok çalışma yaparak kadınların ekonomiye katılımı için çalıştıklarını belirtmişlerdir. KADEM-Urfa ve İŞKUR işbirliğiyle kadınlar için "Girişimcilik Eğitimleri"⁹⁵ buna örnek verilebilir.

Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği'nin de ekonomik bazı faaliyetleri mevcuttur. Bu bağlamda; 2009 yılında kadın istihdamına yönelik dernek bünyesinde oluşturulan atölyede 30 kadına kurs hocası tarafından alçıyla Urfa'nın tarihi mekânları tablo ve objeler yapılarak hem kadınların mesleki becerilerini geliştirmesi hem de ekonomik katkı sağlandı. 2006 yılında kadınlar için kadınlarla beraber resim sergisi belediye sergi salonunda sergilendi. Müzayedeye satışa sunulan resimlerden

⁹²http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 (erişim tarihi:18.07.2017)

⁹³ KAMER temsilcisi ile yapılan 05.06.2017 tarihli görüşme.

⁹⁴ KAMER üyesi ile yapılan 07.06.2017 tarihli görüşme

⁹⁵ KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

elde edilen gelirler danışmanlık hizmetine aktarıldı. Son iki yılda 20 kadının iş bulması sağlanmıştır.⁹⁶

Ruha Kadın Dayanışma Derneği ise doğrudan ekonomik gelir elde edecek bir faaliyet gerçekleştirilmesine de özellikle okuyan kızları maddi yönden rahatlatacak girişimlerde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi açık lise harç ücretlerinin düşürülmesi için meclise öneri sunulmasıdır. Yine açık öğretimde okuyan bazı kız öğrencilere maddi destekte bulunulmuştur.⁹⁷

Şanlıurfa Girişimci İş Kadınları Derneği ise derneğin amacını kadınların iş dünyasındaki statülerini yükseltmek, girişimci kadın sayısını arttırmak⁹⁸ olduğunu belirterek derneğin ekonomik bir işlevinin olduğunu göstermektedir. Derneğin ekonomi ile ilgili temel faaliyetleri şöyle gösterilebilir: 2010 yılında SODES çerçevesinde hazırlanarak kabul olan “Güneş enerjisi ile hijyenik sebze kurutma ve paketleme projesi” uygulanmış, GAP İdaresi Bölge Müdürlüğü, Harran Üniversitesi Sürekli Eğitim merkezi ve Elbirliği derneği ortaklığında yürütülen projede 20 kadına girişimcilik eğitimi verilmiştir. 2011 yılında Harran Üniversitesi, GAP Bölge Müdürlüğü ve (ŞUGİŞKAD) ortaklığıyla “Turizme Kazandırdıklarımız” projesinde 18-30 yaş arası gençlere aşçılık, servis elemanı, bilgisayarlı muhasebe eğitimleri verilmiş. 2012 yılında Karacadağ Kalkınma Ajansı’nın desteğiyle “Şanlıurfa’da yatırımlar artıyor projesini” gerçekleştirilmiş. Bu proje ile Şanlıurfa ili için 10 uygun yatırım alanı belirlenmiştir.⁹⁹

İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği ise yılda bir gerçekleştirdikleri kahvaltılar ve kermeslerle doğrudan ekonomik faaliyet gerçekleştirmektedir. Buradan elde edilen gelirlerle derneğin giderleri karşılanmaktadır. Yine ayda bir dernek üyeleri yemek yapıp satıyor ve buradan elde edilen gelirler de dernek için kullanılıyor. Dernek ayrıca Suriyeli kadınlar için bir üretim (el sanatları) atölyesi kurmuş. Burada da Suriyeli kadınların

⁹⁶Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği faaliyet raporu

⁹⁷ Ruha Kadın Dayanışma Derneği başkanı Gülcan Bebe ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

⁹⁸ ŞUGİŞKAD 2007-2017 Faaliyet Raporu.

⁹⁹ ŞUGİŞKAD 2007-2017 Faaliyet Raporu.

hem meslek edinmesi hem de ekonomik bir kazanç elde etmesi sağlanmıştır.¹⁰⁰ Bu faaliyetler dışında araştırmamıza katılan kadınların bir kısmının dernek bünyesinde ücretli çalıştığı görülmüştür.

Kadınların çalışması konusunda görüşme yapılan kadınların 3'ü kadınların çalışmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu kadınlardan biri

*kadın dışarda çalıştığında hem kendini hem de evi ve çocukları ihmal ediyor.*¹⁰¹

ifadelerini kullanmıştır. Kadınların çalışmasına karşı olduğunu söyleyen başka bir kadın ise

*Kadın hem evde hem de dışarıda çalıştığında çok yıpranıyor, Urfa erkekleri de kadın dışarda çalışsa bile ev işlerinde eşlerine yardım etmiyor. Bu yüzden kadın hem dışarda çalışıyor hem de evde çalışıyor. Bu durum kadını çok çabuk yıpratır, bu yüzden kadın çalışmamalı*¹⁰²

İfadelerini kullanmıştır. Kadınların çalışmasına karşı olmadığını belirten kadınlardan bir kısmı, çocuklar eğer küçük ise kadının işine veya kariyerine ara vermesi gerektiğini ifade etmişlerdir. İki kadın da kadınların sadece uygun ortamlarda çalışması gerektiğini söylemişlerdir. Bu kadınların uygun ortam olarak kastettikleri, kadının kendini rahat ve güvende hissedebileceği ortamlardır. Ama genel olarak diğer kadınların tümü kadının mutlaka çalışması, kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kişilere göre kadının ihtiyacı olmasa bile evde boş oturmamalı, mutlaka bir işte çalışmalıdır. Çünkü çalışmak kadına özgüven verir ifadesini kullanmışlardır. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneğinin üyelerinden biri ise

¹⁰⁰ İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

¹⁰¹ Elbirliği üyesi ile yapılan 27.04.2017 tarihli görüşme.

¹⁰² Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği üyesi ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

kadın evde çalışarak ve tasarruf ederek ev bütçesine katkıda bulunuyor. Ancak kadınların bu emekleri hem eşleri tarafından hem de toplum tarafından göz ardı ediliyor¹⁰³

diyerek kadınların çalışması ile ilgili düşünceleri belirtmiştir.

Kadınların ev bütçesine katkısına baktığımızda görüşme yapılan kadınların 17'si herhangi bir işte çalıştıklarını ve evin bütçesine katkı sağladıklarını ifade etmişlerdir. Bu kadınlardan 2'si evin bütçesine katkıda bulunurken zorunlu olmadıklarını, keyfi olarak katkıda bulduklarını söylemişlerdir. Kadınlardan 3 kişi ise evin bütçesinin sadece kendi katkısıyla oluştuğunu belirtmiştir. Kadınlardan biri kendi şahsi gelirinin yarısını üniversitedeki oğluna yolladığını, diğer gelirinin tümünü de eve harcadığını söylemiştir. Çalışan diğer kadınlar ise kendi bütçeleri ile eşlerinin bütçesinin ortak olduğunu ve ortak harcama yaptıklarını belirtmişlerdir. Buradan hareketle çalışan kadınların tüm gelirlerini eve katkı için kullandıkları görülmüştür. Herhangi bir işte çalışmayan kadınlardan biri de kendisine ait bir gayrimenkulü olduğunu ve kiraya verdiğini, bunun kira gelirini de eve harcadığını söylemiştir. Çalışmayan diğer kadınlar ise genellikle ev hanımı statüsünde ve herhangi bir gelirleri bulunmamakta, eşleri evin geçimini sağlamaktadır. Çalışmayan kadınlardan üç kişi öğrenci statüsünde ve ailesinden aldığı harçlıkla geçimini sürdürmektedir. Görüldüğü üzere kadınların çoğunun hem ücretli bir işte çalıştıklarını hem de kadınların çalışmasını desteklediklerini görmekteyiz. Hem istatistiki verilerde hem de kadınlarla yapılan görüşmelerin sonucunda kadınların iş yaşamında giderek daha aktif oldukları görülmektedir. Bu durum Şanlıurfa'da bu alanda geleneksel normlardan ziyade modern normların etkisinin arttığını göstermektedir.

Geleneksel toplumlarda kadın ekonomik hayata katılmıyor muydu, diye soracak olursak elbette katılıyordu. Ancak burada kadın, aile birliği içinde üretime katkı sağlıyordu. Ve aile aynı zamanda ekonomik üretim birimiydi. Sanayileşme ile birlikte aile tek başına ekonomik bir birim olmaktan çıkmış, kadının da üretime katkısı kısmen azalmıştı. Bu durum kadının toplumdaki ağırlığını kaybettiği

¹⁰³Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneğinin üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme.

yönündeki tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bunun yanında yeni üretim biçiminde kadının emeğinden yararlanıldığı, çoğu zaman ucuz iş gücü kaynağı olarak görüldüğü üzerine de söylemler geliştirilmiştir. İşte bu ve benzeri tartışmalar feminizm gibi kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştu.

Toplumsal değişme sürecinde meydana gelen değişimin göstergelerinden biri de ekonomide kullanılan araçlarının değişmesidir. Ticarete değiş-tokuşun yerini paranın alması gibi. Geleneksel toplumdaki modern topluma geçerken de ekonominin bazı araçlarında benzer bir değişimi görmek mümkündür. Bunun somut örneklerinden biri alışverişte banka kartı ya da kredi kartı gibi araçların kullanılmasıdır. Görüşme yapılan kadınlara kredi kartı kullanıyor musunuz ve size ait kredi kartı var mı diye sorulduğunda görüşme yapılan kadınlardan 7'si ne kendisinde ne de eşinde kredi kartı olmadığını ve kullanmadığını belirtmiştir. Bu kadınlardan 2'si daha önce kredi kartı kullandığını ancak çok fazla borçlandığı için kapattığını belirtmiştir. Diğer 3 kadın ise ilke olarak hiçbir zaman kredi kartı kullanmadığını söylemiştir. Kredi kartı kullananlardan 4'ü kartın eşlerine ait olduğunu ancak kendilerinin kullandığını, kendi adlarına kart olmadığını belirtmiştir. Kadınlardan 3'ü de kendisinin kullanmadığını ancak eşinin kullandığını ve kartın sürekli eşinde olduğunu belirtmiştir. Bu kadınlardan biri özellikle market alışverişini kredi kartı ile yaptığını, bunun için eşiyile beraber markete giderek evin ihtiyaçlarını aldıklarını belirtmiştir. Geriye kalan diğer 14 kadın ise hem kendilerine hem de eşlerine ait kredi kartı bulunduğunu ve istedikleri zaman kullandıklarını belirtmiştir. Burada görüldüğü üzere kadınlardan sadece 7'si kredi kartına mesafeli yaklaşmakta diğer kadınların çoğunun ise modernliğin araçlarından biri olan kredi kartını kullandıkları ve benimsedikleri görülmektedir. Aynı şekilde “borç paraya ihtiyacınız olsa nereden temin edersiniz?” sorusuna da kadınların çoğunun “bankadan kredi çekerek” cevabını verdikleri görülmüştür. Kadınlardan 1 kişi kayınvalidesinden, 3 kişi anne-babasından, 3 kişi de akraba ve arkadaş çevresinden borç alacağını belirtmiştir. Burada da modernliğin bir ürünü olan “bankacılığın” daha çok kullanıldığı görülmektedir.

Kadın derneklerinin ekonomik anlamda bir istihdam alanı oluşturduğu görülmektedir. Kadın derneklerinin ekonomik işlevi daha çok kadınlara girişimcilik

eğitimi verme ve istihdam alanı yaratma şeklinde olmuştur. Kendileri ile görüştüğümüz dernek temsilcilerinin çoğu kadınların doğrudan maddi desteğe değil, kendilerini geçindirecek işe ihtiyaçları olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların çoğunun da derneklerden talebi bu yönde olmaktadır. Kadın derneklerinin bu alanda yaptığı faaliyetler olumlu bulunmakla birlikte kadınlar tarafından yetersiz görölmektedir. Bu bağlamda kadın derneklerinin çalışma koşulları ve sahip olduğu imkânlar göz önüne alınırsa bu durumun anlaşılır olduğu görülecektir.

3.2.1.3.3. Kadın Derneklerinin Sosyal-Dayanışma (Kadın Dayanışması) Fonksiyonu

Sosyal dayanışma “devlet mekanizması aracılığıyla yurttaşların öteki yurttaşlarla yaptıkları yardımlaşma” (Karabacak, 2013, s. 147) anlamına gelmektedir. Bu yardımlaşma devletin ekonomik olarak yetersiz kişilere ya da kesimlere desteği şeklinde olabildiği gibi, ekonomik bir varlığa sahip olanların olamayanlara desteği şeklinde de olabilmektedir. Bu anlamda kadın dayanışması da belli bir ekonomik varlığa sahip kadınların, hiçbir ekonomik varlığa sahip olamayan kadınlara desteği olarak ele alınabilir. Şanlıurfa’daki kadın derneklerinin yapısına ve amaçlarına baktığımızda çoğunun bu işlevi yerine getirme çabası içinde olduklarını görürüz. Çünkü söz konusu kadın dernekleri temsilcilerinin çoğu gelir tablosunda görüldüğü üzere belli bir ekonomik gelire ve belli imkânlara sahiplerdi. Bu kadınlar dernek faaliyetlerine katılarak kendileri gibi gelire ya da imkânlara sahip olamayan kadınlara destek olmaya çalışmaktadırlar. Derneğe üye olma sebepleri sorulduğunda kadınların çoğu kadınlar adına bir şeyler yapabilmek, kadınların yaşadığı sorunlara dair farkındalık yaratmak, çözüm üretebilmek cevabını vermişlerdir. Kadınların çoğu Şanlıurfa’daki kadınların Türkiye’nin diğer bölgelerine göre dezavantajlı olduğunu ve bu konuda bir şeyler yapmak istediğini belirtmişlerdir. Ayrıca, bazı kadınlar kendi yaşadıkları sıkıntılardan yola çıkarak kendileri de birilerine yardım etmek istedikleri için derneğe üye olduklarını belirtmişlerdir.

Kadınlar dernekler aracılığıyla bazen bir iş bulma, bazen nakdi yardım, bazen psikolojik ve hukuksal destek bazen de eğitim desteği gibi faaliyetlerle ihtiyacı olan

kadınlara destek olamaya çalışmaktadırlar. Araştırmaya konu olan derneklerden KADEM, Elbirliği, İlk Öncüler, Umut Işığı, Sivil Kadın ve Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği üyeleri ile yapılan görüşmede kendilerine başvuran kadınlara maddi destek verdiklerini, istihdam sağladıklarını ve Ramazan ayında market çekleri verdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin Elbirliği Derneği, İnsani Yardım platformu ile ortak giyim ve gıda mağazası açmış.¹⁰⁴ İlk Öncüler Derneği de Uluslararası Yardımlı Derneğinin Şanlıurfa temsilciliğini yaptıklarını ve ihtiyaç sahiplerine gıda, giyim yardımı yaptıklarını belirtmiştir.¹⁰⁵ KAMER, KA.DER, Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği ve Şanlıurfa Girişimci İş Kadınları Derneği ise kendilerine başvuran kadınlara doğrudan maddi yardım yapmak yerine daha çok kadınların kendi ayakları üzerinde durmaları için çalışma yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu doğrultuda kadınların istihdamı, girişimciliği, eğitimi üzerine faaliyetler düzenledikleri görülmüştür. Bu dernekler genellikle bir kadına yapılabilecek en büyük iyiliğin kadına istihdam alanı sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Eşinden şiddet gören ve boşanan Yaşamevi Kadın Derneğinin bir üyesi de dernekteki kadınların desteğiyle yaşadığı süreci daha kolay atlattığını belirtmiştir. Sultan Kadın Derneği temsilcisi bir kadın ise,

kadınların kötü koşullarda yaşamalarına tahammül edemiyorum Bu alanda bir şeyler yapabilmek amacıyla dernek kurdum. İmkânları yerinde olan tüm kadınlar bu tarz faaliyetlere katılmalıdır. Çünkü erkekler zaten kendi imkânlarını yaratabilir. Ancak kadınlar birbirini desteklemezse kötü durumda olan kadınların durumu hiçbir zaman iyileşmez.¹⁰⁶

ifadelerini kullanarak kadınların kadınların sosyal dayanışma içinde olmaları gerektiğini belirtmiştir. Yine İlk Öncüler Derneği'nden bir temsilci,

¹⁰⁴ Elbirliği üyesi Necva GÜL ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

¹⁰⁵ İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği başkanı Perihan Taylı ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

¹⁰⁶ Sultan Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 07/11/2017 tarihli görüşme

28 Şubat mağduru oldum ve aldığım eğitime rağmen memurluk yapamadım. Ben de birikimlerimi dernek kurarak değerlendirmek istedim” Böylece ihtiyacı olan insanlara ulaşabilirim diye düşündüm¹⁰⁷

diyerek dernek faaliyetlerine katılma amacını belirtmiştir. Kadınlar, dernekleri burada imkânı olan kadınların imkânı olmayan kadınlara ulaşmak için bir araç olarak kullandıkları görülmektedir. Bu dernekler, dernek faaliyetlerine katılan kadınların hayatında önemli değişiklikler yaratmıştır. “Üyesi Olduğunuz Derneğin Size Sağladığı En Önemli Yarar Nedir?” Sorusuna Sultan Kadın Derneği temsilcisi;

Dernek faaliyetleri ufku açtı, kişiliğime özgüven kazandı.¹⁰⁸

ifadesini kullanmıştır. Elbirliği derneği üyesi bir kişi de derneğe üye olup, faaliyetlerine katıldıktan sonra hayata bakış açısının değiştiğini, artık eskisi gibi her şeyi kafasına takmadığını, daha sabırlı olmayı öğrendiğini ifade etmiştir. Bu kişi,

Eskiden evimde ağırladığım bir misafirim bir eksikliğimi görecektiyim diye çok tedirgin oluyordum. Ama dernek faaliyetlerine katıldıktan sonra bu gibi şeyleri takmamaya başladım.¹⁰⁹

diyerek derneğin hayata bakış açısını nasıl değiştirdiğini anlatmıştır. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi bir kadın ise dernek faaliyetlerinin kendisine özgüven kazandırdığını, kadın olmak ile ilgili farkındalık kazandığını, kendisini bulmasını sağladığını belirtmiştir.¹¹⁰ Ruha Kadın Derneği temsilcisi de dernek faaliyetleri sayesinde birçok farklı insanla tanışma fırsatı bulduğunu ve bu durumun kendisini geliştirdiğini belirtmiştir.¹¹¹ Dernek faaliyetlerine katılan kadınlar genel olarak bu faaliyetlerin hayata bakış açılarını değiştirdiğini, özgüvenlerini arttırdığını, toplumda bir birey ve kadın olduklarının farkına vardıklarını, kendilerini keşfettiklerini, bilgilenip güçlendiklerini, farklı insanları tanıma fırsatı bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadınların bir kısmı dernek faaliyetlerine katılarak başka insanlara yardım etmenin kendilerini mutlu ettiğini ve manevi yönden kendilerini iyi

¹⁰⁷İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

¹⁰⁸Sultan Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 07/11/2017 tarihli görüşme

¹⁰⁹ELBİRLİĞİ derneği temsilcisi ile yapılan 27.05.2017 tarihli görüşme.

¹¹⁰Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹¹¹Ruha Kadın Dayanışma Deneği temsilcisi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

hissettiklerini söylemişlerdir. “Şanlıurfa’daki kadın örgütlenmesini nasıl buluyorsunuz” ve “Kadın Derneklerinin Amaçları Ne Olmalıdır?” sorusuna Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi olan bir kişi

*Şanlıurfa’daki kadın örgütlenmesi yetersiz ancak geleneksel bir yapıya sahip olan bir şehir için yine de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Dernekler sadece kadın sorunlarıyla ilgilenmelidir.*¹¹²

ifadelerin kullanmıştır. Sultan Kadın Derneği temsilcisi ise

*kadınlar arasında birlik olmadığı için, kadın dernekleri arasında da birlik yok, dolayısıyla etkili bir örgütlenme yok*¹¹³

diyerek kadınlar arasında sosyal dayanışma anlamında kendi aralarında eksiklikler olduğunu belirtmiştir. KADEM derneği üyesi bir kişi de kadınların örgütlenmesi ve sahaya inmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁴ Elbirliği derneği temsilcisi bir kişi ise, Şanlıurfa’daki kadın örgütlenmesinin birçok ilden daha ilerde olduğunu ve çok güzel çalışmalar yapıldığını ifade etmiştir.

Kadın derneklerinin amaçları konusunda görüşme yapılan kadınlar, derneklerin kadınları özellikle kadına şiddet, kadın hakları, eğitim üzerine bilinçlendirmeleri gerektiğini ve kadın sorunları üzerine değinmeleri ve bu konularda farkındalık yaratması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca bazı kadınlar, derneklerin kadınlara maddi ve manevi destekte bulunması gerektiğini belirtirken, bazıları ise maddi destekte bulunulmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin Aile Bütünlüğü Koruma Derneği temsilcisi,

*kadın dernekleri bir yardım derneği gibi çalışmamalı, kadınlara kendi ayakları üzerinde duracak istihdam olanakları yaratmalı*¹¹⁵

ifadelerini kullanarak derneklerin ihtiyacı olan kadınlara kalıcı çözümler bulması gerektiğini belirtmiştir. Görüldüğü üzere kadınlar bireysel olarak üstesinden

¹¹²Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹¹³Sultan Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 07/11/2017 tarihli görüşme

¹¹⁴KADEM üyesi ile yapılan 12.10. 2018 tarihli görüşme.

¹¹⁵Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği temsilcisi ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

gelemedikleri sorunlar karşısında dernek faaliyetleri ile üstesinden gelebileceklerini düşünmektedirler. Ayrıca dernek çalışmalarını diğer kadınlarla sosyal dayanışma için bir araç olarak görmektedirler.

3.2.1.3.4. Kadın Derneklerinin Sosyalleşme Fonksiyonu

Şanlıurfa'daki kadın dernekleri hem dernek yönetici ve üyeleri için hem de dernek faaliyetlerine katılan kadınlar için bir sosyalleşme alanı oluşturmaktadır. Giddens sosyalleşmeyi “yardıma gereksinimi olan bireyin yavaş yavaş içerisinde doğduğu kültür için geçerli olan becerileri edinerek kendi bilincinde olan, bilgili bir kişi haline getirme süreci” (Giddens, 2013, s. 201) olarak tanımlamaktadır. Bireyin sosyalleşme süreci sosyal bilimlerde birçok kuramın konusunu teşkil etmektedir. Jean Piaget'in “Bilişsel Gelişim kuramı”, G.H.Mead'ın “Benlik Kuramı”, L.Kohlberg'in “Ahlaki Gelişim Kuramı” E.Ericsson'un “Psikososyal Gelişim Kuramı” insanın sosyalleşme sürecini ele alan kuramlardan bazılarıdır. Bu kuramlardan “*benliği*, bir dürtüye maruz kalan ve yanıt veren edilgin bir alıcı olarak değil, hareket eden bir organizma olarak” (Wallace, 2013, s. 277) gören Mead'ın “Benlik Kuramı”, sosyalleşme sürecinde bireyi bir aktör olarak görmesi açısından önemlidir. Mead'e göre etkin ve yaratıcı olan, benliktir; ben'in eylemlerini “belirleyen” toplumsal, kültürel, ya da psikolojik öğeler yoktur(Wallace, 2013, s. 277). Piaget'de çocuğun dünyayı anlamlı kılma konusundaki etken yeteneği üzerinde durmaktadır. Ona göre çocuklar edilgin bir biçimde bilgiyi almazlar; çevrelerindeki dünyada gördükleri, duydukları hissettikleri şeyleri seçerler ve yorumlarlar (Giddens, 2013, s. 203). Bu düşünürler her ne kadar bireyin sosyalleşme sürecinde sadece toplumda var olan öğeleri almayıp, kendi düşüncelerini, eylemlerini kendine göre anlamlandırdığını ifade etseler de son nokta da içinde bulunduğu toplumdan bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla sosyalleşme sürecinde birey içinde bulunduğu toplumun değerlerini, normlarını, davranış ve düşünme biçimini de benimsemektedir. Ancak toplumsal değişimin hızlı yaşandığı toplumlarda bireylerin sosyalleşme süreci de karmaşık hale gelmektedir. Özellikle toplumda var olan kökleşmiş değerler ile değişim sonucu oluşan yeni değerler arasında kalan bireyin sosyalleşme süreci de sıkıntılı olmaktadır. Bu durum kadınlar açısından (eğitim, istihdam v.s)

istatistiklerden de anlaşılacağı üzere daha da karmaşık bir hal almaktadır. Çünkü geleneksel toplum, bireylere ve özellikle kadınlara geleneksel normlar çerçevesinde hareket etmesini buyururken; değişen toplum, modern toplumun normlarını dayatmaktadır. Bu aşamada bireylerin toplumla sağlıklı bir bütünleşme sağlaması beklenemez. “Değişme sürecinde yeni ilişkiler, değerler ve fonksiyonlar da ortaya çıkar. Bütün bu kurumlar, ilişkiler, değerler ve fonksiyonlar bir arada tampon mekanizmaları ortaya koyarlar. Tampon mekanizmalar, değişim esnasında bir bütünleşme ve denge olanağı ortaya koyarken en önemli fonksiyon olarak ailenin ve kişinin güvenliğini sağlamaya çalışır (Kaya, 2015, s.133). Kadın dernekleri bu anlamda kadınların bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatması ve sağlıklı bir sosyalleşme gerçekleştirmeleri açısından bir tampon mekanizma işlevi görmektedir. Çünkü geleneksel yapının kadına yüklediği rollerle modern toplumun kadına yüklediği roller arasında kalan kadınlar, bu durumla baş edebilmek için çoğu zaman derneklerden yararlanmaktadır. Bu duruma somut bir örnek vermek gerekirse; geleneksel toplum kadının modern eğitim kurumlarından eğitim almasını desteklemez. Modern toplum ise kadının eğitimini vazgeçilmez bir hak olarak görür. İşte bu noktada bazı sivil toplum kuruluşları kadının eğitimi konusuna ağırlık vermektedirler. Yine herhangi bir işte çalış(a)mayan kadınların kentleşme olgusu sonucu tüm vaktini ev işi yaparak geçirmesi, dernek faaliyetleriyle birlikte kadınlara farklı bir etkinlik alanı sağlamıştır. Boş zamanlarınızı nasıl geçirirsiniz? Sorusuna kadınlardan 8’i evde çocuklarına zaman ayırarak cevabını vermişlerdir. Kadınlardan 2’si de çocuklarıyla dışarıda gezerek, yemek yiyerek boş zamanını değerlendirdiğini belirtmiştir. 5 kişi ise boş zamanlarında anne-babasını ya da akrabalarını ziyaret ettiğini belirtmiştir. Kadınlardan 4’ü de arkadaşlarıyla zaman geçirdiklerini, arkadaşlarıyla bazen dışarıda bazen de evde toplandıklarını ifade etmişlerdir. Sadece 2 kişi sinema ya da tiyatro gibi etkinliklere düzenli katıldığını belirtirken, 1 kişi de boş zamanlarında şehrin farklı noktalarını gezdiğini söylemiştir. Bazı kadınlar ise hiç boş vakitlerinin olmadığını, normal çalışma saatlerinin dışında ya ev işleriyle ya da derneğin faaliyetlerine zaman ayırdıklarını belirtmişlerdir. Burada görüldüğü üzere kadınlar çoğu boş zaman olarak nitelendikleri zamanlarının çoğunu yine evde çocukları, anne–babası ya da akrabaları ile geçirerek değerlendirmektedirler. Bu

açından bakıldığında dernek faaliyetlerinin kadınlar için farklı bir sosyalleşme alanı oluşturduğu görülmektedir. Çünkü bu sayede kadınlar farklı kişilerle iletişimde bulunmakta, etkinliklere katılarak sosyalleşme ihtiyacını gidermektedirler. Kadınların sosyalleşmesini sağlayan başlıca etkinlikler ise, dernek toplantıları, derneklerin verdikleri eğitimler, düzenlenen kermesler, geziler, toplu yemek organizasyonları denilebilir. Bu faaliyetlerin kadınların hayatlarında olumlu anlamda bir farklılık yarattığı görülmektedir. Sultan Kadın Derneği temsilcisi, dernek faaliyetlerine katılımın ufkunu açtığını, özgüven kazandırdığını belirtmiştir.¹¹⁶ Yine Elbirliği Derneği üyesi bir kadın,

*dernek faaliyetlerinden önce hayatım sadece ev işleriyle geçiyordu, derneğe üye olduktan sonra birçok kişiyle tanıştım. Şehir dışına birçok yere gittim. Bu sayede hayata bakış açım değişti ve daha sabırlı olmayı öğrendim.*¹¹⁷

ifadelerini kullanmıştır. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneğinin bir üyesi ise derneğe üye olduktan sonra kadın sorunlarına farkındalığının arttığını, kadınlığın ne demek olduğunu anladığını, derneğin kendini bulmasını ve bazı zorlukları aşmasını sağladığını belirtmiştir.¹¹⁸ Ruha Kadın Dayanışma Derneği üyesi bir kişi de

*hayatımda hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğim faaliyet ve gezileri dernek sayesinde gerçekleştirdim. Ayrıca etkinlikler sayesinde toplum içinde konuşma konusunda özgüvenim arttı.*¹¹⁹

diyerek derneğin hayatında yaptığı etkiyi belirtmiştir. İlk Öncüler Derneği üyelerinden bir kadın ise

*dernek faaliyetlerinden önce kadınlarla genellikle evde toplanıp gün yapardık. Derneğe katıldıktan sonra ise dernek faaliyetlerine katılarak zamanımı daha verimli geçirdiğimi düşünüyorum. Çünkü bu faaliyetlerle başkalarına faydalı oluyorum ve bu durum beni mutlu ediyor.*¹²⁰

¹¹⁶ Sultan Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 07/11/2017 tarihli görüşme

¹¹⁷ ELBİRLİĞİ derneği üyesi ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme.

¹¹⁸ Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme.

¹¹⁹ Ruha Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹²⁰ İlk Öncüler Derneği üyesi ile yapılan 12.05.2017 tarihli görüşme.

ifadelerini kullanmıştır. Genel olarak dernek faaliyetlerine katılan kadınların bu durumlarından son derece memnun oldukları ve aldıkları yeni sorumlulukların kendilerine olan güveni arttırdığı, hayata bakış açılarını değiştirdiği görülmektedir. Dernek faaliyetlerinin oluşturduğu yeni ortamlar kadınların, geleneksel toplumun kadına yüklediği iyi bir eş, iyi bir anne, iyi bir gelin gibi rollerin dışına çıkmalarını sağlamakta ve kadının kendisini toplumda bir birey olarak görmesine neden olmaktadır. Ayrıca dernek faaliyetleri sayesinde daha önce imkân bulamadıkları gezi, dışarda yemek v.s gibi bazı faaliyetleri gerçekleştirme imkânı bulmaktadırlar. Bu açıdan baktığımızda kadınların sosyal faaliyet alanı olarak ya ev ortamını ya da dernek faaliyetlerini tercih ettikleri görülmüştür. Diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere ayırdıkları zaman ise şehrin imkânlarının da etkisiyle düşük kalmaktadır. Kadınlar bu açıdan da şehrin kendi beklentilerine yeterince cevap veremediğini belirtmektedirler. “Yaşadığınız şehir kadın hakları bakımından ne tür imkânlara veya zorluklara sahip?” Sorusunu sordüğümüz kadınların hemen hemen tümü Şanlıurfa’da kadın olmanın zor olduğunu, Urfa’nın geleneksel ve ataerkil bir şehir olduğunu, bu durumun da en çok kadınları etkilediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca kadınların çoğu, şehrin kadınlar için hiçbir sosyal imkâna sahip olmadığını, kadınlara hiç önem verilmediğini, kadınların dışarı çıkmalarını, gezmelerini kabullenemediklerini belirtmişlerdir. Görüşme yapılan kadınlardan biri

kadınlar otobüse bindiği andan itibaren başta şoför olmak üzere tüm erkekler otobüsü boşuna meşgul ediyormuşuz gibi bir tavır sergiliyor. Bir defasında otobüs çok kalabalıktı, bende şoföre bu kadar yolcu almasaydın dediğimde “hep sizin gibi işi gücü gezmek olan kadınlar yüzünden otobüs doluyor” diyerek beni herkesin içinde rezil etti. Bende bir daha sesimi çıkarmadım.

ifadelerini kullanarak şehrin kadınlara bakışını anlatmaya çalışmıştır. Genel olarak kadınların çoğu Şanlıurfa’nın geleneksel yapısının ve normlarının kadınlar üzerinde bir baskı oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum şehrin sahip olduğu imkânlardan yararlanırken de karşılına çıkmakta ve çoğu zaman bu imkânları değerlendiremediklerini ifade etmektedirler.

3.2.1.3.5. Kadın Derneklerinin Hukuki Fonksiyonu

Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin çoğu hem üyelerine hem de kendilerine başvuran kadınlara hukuki destekte bulduklarını belirtmişlerdir. Bu hukuksal destek daha çok kadınlara avukat desteği ya da hukuki yollara başvurmak için yol gösterme şeklinde olmaktadır. Kadınlara sağlanan avukat desteği ya barodan sağlanıyor ya da derneklerin kendi avukatları bazı davalara müdahil oluyor. KAMER VAKFI temsilcisi hukuki bir işlemle ilgili olarak kendilerine başvuran kadınları baroya yönlendirdiklerini belirtmiştir. Yine KAMER vakfı, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu ve SIDA'nın destekleriyle yürüttüğü "Suçlu Kim?" Projesi ile kadınların uğradığı ayrımcılık ve hak ihlallerini, kadın cinayeti dava dosyalarını inceliyor.¹²¹ Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği de şiddete uğrayan, ensest, taciz ve tecavüze uğrayan, boşanmak zorunda kalan, nafaka talebi olan kadınlara ücretsiz hukuksal danışmanlık yaptıklarını ve mahkemeleri yakından takip ettiklerini belirtmişlerdir.¹²² KADEM Şanlıurfa temsilcisi de kendilerine başvuran kadınlara avukat desteği sağladıklarını ayrıca kadın hakları konusunda kadınları bilgilendirme toplantısı yaptıklarını belirtmiştir.¹²³ KADEM' in amaçları arasında "insan haklarını koruyarak demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygının geliştirilmesine ve sağlamlaştırılmasına katkıda bulunmak"¹²⁴ yer almaktadır. Kadınlara hukuki destek sağladığını belirten bir diğer dernek de Sivil Kadın Derneği'dir. Özellikle şiddete ve tacize uğrayan kadınlara avukat desteği sağladıklarını belirten dernek temsilcisi derneğin aynı zamanda kadınlara vatandaşlık eğitimi de verdiğini belirtmiştir. Sivil Kadınlar Derneği temsilcisi ayrıca,

*boşanmak isteyen çiftlere danışmanlık ediyoruz. Bu konuda mümkün olduğunca çiftlerin boşanmalarını istemiyoruz, gerekirse araya hatırı kişiler koyarak barıştırmaya çalışıyoruz. Ancak başarılı olmazsak davanın kadının lehine sonuçlanması için uğraşıyoruz.*¹²⁵

¹²¹http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 (erişim tarihi:18.07.2017)

¹²²Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹²³KADEM üyesi ile yapılan 23.05.2017 tarihli görüşme

¹²⁴<http://kadem.org.tr/dernek-tuzugu/> (erişim tarihi: 07.05.2017)

¹²⁵Sivil Kadın Derneği temsilcisi ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme

ifadelerini kullanmıştır. Kadınlar dernek faaliyetleri sayesinde modern hukuk normlarını öğrenmekte ve benimsememektedirler. Ancak dernekler aracılığıyla her ne kadar ihtiyacı olan kadınlara hukuki destek sağlamaya çalışsalar da kendi hayatlarında bunu uyguladıkları söylenemez. Ayrıca kadınlar, medeni hukuk ile geleneksel normlardan birini tercih etmek zorunda kaldıklarında söylem olarak medeni hukuku tercih ettikleri ama eyleme geçince daha çok geleneksel normlara göre hareket ettikleri görülmüştür. Örneğin kadınlara Adli veya Hukuki nitelikteki anlaşmazlıklarınızı hangi araçlarla çözersiniz? sorusuna kadınların çoğu araya hatırı sayılır aile ya da akraba büyüklerini koyacaklarını ancak eğer sonuca ulaşamazlarsa mahkemeye vereceklerini söylemişlerdir. Kadınlardan 2'si araya birilerini koydukları halde sorunu çözemezse yine de mahkemeye başvurmayacağını belirtmiştir. Bu kişilere göre araya birilerini koydukları halde sorun çözülmezse, zaten mahkemeye de gerek yok, cevabını vermişlerdir. Kadınlardan 8'i ise adli mercilere başvuracağını belirtmişlerdir. Kadınlardan biri ise “sorunun kimle olduğuna bağlı” cevabını vermiştir. Bu kişi eğer sorun tanıdık biriyle ise araya birilerini sokarım ama tanıdık değilse mahkemeye veririm cevabını vermiştir. Kadınlara miras verilmesi konusunda kadınlardan 16'sı mirasın medeni hukukta belirtildiği gibi kadın ve erkeğe eşit şekilde verilmesi gerektiğini belirtmiştir. 6 kişi ise mirasta dini hükmün geçerli olması gerektiğini söylemiştir. Dini hükmün geçerli olması gerektiğini söyleyenlerden biri,

genellikle baba, malını oğluyula çalışarak elde etmektedir bu yüzden de kızlara eşit vermeye gerek yoktur.

ifadelerini kullanmıştır. Yine dini hüküm geçerli olmalı diyen başka bir kadın,

eskiden kadın kocasıyla sorun yaşadığında ağabeylerine sığınırday ancak günümüzde ağabeyler kız kardeşlerini kollamadığı için artık mirastan da eşit miktarda pay alınması gerekir

diyerek miras konusunda eskiden dini hükmü benimsediğini ancak daha sonraları mirastan kadınların eşit şekilde pay alması gerektiğini vurgulayarak medeni kanunları benimsediğini belirtmiştir. Medeni hukuk geçerli olmalı diyen bazı kadınların ise kendilerinin mirastan hiç pay almadığı görülmüştür. Burada

kadınlardan biri kendi maddi durumunun erkek kardeşininkinden daha iyi olduğu için payını ona verdiğini belirtmiştir. Yine üç kadın daha ihtiyacı olmadığı için kendi ailesinde mirastan pay istemediğini belirtmiştir. Mirastan hiç pay almayan kadınlardan biri, kendi ailesinde kadına miras verilmediğini, kadın mirastan hak talep ettiğinde akrabalar arasında ayıp karşılandığını ifade etmiştir. Bu yüzden kendisinin de talep etmediğini belirtmiştir. Kadınların çoğunun söylem olarak medeni hukuk ve normlarını benimsemelerine rağmen pratikte geleneksel değerlere ve normlara göre hareket ettiği görülmüştür. Bu durum kadınların uğradığı şiddet ve cinsiyet ayrımcılığı gibi konularda da kendini göstermektedir.

Hayatınızda hiç şiddete uğradınız mı? Sorusuna kadınlardan sadece 6 tanesi “hayır” cevabını vermişlerdir. Diğer kadınlar ise fiziksel, psikolojik, ekonomik ya da sözlü şiddetin herhangi birisine zaman zaman maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Burada kadınların çoğu özellikle evlenmeden önce genellikle anne- babalarının şiddetine maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu kişilerden Ruha Kadın Derneği temsilcisinden bir kadın, üniversiteyi kazandığı halde babasının gitmesine izin vermediğini ve psikolojik şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir.¹²⁶ Kadınlardan biri ise okulda arkadaşları tarafından dışlandığı için arkadaşlarının ve komşularının şiddetine maruz kaldığını belirtmiştir. Yine başka bir kadın yaşamın her alanında şiddetle karşı karşıya olduklarını ancak toplumun bu durumu artık kanıksadığını ifade etmiştir. İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği temsilcisi kadınlardan biri, yaşamında özellikle kendisi gibi olmayan insanların psikolojik şiddetine maruz kaldığını ve ötekileştirildiğini belirtmiştir.¹²⁷ Sultan Kadın Derneği üyelerinden bir kadın da;

ilk evlendiğim yıllarda kaynanamdan psikolojik şiddeti çok gördüm, kaynanam özellikle giyimime çok karışıyordu ama daha sonra beni olduğum gibi kabullendi¹²⁸

¹²⁶Ruha Kadın Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹²⁷İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği temsilcisi ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

¹²⁸Sultan Kadın Derneği Üyesi ile yapılan 07.11.2018 tarihli görüşme.

ifadelerini kullanmıştır. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi bir kişi de eşinden gördüğü ekonomik şiddeti,

eşim alışveriş harcamalarım çok karışıyordu, ihtiyacım olan bir şeyi bile istediğim gibi alamıyordum. Bir yerde bir iş bulup çalışmama da izin vermiyordu. Bu durum uzun yıllar sürdü. Sonra dernek ile tanışıp faaliyetlerine katılınca gördüğüm ekonomik şiddetin farkına vardım. Şimdi sesimi daha çok çıkarabiliyorum¹²⁹

bu şekilde ifade etmiştir. Kadınlar gördükleri şiddet karşısında genellikle bir şey yapmamışlar. Özellikle anne-baba ve ağabeyin şiddetine maruz kalanlar tamamıyla susmayı tercih etmiştir. Eşlerinin şiddetine maruz kalan kadınlar ise kimisi ya bir süreliğine küsüp baba evine gitmiş ve tekrar dönmüş, kimisi kendilerinin de aynı şekilde karşılık verdiğini belirtmiştir. Ancak eşlerinden şiddet gören kadınların da çoğunun susmayı tercih ettiği görülmüştür. Kadınlardan çoğu eşinden gördüğü şiddet karşısında akrabalarının ve aşiretinin duymasını istemediği için sustuğunu ifade etmiştir. Şiddete uğramadığını belirten 6 kişiden 3'ü şiddete uğraması durumunda adli mercilere, polise başvuracağını ve boşanacağını belirtmiştir. Araştırmamıza konu olan kadın derneklerinin tümü imkânları ölçüsünde aile içi şiddet ve kadına şiddetle mücadele ettiklerini belirtmişlerdi. Hatta görüşme yapılan kadınların çoğu daha önce şiddet ve türleri konusunda bilinçli olmadıklarını, dernek faaliyetlerine katıldıktan sonra bunun farkına vardıklarını belirtmişlerdir. Söz konusu kadınlar dernek faaliyetlerine katıldıktan sonra uğradıkları şiddetin farkına vardıklarını ve çoğu zaman buna tepki gösterdiklerini belirtmişlerdir. Dernek faaliyetlerine katıldıktan sonra bazı kadınlar uğradıkları şiddete artık tepki gösterdiklerini belirtse de çoğu dernek üyesi kadının bu konuda hâlâ tepkisiz kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Kadınların bu şekilde davranmaları Şanlıurfa'da geleneksel normların hâlâ geçerli ve etkili olduğunun göstergelerindedir. Dolayısıyla kadınlar geleneksel normlara uymadıklarında karşılaşacakları toplumsal baskıyı göz önünde bulundurarak bu normlara göre hareket etmeyi tercih etmektedirler.

¹²⁹Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

3.2.1.3.5. Kadın Derneklerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine Dair Fonksiyonları

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de kadın cinselliği ve bedeni üzerinde, bölgenin kültürel yapısına göre şekillenen bir anlayışın ve buna uygun çeşitli mekanizmaların olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Genel olarak kadınların kendileri için ve kendilerine göre değil daha çok aşiret ya da topluma uygun davrandığı erkek egemen bir anlayış ve tutumun hâkim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik bu anlayışın izleri bölgede geleneklerden törelere, toplumsal ve bireysel davranışlara kadar geniş bir alanda yansıma bulmaktadır. Bu mekanizmalar; erken, zorla ve/veya görücü usulü evlilik, çokeşlilik, balık parası, boşanma kuralları, namus cinayetleri gibi aile ve akrabalığa ilişkin toplumsal göstergeler ile kadının eğitim durumu, kadının çalışma olanakları, iş, siyasal ve toplumsal hayata katılım düzeylerini gösteren daha çok ekonomik göstergelerdir (Ökten, 2009, 304). Güneydoğu Anadolu Bölgesi için söz konusu olan bu özelliklerin en çok kendini gösterdiği illerden biri Şanlıurfa'dır. Son yıllarda köyden kente göçlerin artması ve hızlı kentleşme toplumsal cinsiyet rollerinde de bazı değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu değişimden kadınların nasıl etkilendiğini anlamak için kadın derneklerinin temsilcileriyle yapılan görüşmelerde toplumsal cinsiyet rollerine dair sorular sorulmuştur. Bu sorular: kadın erkek eşitliği, kadının aile içindeki yeri, evde iş bölümünün nasıl gerçekleştiği, evde aile ile ilgili önemli kararların nasıl alındığı, erkeklerin ev işi yapması, kız ve erkek çocuk sahibi olma ve kız çocuklarının eğitimi konusundaki düşünceleri, kadınların şiddete uğrayıp uğramadığı gibi konulardan oluşmaktadır.

Kadın erkek eşitliği konusunda görüşme yapılan kadınlardan 8 kişi kadın ve erkeğin eşit olduğunu ancak toplumun bu şekilde davranmadığını eklemişlerdir. Ruha Kadın Dayanışma Derneği temsilcisi,

Allah kadın ve erkeği eşit yaratmıştır ancak içinde bulunduğumuz toplum eşit davranmayarak eşitliği bozmuştur¹³⁰

¹³⁰ Ruha Kadın Dayanışma Derneği temsilcisi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

ifadesini kullanmıştır. 6 kişi erkeğin kadından üstün olduğunu belirtmiştir. Erkeğin kadından daha üstün olduğunu ifade eden Sultan Kadın Derneği üyesi bir kişi,

Allah tarafından eşit yaratılmadık, sosyal ve biyolojik anlamda erkekler daha üstün ¹³¹

diyerek erkeklerin kadından üstün olduğunu belirtmiştir. Erkeğin kadından üstün olduğunu ifade edenler özellikle fiziki güce dikkat çekmişlerdir. Ayrıca kadının duygusal ve hassas olduğunu bu yüzden de evin reisinin erkek olması gerektiğini belirtmişlerdir. 5 kişi ise kadının erkekten daha üstün olduğunu belirtmiştir. Bunlardan Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi bir kişi

kadının zekası ve becerisiyle erkekten daha üstün ancak toplum bunu kabul etmiyor. ¹³²

ifadesini kullanmıştır. Kadınlardan 2 kişi de “kadın erkek eşit değil denktir” ifadesini kullanmıştır. Örneğin ilk Öncüler Derneği başkanı Perihan Taylı, kadın ile erkek eşittir dersek zulüm olacağını belirterek kadın ile erkeğin eşit değil, denk olduğunu ifade etmiştir. Kadınlardan 3 kişi de bazı durumlarda kadının üstün olduğunu bazı durumlarda ise erkeğin üstün olduğunu belirtmişlerdir. Kadın erkek eşitliği konusunda görüldüğü üzere birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar söz konusu. Bu durum toplumda henüz bu konuda ortak bir yargının oluşmadığı, hem geleneksel anlayışın devam ettiği, hem de modern anlayışın yerleşmeye çalıştığının bir göstergesidir.

Kadının aile içindeki görevi konusunda ise, kadınların çoğunun anneliğe vurgu yaptığını görmekteyiz. Görüşmeye katılan kadınların çoğu kadının görevinin yararlı bireyler yetiştirmek, iyi, bilinçli bir anne olmak ve çocuklarını ihmal etmemek olduğunu vurgulamışlardır. Kadınlardan bazıları ise kadının birçok rolünün olduğunu (anne-eş-iş kadını v.s) ve bunları dengelemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği, KADER, KAMER derneklerinin temsilcileri ise genellikle kadınların aile içindeki görevinin kendi şahsiyetlerinin ve

¹³¹ Sultan Kadın Derneği üyesi ile yapılan 07.11.2018 tarihli görüşme.

¹³² Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

kadınlıklarının farkında olan bireyler olması gerektiğini belirtmişlerdir. Örneğin Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği temsilcisi,

*kadın olarak önceliğimiz kadın olmaktır*¹³³

ifadesini kullanmıştır. Evdeki iş bölümü konusunda kadınların çoğu ev işlerinin ortaklaşa yapılması gerektiğini belirtmesine rağmen, çoğu ev işlerini kendileri yapmaktadır. Ayrıca kadınlardan bazıları kadın ve erkeğin evde ayrı görevlerinin olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin KADEM ve Umut Işığı Kadın derneğinin temsilcileri erkeğin evde her işi yapmaması gerektiğini söylemişlerdir. Onlara göre cam silme, halı yıkama v.s gibi işleri erkekler yapmamalıdır. Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği temsilcisi, erkeklerin ev işi yapmasına karşı olduğunu ifade ederek çocuklarını da bu şekilde yetiştirdiğini belirtmiştir.¹³⁴ Kadınlardan sadece 5 kişi ev işlerini eşleriyle beraber yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu konuda kadınların söylemleriyle eylemlerinin uyuşmadığını ve uygulamada daha çok geleneksel anlayışın hâkim olduğunu görmekteyiz.

Evde aile ile ilgili önemli kararların alınması konusunda ise kadınlardan 7'si ortaklaşa karar aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer kadınlar ise genellikle önemli kararları eşleriyle konuştuklarını ancak son sözü yine eşlerinin söylediğini belirtmişlerdir. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi bir kişi eşinin çoğu zaman kendisine danıştığını ancak yine de kendi bildiğini yaptığını belirtmiştir.¹³⁵ Kadınlardan evli olanlardan sadece 1 kişi kararları kendisinin aldığını belirtmişlerdir. Bekâr kadınlardan bir kişi de evin en büyüğü olduğu için kararları kendisinin aldığını belirtmiştir.

Kız ve erkek sahibi olma konusunda ise kadınlar genellikle ayrım yapmadıklarını söylemişlerdir. Görüşme yapılan evli kadınlardan bir kişi, sadece 1 kızı olduğunu ve başka çocuk istemediğini belirtmiştir. Sadece 1 erkek çocuğa sahip başka bir kadın ise, kız erkek fark etmediğini ancak yine de ikinci çocuğunun yine erkek olmasını istediğini söylemiştir. Ayrıca kadınlardan 4'ü kendi evlerinde kızların

¹³³Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

¹³⁴Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği temsilcisi ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

¹³⁵Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme

daha çok sevildiğini ifade etmiştir. Burada kadınların söylemlerinin Şanlıurfa’da erkek çocukların daha çok sevildiği ve önemli olduğu teziyle uyuşmadığı görülmektedir.

Geleneksel toplum ile modern toplumu birbirinden ayıran özelliklerden biri de aile ve akrabalık ilişkilerinin niteliğindeki farklılıklardır. Giddens aileyi, akraba bağlantılarıyla doğrudan doğruya bağlanan, yetişkin üyelerin çocuğa bakma sorumluluğunu üstlendiği bir insanlar topluluğu olarak tanımlar. Ona göre akrabalık bağları, bireyler arasında evlilik yoluyla ya da kan bağlarını bağlayan soy dizileriyle kurulan bağlardır (Giddens, 2013, s. 246). Geleneksel toplumlarda çoğu zaman anne, baba, dede, nine ve evli çocuklardan oluşan geniş aile tipi görülürken modern toplumlarda anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan çekirdek aile tipi daha yaygındır. Geçiş toplumlarında her iki aile tipine de rastlanabilir (Kaya, 2015, s. 64). Bu açıdan bakıldığında Şanlıurfa’da geçiş toplumlarının özelliği olan geniş ve çekirdek aile tiplerinin her ikisine rastlamak mümkündür. Birçok mana taşımaya rağmen “geniş akraba toplulukları” anlamına gelen aşiret kavramı nüfusun hacmi, erk ve hiyerarşi örgüsü, kan veya soy bağı temelinde tasnif edilmektedir (Kaya, 2015, s. 67). Aşiret kavramı Şanlıurfa’nın toplumsal yapısında önemli bir olgu olarak yer almaktadır. Bu durum gerek kadına gerekse erkeğe farklı toplumsal roller ve statüler yüklemektedir. Bu olguları da göz önünde bulundurarak kadın derneklerinin temsilcileriyle yapılan görüşmelerde aile, akrabalık ilişkileri ve özel hayata dair veriler toplanmıştır. Bunun için kadınlara çok çocuk sahibi olma, doğum kontrolü, kürtaj, nikâh türleri, çok eşlilik, görücü usulü evlilik, bakirelik, akraba evliliği, boşanma gibi konulara dair sorular sorulmuştur. Bunu yanında Şanlıurfa’ya dair bazı istatistik veriler de incelenmiştir. Çocuk sahibi olma konusunda kadınların görüşüne geçmeden önce Şanlıurfa’daki nüfus artış hızı ve doğurganlık hızı istatistiklerine bakmak faydalı olacaktır. 2018 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusu 82.003.882 kişi iken, Şanlıurfa’nın nüfusu 2.035.809 kişiden oluşmaktadır.¹³⁶ Türkiye geneli ve Şanlıurfa’nın yıllık nüfus artış hızlarına baktığımızda ise 2007’den bu yana tablo-18’deki veriler karşımıza çıkmaktadır. Bu tabloda görüldüğü üzere Şanlıurfa’nın

¹³⁶TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>) (erişim tarihi: 04.02.2019)

yıllık nüfus artış hızı genellikle Türkiye ortalamasının yaklaşık iki katı olarak görülmektedir.

Tablo 18: Türkiye ve Şanlıurfa Yıllık Nüfus artış hızı (Binde)

İl	Yıllık nüfus artış hızı(%)									
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017
Türkiye	13,1	14,5	15,9	13,5	12,0	13,7	13,3	13,4	13,5	12,4
Şanlıurfa	33,0	24,8	30,3	31,3	26,3	22,4	24,0	25,0	25,2	23,0

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilogsterge/?locale=tr>) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Şanlıurfa'da nüfus artış hızının Türkiye ortalamasının üstünde olmasının başlıca nedeni doğurganlık hızının yüksek olması denilebilir. Çünkü Şanlıurfa'nın göç istatistiklerine baktığımızda göç alan bir il olmakla birlikte verdiği göç miktarının daha fazla olduğu görülmektedir (bknz. Tablo- 19).

Tablo 19: Şanlıurfa 2012-2018 Yılları Alınan göç, verilen göç, net göç ve net göç hızı

İllerin aldığı, verdiği göç, net göç ve net göç hızı, 2012-2018	İl	Toplam nüfus	Aldığı göç	Verdiği göç	Net göç	Net göç hızı (%)
	Şanlıurfa					
2017-2018 ⁽¹⁾		2 035 809	44 448	56 748	- 12 300	-6,0
2016-2017 ⁽²⁾		1 985 753	40 058	52 648	- 12 590	-6,3
2014-2015 ⁽²⁾		1 892 320	40 135	50 580	- 10 445	-5,5
2013-2014 ⁽²⁾		1 845 667	35 670	49 030	- 13 360	-7,2
2012-2013 ⁽²⁾		1 801 980	33 383	47 429	- 14 046	-7,8

1) Türkiye'de ikamet eden yabancı nüfus kapsamıştır.
(2) Türkiye'de ikamet eden yabancı nüfus kapsamamıştır.

Kaynak: (www.TÜİK.gov.tr) Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1980-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2008-2018

Tablo-20’de ise doğurganlık hızının Türkiye ortalamasının 2 katı olduğu görülmektedir. Ancak 2017’de Şanlıurfa’da çok az da olsa doğurganlık hızında bir düşme olmuştur. Doğurganlık hızının yüksek olması, geleneksel aile yapısının etkili olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Çünkü bilindiği üzere modern toplumlarda çekirdek aile söz konusu ve çocuk sayısı da az olmaktadır.

Tablo 20: 2011, 2017 yılları Türkiye Ve Şanlıurfa Doğurganlık Hızı

Toplam Doğurganlık Hızı(Cocuk Sayısı)	Türkiye	Şanlıurfa
2011	2,05	4,46
2017	2,07	4,29

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Çocuk sahibi olma konusunda görüşme yapılan kadınların birbirinden farklı düşüncelere sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu konuda tek çocuğun veya iki çocuğun yeterli olduğunu, çok çocuğun bilinçsizlik olduğunu söyleyen kadınlar olduğu gibi çok çocuğun daha iyi olduğunu söyleyenlerde mevcut. Ayrıca kadınların sahip olduğu çocuk sayısına baktığımızda tek çocuk sahibi olanlar da var, 5 çocuk sahibi olanlar da. Özellikle çok çocuk isteyenler, kendilerinin de çok çocuklu bir ortamda büyüdüklerini ve çok çocuklu olmanın daha güzel olduğunu belirtmişlerdir. Az çocuk sahibi olanlar ise çocuklarına daha iyi imkânlar sunabilmek için az çocuk tercih ettiklerini söylemişlerdir.

Doğum kontrolü konusunda ise kadınların hemen hemen hepsi, kadın sağlığı için hangisi uygunsa o yöntemin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca hangi yöntemin kullanılacağına çiftlerin beraber karar vermesi gerektiğini belirtmişlerdir. Kadınlardan bir kişi doğum kontrolünde Batı tıbbının yöntemlerini güvenilir bulmadığını belirtmiştir. Bir kişi de doğum kontrolünü erkeğin yapması gerektiğini belirtmiştir. Kürtaj konusunda ise kadınların çoğu genellikle karşı olduklarını belirtse de istenmeyen bir gebelik durumunda bazı kadınlar kürtaj yapılabileceğini belirtirken, bazıları yapılmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak kadınların tümü kadının hayatının tehlikeye girmesi durumunda ya da bir hastalık

durumunda gebeliğe son verilmesi gerekiyorsa bu durumda karşı olmadıklarını belirtmişlerdir.

Kadınların evlenirken göz önünde bulundurduğu nikah türüne bakmadan önce resmi nikahın kanuni dayanağı olan Türk Medeni Kanunu'na kısaca değinmek faydalı olacaktır. 1926 yılında İsviçre'den tercüme edilerek alınan Medeni Kanun ile Türk kadınına özetle şu haklar verilmiştir: Çok evliliğin yasaklanması, kadına boşanma hakkının verilmesi, kadının mirasta erkekle eşit kılınması, evlilik yaşının sınırlandırılması (erkek için 18, kız için 14), kadının mahkemede erkekle eşit muamele hakkına sahip olması ve nihayetinde evliliğin bir memurun nezaretinde resmi boyut kazanması (Çaha, 2010,s. 140). Bu kanun, erkeği kamusal yaşamın aktörü, kadını da ev kadını olarak formüle ettiğine dair eleştiriler almıştır. Kanun'da feminist kadınlar tarafından da şiddetle eleştirilen ve kadınların aleyhine olduğu düşünülen başlıca maddeleri şunlardır: Erkeğin evin reisi sıfatıyla aile birliğini temsil etmesi, kadının çalışmasının kocanın iznine bağlanması, çocukların velayetinin babada kalması, kadının, ailenin ve çocuklarının bakımından sorumlu tutulması. Bu kanun ve maddeler 2001 yılındaki değişikliklerle günümüzdeki halini almıştır. Geleneksel yapının ağırlık kazandığı toplumlarda bireyler toplumsal ilişkilerini var olan geleneksel normlara göre düzenlemektedir. Bu geleneksel normların oluşmasında sosyo-kültürel yapı, üretim biçimi ve ilişkileri, dini inanç gibi faktörlerde etkili olmaktadır Şanlıurfa'da da modernleşme süreciyle birlikte toplumsal alanda değişimler olsa da toplumda var olan geleneksel normların etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Evlilik sürecinde dini nikâhın geçerli olması, çok eşliliğin devam etmesi buna örnekler verilebilir. Ancak son yıllarda görülen hızlı kentleşme ve değişme süreci Şanlıurfa'da da modern normların benimsenmesini hızlandırmıştır. Şanlıurfa'da 2001 ve 2017 yıllarındaki kaba evlenme hızına baktığımızda (bknz. Tablo- 21), Şanlıurfa'daki evlenme oranının çok az miktarda Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Bu durum hem geleneksel toplumlarda aile kavramına verilen değerlerin bir göstergesi hem de resmi nikâh türünün toplum tarafından tamamıyla benimsendiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Tablo 21: Şanlıurfa ve Türkiye’deki evlenme oranı (binde)

Kaba evlenme hızı (binde)	Türkiye	Şanlıurfa
2001	8,35	8,75
2017	7,09	8,2

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Bu açıdan kendisiyle görüşme yapılan kadınlara “Sizce hangi nikâh türü önemlidir?” Sorusunu sordüğümüz kadınların çoğu dini nikâhın önemli olduğunu söylemekle birlikte, resmi nikâh olmadan evlenme olamayacağını belirtmişlerdir. Kadınların resmi nikâhı önemli bulmalarının nedeni, resmi kurumlar tarafından kadının güvence altına alındığını düşünmeleridir. Kadınlardan sadece bir kişi ise çiftlerin birbirine olan güvenlerinin yeterli olduğunu, kendisinin de resmi nikâhının bulunmadığını belirtmiştir. Burada görüldüğü üzere geleneksel normlardan ziyade modern normlar benimsenmiştir.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgesinde çok eşlilik olgusunun varlığı bilinen bir gerçektir ve 1992-93 yıllarını kapsayan bir araştırmaya göre, Şanlıurfa’nın kent kesiminde iki eşlilerin oranı %10.2 olarak çıkmıştır (Kaya, 2008, s. 53). Bu olgu karşısında kadınlara çok eşlilik konusundaki düşüncelerini sorduğumuzda, 27 kadından 21’i çok eşliliğe karşı olduğunu belirtmiştir. 6 kadın ise çok eşliliğe karşı olmadığını belirtmiştir. Burada kadınlardan biri erkeğin fitraten çok eşli olduğunu, etik olmasa da eşinin ikinci bir eş alabileceğini, kendisinin sorun etmeyeceğini söylemiştir. Çok eşliliğe karşı olmayan diğer kadınlar ise “eşlerinin böyle bir potansiyeli varsa, dışarıda kendisini aldatacağına ikinci bir eş alsın” ifadelerini kullanmışlardır. Çok eşliliğe karşı olduğunu belirten kadınların çoğu eşlerinin bir defalık aldatması durumunda affedebileceğini ancak tekrarı olursa boşanacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca çok eşliliğe karşı olan kadınlardan biri, çok eşlilik olacaksa bunun kadın içinde geçerli olması gerektiğini söylemiştir. Çok eşlilik konusunda da kadınların modern değerlere göre hareket ettikleri ve çoğunun karşı çıktığı görülmektedir.

Görücü usulü evlilik konusunda da kadınların çoğunun tasvip etmedikleri görülmüştür. Sadece 4 kişi görücü usulü evliliğin daha iyi olduğunu belirtmiştir. Görücü usulü evliliği savunan kadınlardan biri

ben 16 yaşında ailemin karşı çıkmasına rağmen kendim tanıştığım biriyle evlendim. Ancak şimdi buna pişmanım. Hem evliliğimde mutlu olamadım hem de ailemle aram açıldı. Keşke zamanında görücü usulüyle evlenseydim

ifadelerini kullanmıştır. Görücü usulü ile evlenen bir kadın ise eşiyile evlendiğinde onu daha önce tanımadığını, evliliği süresince de ona karşı sevgiden ziyade saygı duyduğunu belirtmiştir. Bu kişi çocuklarının tanışarak evlilik yapmalarını istemektedir. Kadınlardan bazıları günümüzde görücü usulü evlenmede de çiftlerin birbiriyle konuşabildiklerini ve böylece birbirlerini tanıyabildiklerini belirtmişlerdir. Bazı kadınlarda evlenme biçiminin önemli olmadığını, her iki tarafında avantajları ve dezavantajlarının olduğu önemli olan karşılıklı saygı olduğunu ifade etmişlerdir.

Bireylerin toplumda sahip olduğu rol ve statülerin içinde bulunduğu toplum yapısına göre şekillendiğinden daha önce bahsetmiştik. Bu açıdan toplumsal cinsiyet rolleri de toplum yapısına göre şekillenmekte ve kadın-erkeğe farklı rol ve statüler yüklemektedir. Bu farklılaşmanın kendini en çok gösterdiği alanlardan biri de kadın bedeni üzerinden yapılan tartışmalardır. Bu anlamda geleneksel toplumlarda kadın bedeni geleneksel patriarşik toplum değerlerinin öngördüğü şekilde düzenlenmektedir. Geleneksel patriarşik toplumlarda kadın bedenine ilişkin diğer önemli bir toplumsal izdüşümü de “namuslu kadın bedeni”dir. Burada ataerkil yapının kadının bedenini koruma kollama süreci merkezi bir rol oynamaktadır. Patriarşik yapıda kadının “taşıyıcı” olduğu temel değer olan “namus” erkeğin koruması gereken “değerli olan”dır. Kadının bu “değerli veya namuslu” beden için temel görevi “namusunu sakınmak” (bekâretini koruma ve erkeğin soyunu başka bir soyla karıştırmama), erkeğin görevi ise bu namusu “korumak ve denetlemek” tir (Bilgin, 2016, s. 222). Bu açıdan bakıldığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde de kadın cinselliği ve bedeni üzerinde, bölgenin kültürel yapısına göre şekillenen bir anlayışın ve buna uygun çeşitli mekanizmaların olduğu kolaylıkla görülebilmektedir: Genel olarak kadınların kendileri için ve kendilerine göre değil daha çok aşiret ya da

topluma uygun davrandıkları erkek egemen bir anlayış ve tutum hakim olduğu rahatlıkla söylenebilir. Üstelik bu anlayışın izleri bölgede geleneklerden törelere, toplumsal ve bireysel davranışlara kadar geniş bir alanda yansıma bulmaktadır (Ökten, 2009, s. 304). Dernek faaliyetlerine katılan kadınların bu konu ile ilgili düşüncelerine baktığımızda sadece 1 kadın evleninceye kadar kadının bekâretini mutlaka koruması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kişi

bekâret konusu önemlidir, bu konuda toleranslı olmamak gerekir. Toleranslı olunmalı denilen anlayış Batı medeniyetinin bir ürünüdür. Bu bizim kültürümüze aykırı ve toplumun yapısını bozar.

diyerek bekâretin önemine değinmiştir. Diğer tüm kadınlar ise genel olarak bekâret konusunun eşler arasında bir olgu olduğunu ve ayrıca bekâretin sadece kadın için geçerli olmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda görüşme yapılan kadınlardan biri,

bekâret konusu sadece eşler arasındaki bir meseledir. Önemli olan kadının dürüst olması ve eşine yalan söylememesidir. Gerisi kimseyi ilgilendirmemektedir.

ifadelerini kullanmıştır. Kadınların çoğu edep ve ahlakın sadece bekâretle ilgili olmadığını vurgulamışlardır. Kadınların bekâret konusunu eşler arasında bir konu olarak görmesi, kadınların geleneksel normlardan farklı bir tavır aldıklarını göstermektedir. Ancak son noktada eşlerin ikna edilmesi gerektiğini söylemeleri de geleneksel yapıda kocanın kadın bedeni üzerinde söz hakkı olduğu anlayışının bir göstergesidir. Bu açıdan kadınların çoğu her ne kadar bekâret konusunda geleneksel yapıdan farklı düşündüklerini ifade etseler de, çoğunun geleneksel normlar çerçevesinde hareket ettikleri görülmektedir.

Kadınların akraba evliliği ile ilgili düşüncelerine baktığımızda, daha önce bahsettiğimiz gibi Şanlıurfa'da aile, akrabalık ve aşiret olgusunun önemli bir yer tuttuğunu vurgulamıştık. Kaya'ya göre geleneksel aşiret yapısı içerisindeki evlilikler akrabalık bağıyla şekillenmektedir (Kaya, 2015, 211). Kendileriyle görüşme yaptığımız kadınlara "akraba evliliğine nasıl bakıyorsunuz?" sorusuna kadınlardan 13'ü olumlu bakmadığını belirtmiştir. Bu 13 kişinin gerekçeleri ise farklılık göstermektedir. Kimisi akraba evliliğini ensest bir durum olarak görürken, kimisi de

akraba evliliği sonucu akrabalar arasında çıkan sorunlardan dolayı olumlu görmediğini belirtmiştir. Kadınlardan 3'ü akraba evliliği yaptığını ve aileler arasında sürekli sorun yaşandığını bu yüzden pişman olduğunu, kendi çocuğunun akraba evliliği yapmasını istemediğini belirtmiştir. Akraba evliliği yapan (amcaoğlu ile) kadınlardan biri

eşimle akrabayız (amcaoğlu) ve onunla hiç anlaşamadık. Ben de eşimde e boşanmayı çok istiyoruz. Ancak akraba olduğumuz için boşanamıyoruz. Çünkü aşiret ve akrabalar buna karşı çıkıyor. Boşanırsak akrabalar arasında ciddi kavgalar çıkacaktır.

ifadelerini kullanarak akraba evliliği nedeniyle yaşadıklarını anlatmıştır. 6 kişi de sakat doğum riski nedeniyle akraba evliliğine karşı olduğunu ve çocuklarının da akraba evliliği yapmasını istemediğini belirtmiştir. Kadınlardan 3'ü evlilikte akraba veya akraba olmayan ayrımı yapmadığını belirtmiştir. Bu kişiler ayrıca çocuklarının da akraba evliliği yapmasına karışmadıklarını belirtmişlerdir. 6 kadın ise akraba evliliğine karşı olmadıklarını ve olumlu baktıklarını ifade etmiştir. Bu kadınlardan 1'i kendisinin de akraba evliliği yaptığını ve aile içinde kalıp yabancıya gitmediği için avantajlı bile olduğunu belirtmiştir. Akraba evliliğine karşı olmadığını belirten kadınlar çocuklarının akraba evliliği yapmasına da karşı olmadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca kadınlardan biri oğlunun akraba evliliği yaptığını ve bir sorun yaşamadıklarını söylemiştir.

Geniş aile yapısını egemen olduğu feodal dönemde evlilik esnek olmayan kurallara bağlı iken, boşanma genel olarak dini ve örfi kuralların baskısıyla tabu olarak görülmüştür. Geleneksel yaşamda birçok soruna rağmen; çocuğun varlığı, dini ve örfi kuralların etkisiyle sürdürülen evliliklerin yerini modern yaşamda psiko-sosyal doyumun her an yaşanmak istendiği evlilikler almaya başlamaktadır (Aydın – Baran, 2010, s. 118). Türkiye'de kentleşme, göç, gelenekselden moderne geçiş, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, kadının çalışma hayatına girmesi, değişen cinsiyet rolleri algısı, küreselleşme, modernleşme ve dünyadaki değişimler, Türkiye'de aile yapısında, ilişkilerinde ve değerlerinde değişimi beraberinde getirmiş; boşanma olgusunun günümüzdeki seyrinde de belirleyici olmuştur (Taylan ve Danış, 2016, s. 54). Toplumsal yapıdaki değişimler hem Türkiye'de hem de Şanlıurfa'da boşanma

oranlarının artmasında rol oynamaktadır. Özellikle kentleşmenin artmasıyla geleneksel normların etkisinin azalması ve kadının iş gücüne katılımının artması boşanmaların artmasındaki temel faktörlerden sayılabilir. Türkiye ve Şanlıurfa'daki boşanma oranlarına baktığımızda (bkz. Tablo-22) genel olarak Şanlıurfa'daki boşanma oranlarının Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Ancak 2001'den sonra hem Türkiye'de hem de Şanlıurfa'da boşanma oranlarında bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 22: 2001, 2010, 2017 yılları Türkiye ve Şanlıurfa'da Boşanma Oranları

Kaba boşanma hızı (binde)	Türkiye	Şanlıurfa
2001	1,41	0,41
2010	1,62	0,48
2017	1,6	0,47

Kaynak: TÜİK (<https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>) (Erişim tarihi: 12.08.2018)

Boşanma konusunda görüşme yapılan kadınların yaklaşık yarısı çiftlerin anlaşamaması durumunda mutsuz bir evliliği sürdürmektense boşanmanın daha iyi olacağını söylemişlerdir. Kadınlardan biri boşanmanın da evlenmek gibi bir hak olduğunu ve dünyanın sonu olmadığını ifade etmiştir. Kadınlardan biri mutsuz bir evliliği sürdürmenin hem çocuklar için hem de kadın- erkek için daha kötü olduğunu bu yüzden boşanmanın çok kötü algılanmaması gerektiğini belirtmiştir. Kadınların bir kısmı ise günümüzde çiftlerin çok basit nedenlerle boşandığını, bu yüzden boşanmaları doğru bulmadığını belirtmiştir. Kadınlardan biri çiftlerin çok basit sebepler yüzünden ayrıldığını, bu durumun çocukları olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Kadınlardan bazıları da ne olursa olsun özellikle çocuk varsa boşanmanın olmaması gerektiğini ve kadının katlanması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma Ve Yardımlaşma Derneği temsilcisi, baba kötü olsa bile çocuklar için annenin katlanması gerektiğini belirtmiştir. Dernek

olarak da boşanma aşamasına gelen 2 çifti barıştırdıklarını söylemiştir.¹³⁷ Görüşme yapılan kadınların boşanma ile ilgili düşünceleri geleneksel toplumdaki gibi bir tabu olmaktan ziyade çocuklarla ilgili gelecek kaygıları barındırmaktadır. Ancak bu konuda kadınlar üzerinde geleneksel normların da etkisinin olduğu görülmektedir.

3.2.1.3.6. Kadın Derneklerinin Dini fonksiyonu

Geleneksel toplumlarda din olgusu önemli bir yer tutmakta ve toplumun yapısını, bireylerin davranışlarını, yaşama biçimini önemli ölçüde etkilemektedir. Modernleşme süreci ise seküler bir özellik taşımaktadır. Yani modernleşme sürecinde günlük yaşamda ve genel olarak bireylerin hayatında dinin etkisi giderek azalmaktadır. Bu açıdan kadın derneklerinin modernleşme olgusu karşısındaki dini tavırlarına baktığımızda genel olarak kurumsal anlamda net bir tavır alış söz konusu değildir. Ancak bazı dernek temsilcilerinin hayatında din olgusu önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bazı derneklerin üyelerine ve gençlere dini eğitim verdiğinden daha önce bahsetmiştik. Bu dini eğitimler daha çok hadis, tefsir gibi alanlarda ve Kur'an kursu açmak şeklinde olmaktadır. Kadınlara din ile ilgili temel düşüncelerini neyin şekillendirdiğini sorduğumuzda ise, kadınların 17'si ailenin etkisinin olduğunu söylemiştir. Ancak bu kişilerden bazıları aileden sonra okul, arkadaş çevrelerinin veya okuduğu kitapların da etkili olduğunu belirtmişlerdir. Görüşmeye katılan kadınlardan biri, annesinin dini bilgisinin pek olmamasına rağmen dini samimiyetinin onu çok etkilediğini, daha sonra kendisinin de kuran kursuna gittiğini ve dini kitaplar okuduğunu ifade etmiştir. Bu kişi din konusunda yaptığı sorgulamaların zaman zaman psikolojisini de bozduğunu ve bir ara psikolojik tedavi de gördüğünü söylemiştir. Yine kadınlardan biri dini inancının şekillenmesinde ailesinin çok etkili olduğunu ancak son 5 yıldır dernek çevresinin de kendisini çok etkilediğini belirtmiştir. Bu kişi ailesinden aldığı dini anlayışın daha katı olduğunu ancak dernek faaliyetlerine katıldıktan sonra din konusunda daha hoş görülü olduğunu söylemiştir. Bunun yanında kadınlardan 3'ü dini eğitimi ilk ailelerinden aldıklarını ancak daha sonraları ailelerinin tam tersi bir anlayışı benimsediklerini

¹³⁷ Şanlıurfa Aile Bütünlüğü Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği temsilcisi ile yapılan 09.05.2017 tarihli görüşme

ifade etmişlerdir. Bu kadınlardan biri, Sünni olan ailesinin ona ilk dini eğitimi verdiğini, kendisinin lisede Aleviliği merak edip araştırdığını söylemiştir. Bu anlamda kimseden etkilenmediğini ve şimdi de inançlı biri olmadığını belirtmiştir. Yine başka bir kadın ailesinin çok muhafazakâr olduğunu ancak ailesinden hiç etkilenmediğini, ailesinden bağımsız bir dini anlayış benimsediğini söylemiştir. Kadınlardan biri de dini anlayışını kimsenin şekillendirmediğini, kendisinin sürekli sorguladığını, Kuran'ın mealini ve tefsirleri okuyup karşılaştırdığını ifade etmiştir. Görüldüğü üzere kadınların çoğunun dini inancının şekillenmesinde ilk başta aileleri etkili olmasına rağmen yaşamlarının ileriki yıllarında aldıkları eğitim ve çevre etkili olmuştur. Kadınların çoğunun ileriki yaşlarda benimsedikleri inanç, ailelerinin benimsediği inanç biçimine karşıt değildir. Sadece dine karşı olan tutum ve davranış konusunda bir farklılık görülmektedir. Kadınlardan çok az bir kısmı bu konuda ailelerinden bağımsız bir dini anlayış geliştirmişlerdir. Şanlıurfa'da din ve inanç konusunun geçmişten beri önemli bir değer olarak kabul edildiği göz önüne alındığında kadınların bu konuda geleneğin değerlerini benimsedikleri görülmüştür. Temel dini bilgilere ulaşma konusunda ise, kadınların bir kısmı bu bilgileri dini kitaplardan, bir kısmı da internetten edindiğini belirtmiştir. Bazı kadınlar da Kuran-ı Kerim ve mealini, tefsir, ilmihal gibi kaynakları okuyarak din ile ilgili sorulara cevap aradığını belirtmişlerdir. Çocukların dini eğitimi konusunda ise 8 kişi eğitimi kendisinin veya eşinin verdiğini belirtmiştir. Bunlar dışında kadınların çoğu çocuklarını kuran kursuna göndermektedir. 3 kişi ise okulda verilen dini eğitimin yeterli olduğunu onun dışında herhangi bir eğitim vermediklerini belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında kadınların dini bilgi edinme noktasında geleneksel yapıdan farklı bir yol izlediği, kimisinin internet gibi araçları kullandığı kimisinin de doğrudan kaynakları kullandığı görülmüştür. Ancak son noktada baktığımızda bazı dernekler dışında dernek faaliyetlerinin kadınların dini düşünceleri ve tutumları üzerinde çok etkili olduğu görülmemiştir.

3.2.1.3.7. Kadın Derneklerinin Siyasi fonksiyonu

Türkiye'de 5 Aralık 1934'te kabul edilen bir yasa ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. 1934'te seçme ve seçilme hakkına sahip olan kadınlar, ilk

kez 1935 seçimlerine katılmışlar ve TBMM'nin 5. Döneminde 18 kadın parlamenter ile Meclis'te temsil edilmişlerdir.¹³⁸ Aşağıdaki tabloda Türkiye' de kadınların 1935-2018 yılları arasındaki milletvekili genel seçimlerinde temsil edilme oranları gösterilmektedir.

Tablo 23: 1935- 2018Yılları Türkiye'de Cinsiyete Göre Meclisteki Milletvekili Sayısı ve Oranları¹³⁹

Seçim yılı	Toplam	Erkek	Temsil oranı (%)	Kadın	Temsil oranı (%)
1935	399	381	95,5	18	4,5
1939	429	413	96,3	16	3,7
1943	455	439	96,5	16	3,5
1946	465	456	98,1	9	1,9
1950	487	484	99,4	3	0,6
1954	541	537	99,3	4	0,7
1957	610	602	98,7	8	1,3
1961	450	447	99,3	3	0,7
1965	450	442	98,2	8	1,8
1969	450	445	98,9	5	1,1
1973	450	444	98,7	6	1,3
1977	450	446	99,1	4	0,9
1983	399	387	97,0	12	3,0
1987	450	444	98,7	6	1,3
1991	450	442	98,2	8	1,8
1995	550	537	97,6	13	2,4
1999	550	527	95,8	23	4,2
2002	550	526	95,6	24	4,4
2007	550	500	90,9	50	9,1
2011	550	471	85,6	79	14,4
2015	550	452	82,2	98	17,8
2015	550	469	85,3	81	14,7
2018	600	496	82,7	104	17,3

Kaynak: TUIK.gov.tr.(http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061) Erişim tarihi: 23.04.2018)

¹³⁸ Milletvekili genel seçimleri 1935- 2018 (TUIK.gov.tr)

¹³⁹ Milletvekili genel seçimleri 1935- 2018 (TUIK.gov.tr)

Yukarıda tablo-23'e baktığımızda Türkiye'de meclisteki kadın milletvekili temsili oranı 1987'ye kadar inişli çıkışlı bir durum sergilemiştir. 1987'den itibaren ise yavaş da olsa bir artış söz konusudur. 2007 ve 2011 yıllarında ise bu artışın çok hızlı olduğu görülmektedir. 2015 yılında yapılan 7 Haziran seçimlerinde kadın temsil oranı %17,8'lik bir oranla Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Ancak bu tarihte yapılan seçim sonucunda hükümet kurulamamış ve 1 Kasım 2015 tarihinde seçim tekrarlanmıştır. Bunun sonucunda kadın temsil oranını %14, 7 seviyesine düşmüştür. 2018 Haziran'da yapılan Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili genel seçimlerinde ise oranın tekrar yükseldiği ve %17.3 ile en yüksek seviyeye geldiği görülmektedir.

Tüm dünyada kadınların siyasal katılımı, siyasi organlarda yer alma durumları erkeklerden düşüktür. Bölgesel olarak bakıldığında bu konuda en yüksek oranlara sahip ülkelerin İskandinav ülkeleri; en düşük oranlara sahip ülkelerin de Arap ve Pasifik ülkeleri olduğu görülmektedir. Tablo-24' te görüldüğü üzere dünya genelinde 2015 itibarıyla kadınların parlamentoda temsili, İskandinav ülkelerinde %41,5, Arap ülkelerinde %16,1, Pasifik ülkelerinde ise %15,7'dir. Türkiye'nin içine dâhil edildiği bölge Asya'dır. Bu bölgede de kadın temsil oranı %18,4'tür.

Tablo 24: Bölgeler İtibariyle Parlamento ve Senatolarda Kadın Üye Oranları (%) (Inter-Parliamentary Union, 2015)

	Parlamento	Senato	Her İkisi Birleştiğinde
İskandinav Ülkeleri	41,5	—	—
Amerika Kıtası	26,5	25,5	26,4
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Dâhil)	25,3	24,3	25,1
Avrupa OSCE Üyesi Ülkeler (İskandinav Ülkeleri Hariç)	23,7	24,3	23,8
Afrika'da Sahara Çölü'nün Güney Kısmı	22,7	20,3	22,4
Asya	19,0	13,3	18,4
Arap Devletleri	18,1	7,3	16,1
Pasifik	13,1	36,0	15,7

Kaynak: KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi (Cilt:1, sayı: 2, Aralık 2015)

Türkiye’de tablo-23’te görüldüğü üzere 2018 yılı itibariyle kadınların mecliste temsil edilme oranları %17.3’ tür. Bu oran tablo-24’teki ülkelerin ortalamasının genel olarak altındadır. Türkiye’de kadınların mecliste temsil edilme oranı, Türkiye’nin dâhil olduğu Asya ülkelerindeki % 18.4 ortalamasının da altındadır. Bu durum kadınların Türkiye’de hâlâ siyasette yeteri kadar aktif olamadıklarını gösteriyor. Bunun altında yatan başlıca nedenler çoğu zaman siyasi, sosyoekonomik, psikolojik ve kitle iletişim araçları/medya engeli olarak vurgulanmaktadır (Demir, 2015, s. 38-42). Şanlıurfa’ya baktığımızda ise özellikle son 4 seçime dair veriler tablo- 25’ te gösterilmektedir.

Tablo 25: 2011-2018 Yılları Arası Cinsiyete Göre Şanlıurfa’da Milletvekili Sayısı ve Oranları

	Erkek	Kadın	Toplam
2011 (12 Haziran)	11	1	12
2015 (7 Haziran)	9	3	12
2015 (1 Kasım)	11	1	12
2018 (24 Haziran)	2	2	14

Kaynak: www.yzk.gov.tr (erişim tarihi: 27.09.2018)

Tablo-25’e baktığımızda Şanlıurfa’daki kadın milletvekili oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Sadece 2015 yılındaki 7 Haziran milletvekili genel seçimlerinde 12 milletvekilinden 3’ü kadındır. 2015 yılında yapılan bu seçim Türkiye genelinde de kadınların şimdiye kadar en yüksek düzeyde temsil olanağı bulunduğu seçimdi. Ancak bu seçim sonucunda hükümet kurulamamış ve 2015 yılı 1 Kasım’da tekrar milletvekilliği genel seçimleri yapılmıştır. Bu seçimde ise Şanlıurfa’da 12 milletvekilinden sadece 1 kadın milletvekili seçilmiştir. Görüldüğü üzere bu oran hem dünya genelindeki kadınların temsil oranından, hem Türkiye’nin dâhil olduğu Asya bölgesi kadınların temsil oranından hem de Türkiye’deki

kadınların temsil oranından çok düşük bir rakamdır. 2014 yılı Haziran ayında yapılan seçimlerde ise Şanlıurfa’da 14 milletvekilinden 2’si kadındır. Bu oranda yine diğer ülkeler ve Türkiye ile kıyaslandığında çok düşük düzeyde kalmaktadır.

Bu veriler doğrultusunda görüşme yapılan kadınlara, “sizce kadınlar siyasette yeterince temsil ediliyor mu?” diye sorduğumuzda kadınların büyük çoğunluğu “hayır” cevabını vermiştir. KADER temsilcisi, kendi derneklerinin özellikle kadınların siyasette daha aktif rol almalarını sağlamak amacıyla kurulduğunu hatırlatmıştır. Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği temsilcisi bir kişi de kadınların yeterince temsil edilmediğini, siyasette aktif rol oynayan kadınların da erkekleştiğini ve erkek zihniyeti ile düşündüğünü ifade etmiştir.¹⁴⁰ Şanlıurfa Girişimci İş kadınları Derneği temsilcisi de kadınların yeterince temsil edilmediğini bunun nedeni de kadınların annelik duygularının ağır basması olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹ Sadece KADEM üyesi bir kişi “evet” diyerek kadınların yeterince temsil edildiğini belirtmiştir. Bu kişiye göre kadın milletvekillerinin ve danışmanların sayısı fazla ve birçok şeye öncülük ediyorlar. Yine İlk Öncüler Derneği Temsilcisi, kadınların siyasette yeterince temsil edilmemekle beraber ilerleme olduğunu bunun da umut verici olduğunu belirtmiştir.¹⁴²

Siyasi tercihleriniz üzerinde en çok ne etkili olmaktadır? diye sorduğumuzda ise kadınlardan 7’si ailem cevabını vermiştir. Kadınlardan biri, daha önceleri ailesinin etkili olduğunu ancak daha sonra kendi okumaları ve arkadaş çevresinin etkili olduğunu söylemiştir. Sivil Kadınlar Derneği temsilcisi kadınlardan biri,

*Ailemin geçmişten gelen bir sandık kültürü var. Sandıktan kim çıkarsa o partiye destek vermekteler. Yani iktidara kim gelirse o partiye oy vermekteler. Ben de bu şekilde davranıyorum. Ben de sandıkçiyim.*¹⁴³

ifadelerini kullanarak siyasi tercihi üzerinde ailesinin etkisini vurgulamıştır.

¹⁴⁰Yaşamevi Kadın Dayanışma Derneği üyesi ile yapılan 14.09.2017 tarihli görüşme.

¹⁴¹ŞUGİKAD yöneticisi ile yapılan 21.08.2017 tarihli görüşme.

¹⁴²İlk Öncüler Eğitim, Sosyal, Kültür, Sağlık, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği temsilcisi ile yapılan 25.04.2017 tarihli görüşme

¹⁴³ Sivil Kadın Derneği üyesi temsilcisi ile yapılan 24.08.2017 tarihli görüşme.

Bunun dışında iki kadın da siyasi tercihi üzerinde dini değerlerin etkili olduğunu vurgulamıştır. Kadınlardan 3'ü de kadın temsiliyetini önemseyen partinin önemli olduğunu ve buna göre oy verdiğini belirtmiştir. Diğer kadınlar ise siyasi tercihleri üzerinde genellikle kendi okumalarının ve kendi tercihlerinin etkili olduğunu söylemiştir. Kadınların çoğu herhangi bir partiye oy verirken genellikle o partinin programını dikkate aldıklarını ve o partilerin daha önce verdikleri sözleri tutup tutmadığına baktıklarını belirtmişlerdir. İki kişi o partinin dini değerleri ne kadar önemseydiğine bakarım demiştir. Kadınlardan 6'sı partinin liderinin önemli olduğunu ve liderin duruşuna bakarak oy verdiğini belirtmiştir. 3 kişi partinin kadınlara ne kadar yer verdiğine dikkat ettiklerini söylemişlerdir. Kadınlardan 4'ü de partinin ideolojisine baktığını, kendi değerlerine uyup uymadığına dikkat ettiğini vurgulamıştır. Görüldüğü üzere kadınlar bir partiye oy verirken, partinin programı, verilen sözlerin yerine getirilip getirilmediği, partinin dini değerleri benimseyip benimsemediği, kadınlara verilen önem gibi faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Ayrıca kadınların çok az bir kısmı siyasi tercihlerinde ailelerinden etkilenirken, çoğu ailesinden bağımsız hareket etmektedir. Bu durum kadınların siyasi tercih konusunda kendi dünya görüşü doğrultusunda hareket ettiklerini göstermektedir.

SONUÇ

18. yüzyıldan itibaren Avrupa'da meydana gelen ve genel olarak modernlik olarak nitelenen ekonomik, siyasi, dini ve sosyo-kültürel değişimler, Avrupa dışındaki toplumları da etkilemiş ve modernleşme adı verilen sürecin başlamasına neden olmuştur. Batı-dışı toplumların, Batı'daki gelişmeleri kendi değişim süreçleri açısından bir ölçüt olarak almaları bazı sosyal bilim kuramcıları tarafından bu sürecin tüm toplumlar için benzer özellikler taşıdığı ve taşıyacağı anlayışını doğurmuştur. Bu yüzden de modernleşmeye dair Batı'nın 18. Yüzyıldan itibaren ekonomi, siyasi, dini ve sosyo-kültürel yönden edindiği deneyimler diğer toplumlara model olarak sunulmuştur. Oysa geçmişin getirdiği farklı birikimlere sahip toplumlar için bu süreç kendine özgü bir tarzda ilerlemiştir. Özellikle Batı ile kıyaslandığında pek çok yönden farklı özelliklere sahip olan Osmanlı gibi toplumlarda modernleşme olgusu kendine özgü özellikler ve sorunlar taşıyan bir sürece dönüşmüştür. Bu açıdan 18. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da sanayileşme ile başlayan kadın hareketleri ve kadın hakları konusu Türk toplumunda kendine has özellikler taşıyan bir sürece dönüşmüştür. Bu sürecin farklı olmasında şüphesiz Türk toplumunda kadına verilen rol ve statülerin Batı'dan farklı nitelikler taşıması yatmaktadır. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında toplumunun modern dizaynı için kadına önemli rol ve görevler verilmiştir. Bu çalışmamızda da Türkiye'deki modernleşme olgusunun kadın rol ve statülerinde yarattığı etki ve değişimler Şanlıurfa'daki kadın dernekleri üzerinden incelenmiştir. Bunun için Şanlıurfa'daki kadın derneklerinin, başta dernek faaliyetlerine katılan kadınlar olmak üzere kadınların hayatında ne gibi değişimler yarattığı modernlik ve geleneksellik bağlamında ele alınarak araştırılmıştır. Bu doğrultuda sosyolojinin araştırma yöntem ve teknikleri kullanılarak veriler toplanmış ve elde edilen bulgular sosyolojik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Buna göre bu çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Şanlıurfa'da söz konusu olan modernleşme sürecinin kadınların yaşamı, toplumsal rol ve statüleri üzerinde geçmişe göre önemli değişimlere yol açtığı görülmüştür.
- Şanlıurfa'da son yıllarda STK sayısında önemli bir artış olduğu görülmüştür. STK sayısının artmasında devletin bu konuda yaptığı çalışmaların ve

teşviklerin rolü olmakla birlikte, bireylerin toplumsal sorunlara olan yaklaşım tarzının değişmesi de etkili olmuştur. Bireyler ve özellikle kadınlar kendileri ile ilgili, yaşadıkları şehirle ilgili konularda söz hakkı sahibi olmak istemektedirler.

- Şanlıurfa'da STK sayısındaki artışın hem Şanlıurfa'daki toplumsal değişimin ürünü olduğu hem de başta kadınlar olmak üzere birçok kesim üzerinde önemli değişimler yarattığı görülmüştür.
- Şanlıurfa'da STK'laşma bir baskı grubu olmaktan ziyade bir sosyal hizmet verme ve toplumsal statü edinme süreci olarak da işlemektedir. Bu yönüyle kamunun karar alma süreçlerinde etkili olmaktan ziyade kamunun bazı sosyal politikalarının uygulayıcısı rolünü üstlenmektedirler.
- Şanlıurfa'da kadınlar, dernekler aracılığıyla STK çalışmalarına katılmakta ve bu sayede kentleşmenin ve ona eşlik eden modernleşmenin getirdiği yeni durumlara ve sorunlara uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Kadınların bu konuda en çok karşılaştıkları sorunların başında eğitim, ekonomik yetersizlik, iş gücüne katılım, hukuki haklar, aile içi anlaşmazlıklar, çocukların eğitimi ve bakımı vs gibi konular gelmektedir. Bu açıdan kadın derneklerinin bu tür sorunlara çözüm olan bir platform görevi üstlendiği görülmektedir.
- Kadın derneklerinde aktif olarak yer alan kadınlar, kendi yaşadıkları sıkıntıları çoğu zaman dernek faaliyetleri üzerinden ifade etmektedirler. Kadınlar geleneksel normların baskısından çekindikleri için tepkilerini bireysel değil, bir grupta hareket ederek ifade etmeyi tercih etmektedirler.
- Kadın derneklerinin ürettikleri hizmetten ziyade bizzat o hizmete katılanların sosyal ve bireysel yaşamları üzerindeki etkisi daha anlamlı gözükmektedir. Bu açıdan Şanlıurfa'da dernek faaliyetlerine bizzat katılan kadınların, katılmayan kadınlara göre farklı statü ve ayrıcalıklar elde ettikleri görülmüştür. Dernek faaliyetlerine katılan kadınlar, devletin sağladığı imkânlardan ve kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda diğer kadınlardan avantajlı bir konum elde etmişlerdir. Ayrıca dernek faaliyetleriyle kadınların, kendi aile ve akraba çevrelerinde diğer kadınlara tanınmayan bazı statü ve rolleri elde ettikleri ve saygınlıklarının arttığı

görülmüştür. Örneğin eşi tarafından tek başına şehir dışına gitmesine izin verilmeyen bazı kadınlar, dernek faaliyetleri kapsamında tek başına şehir dışına çıkabilmişlerdir. Bu da kamusal alana katılım bağlamında derneklerin sağladığı önemli bir fonksiyondur.

- Şanlıurfa'daki kadın dernekleri kadınlar için farklı bir toplumsallaşma alanı oluşturmaktadır. Kadınlar, dernek mekânı ve faaliyetleri sayesinde başka insanlarla iletişim kurmakta, farklı tecrübeler edinmekte ve sosyalleşme imkanı bulmaktadırlar.
- Kadın derneklerinde aktif olarak yer alan kadınlar modernlik gelenek bağlamında değerlendirildiğinde, birçok açıdan modernliğin değer ve pratiklerini benimsemekle beraber geleneğin de birçok değer ve pratiğini sürdürdükleri görülmektedir. Örneğin kadınların çoğu evlilik için resmi nikâhı olmazsa olmaz kabul ederken, dini nikâhın da önemli olduğunu vurgulamışlardır. Yine borç para alma konusunda yakınlarımdan borç alırım diyenler olduğu kadar bankadan kredi çekerim diyenler de olmuştur. Bu da gelenek ve modernlik bağlamında melez bir tutumun olduğunu göstermektedir.
 - Modern değerlerle geleneksel değerleri benimseme noktasında bazı kadınlarda söylem ve eylem noktasında bazı çelişkiler olduğu görülmüştür. Genel olarak görüşmeye katılan kadınların çoğu birçok konuda söylem olarak modern değerleri benimsediğini ifade ederken, pratikte geleneksel değerleri benimsedikleri görülmüştür. Örneğin kadınlara miras verilmesi konusunda kadınların çoğu medeni hukuk geçerli olmalı derken, kendi hayatlarında geleneksel normlara uydukları ve kendi ailelerinden hiç miras almadıkları görülmüştür. Bu durum geleneksel anlayışın etkisinde olan kadınların mirası kendilerine bir hak olarak görmediklerini göstermektedir. Bazı kadınlar ise babasının mirasını alması durumunda aile ve akraba çevresinde hoş karşılanmayacağını bildiği için miras almadığını belirtmişlerdir. Burada da kadınların toplumsal baskı nedeniyle modern değerleri benimsemelerine rağmen geleneksel normlara uydukları görülmüştür.

➤ Dernek mekânları işlev ve faaliyet bakımından kadınlara ataerkil değerlere karşı bir görece bir duyarlılık oluşturmaktadır. Karar alma süreçleri, ekonomik bağımsızlık, kamusal alana çıkış vb. alanlarda bu tür değişimlerin olduğunu belirtmek gerekir.

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki Türkiye'deki modernleşme süreçlerine bağlı olarak Şanlıurfa'daki kadın dernekleri de toplumsal değişimden etkilenmektedir. Geleneksellik ve Modernlik bağlamında dernekler, bir yandan formel olarak modern söylem ve değerleri mensuplarına empoze ederken diğer yandan gelenekselliği kente yeniden üreten ve devam ettiren fonksiyonlar icra etmektedir. Bu da kadınların yaşamlarında söylemde modernliği daha çok benimseme eğilimi göstermelerine rağmen pratikte geleneksel normlardan ve değerlerden yana tavır almalarına yol açmaktadır. Söz konusu durum gerek Türkiye'deki modernleşme eğilimleri ve gerekse Şanlıurfa'daki modernleşme çabalarının bir sonucu olmakla birlikte kadın derneklerinin görece yeni olması ile yakından ilişkilidir. Modernleşme süreçlerinin etkileri ve derneklerin fonksiyonu ileride yapılacak akademik çalışmalarla daha da zenginleşecek ve söz konusu değişimler daha net ortaya konulacaktır.

KAYNAKÇA

- Akbal, İ. (2011). Doğa hukukçularından Hegel'e sivil toplum devlet ilişkileri: sivil toplumun siyasal anlamdan kurtuluşu. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 8(29-30), 39-61.
- Akpınar Gönenç, A. (2001). *Sivil toplum düşünsel temelleri ve Türkiye perspektifi*, Altkitap-İnceleme 2 (e-kitap).
- Aktaş, G. (2013).Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 54-72.
- Altun, F. (2000). Modernleşme kuramı ve gelişme sorunu. *Divan: Disiplinler arası Çalışmalar Dergisi*, (8), 123-186.
- Aslan, S.,ve Alkış, M.(2015). Osmanlı'dan cumhuriyete geçişte Türkiye'nin modernleşme süreci: laikleşme ve ulusal kimlik inşası. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 18-33.
- Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde "otoriter modernleşme" ve kadının özgürleşmesi meselesi. *Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi* (Otam), Sayı: 21, 1-8.
- Bağce, H. E. (2004). Modernliğin temelleri ve ikircikli serüveni. G. Erdumlu (Ed).(2004). *Modernleşme sürecinde Türkiye* (ss. 5-60). Ankara: Babil Yay.
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve müphemlik*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Benek, S. (2005). Gap'ın Şanlıurfa ilinin sosyo-ekonomik yapısında meydana getirdiği değişme/gelişmeler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 11, 124-146.
- Berkes, N. (2002). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. Yayına Haz. Ahmet Kuyaş. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Berktaş, F.(2004). Kadınların insan haklarının gelişimi ve Türkiye, *Sivil Toplum Ve Demokrasi Konferansı Yazıları*, No:7, 2004 İstanbul.
- Berman, M. (2004). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. Çev. Ü.Altuğ, B. Peker. İstanbul: İletişim Yay.
- Bilge, M. (2009). *Türk modernleşmesi ve sivil toplum*. Ankara:Binyıl Yay.

- Bilgin, R. (2016). Geleneksel ve modern toplumda kadın bedeni ve cinselliği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 219-243.
- Bulut, Y. (2005). *Gap bölgesinde kentleşme*. Ankara: Nobel Yay.
- Cevizci, A. (2002). *Paradigma felsefe sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yay.
- Coşkun, İ. (1989). Modernleşme kuramı üzerine. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 30(1), 53-72.
- Çaha, Ö. (2010). *Sivil kadın (Türkiye’de kadın ve sivil toplum)*.Ankara: Savaş Yay.
- Çaha, Ö. (2008). *Sivil toplum, aydınlar ve demokrasi*. İstanbul: Plato Film Yay.
- Çaha, Ö. (2012). *Aşkın devletten sivil topluma*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Çiçek , A. C., Aydın, S., ve Yağci, B. (2015). Modernleşme sürecinde kadın: Osmanlı dönemi üzerine bir inceleme. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(9), 269-284.
- Demir,F. (2004).Türk modernleşmesinde ordunun rolü.G. Erdumlu (Ed).(2004). *Modernleşme sürecinde Türkiye*(ss. 223-245). Ankara: Babil Yay.
- Demir, Z. (2015). Kadınların siyasete katılımı ve katılımı artırmaya yönelik stratejiler, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-48.
- Demirağ, M. (2007). *Siyaset ve ahlak bağlamında bir modernlik eleştirisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Eser, G.,ve Orak A. (2015). Cumhuriyet dönemi kadın eğitiminde bir atılım: Urfa Kız Enstitüsü.*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 421-440.
- Gencer, T. (2007).Cemil Meriç ile Türk modernleşmesine bir bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 19-33.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve bireysel-kimlik*. Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yay.
- Göle, N. (1998). Batı-dışı modernlik üzerine bir ilk desen. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, 1(2), 55-62.
- Göle, N. (2008). *Melez desenler: İslam ve modernlik üzerine*. İstanbul: Metis Yay.
- Göle, N. (2013). *İslam’ın yeni kamusal yüzleri*. İstanbul: Metis Yay.
- Göle, N. (2016). *Modern mahrem (medeniyet ve örtünme)*.İstanbul: Metis Yay.

- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., ve Taşğın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yay.
- Habermas, J. (2015). *Kamusalallığın yapısal dönüşümü*. Çev. T. Bora, M. Sancar. İstanbul: İletişim Yay.
- Hancıoğlu, H. (2016). Gelenek üzerine. *Journal Of Turkish Language and Literature*, 2(1), 175-188.
- Hansen, Craig C., ve Uygun, O. (1992). Etnosentrik bir yaklaşımla mı kuram oluşturuyoruz? Modernleşme kuramı ve Kemalizm'in bir karşılaştırılması. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 12 (1-2), 65-80.
- İnalçık, H. (1963). *Atatürk ve Türkiye'nin modernleşmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kara, İ. (2008). *Cumhuriyet Türkiye'sinde bir mesele olarak İslam*. İstanbul: Dergah Yay.
- Karabacak, B. N. (2013). Toplumsal dayanışmanın finansman boyutu: Türkiye'de sosyal politikaların finansmanı örneği. *Çalışma Ve Toplum Dergisi*, 37(2), 147-166.
- Karadeniz, S. (2007). Gelenek üzerine bir okuma denemesi 'geçmişle gelecek arasında gelenek'. *Milelve Nihal: İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 29-47.
- Kaya, M. (2008). *Dünden bugüne çok eşlilik*. İstanbul: Çıra Yay.
- Kaya, M. (2015). *Aşiret modernleşmesi*. İstanbul: Çıra Yay.
- Kaypak, Ş. (2014). Toplumsal cinsiyet bakış açısından kente bakmak. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 344- 357.
- Keane, J. (1998). *Şiddetin uzun yüzyılı*. Çev. Bülent Peker. Ankara: Dost Yay.
- Keyman, E. F. (2006). *Türkiye'de sivil toplumun serüveni: imkânsızlıklar içinde bir vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Yay.
- Kolay, H. (2015). Kadın hareketinin süreçleri, talepleri ve kazanımları, *Emo Kadın Bülteni*, (3), 5-13.
- Kongar, E. (1972). *Toplumsal değişme kuramları-ilkeler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kumar, K. (1999). *Sanayi sonrası toplumdaki post-modern topluma çağdaş dünyanın yeni kuramları*. Çev. Mehmet Küçük. Ankara: Dost Yay.
- Mardin, Ş. (1991). *Türk modernleşmesi (Makaleler-4)*. İstanbul: İletişim Yay.
- Mardin, Ş. (2006). *Türkiye'de toplum ve siyaset*. İstanbul: İletişim Yay.

- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. Çev. O. Akınhan, D. Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Ortaylı, İ. (2017). *Gelenekten geleceğe*. İstanbul: Timaş Yay.
- Ökten, Ş.(2006). Gap bölgesi'nin sosyo-kültürel ve yapısal özelliklerinin aile yapısına etkileri. *Aile Ve Toplum*, 3(9),23-34.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal cinsiyet ve iktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplumsal cinsiyet düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 302-312.
- Ökten, Ş.,ve Çeken, H. (2008). Gap projesi'nin Türkiye'nin kırsal kalkınma politikaları içindeki yeri ve önemi.*Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(1), 13-22.
- Öztaş, Z. (2003). *Türk modernleşmesi ve Ahmet Hamdi Tanpınar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Öztürk, E. (2011). *Feminist teori ve tarihsel süreçte Türk kadını*, İstanbul: Rağbet Yay.
- Ritzer, G., ve Stepnisky, J. (2018). *Modern sosyoloji kuramları*.Çev. Himmet Hülür. Ankara:De Ki Basım Yay.
- Rosenau, P.M. (2004). *Post-modernizm ve toplum bilimleri*. Çev. Tuncay Birkan. Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti*, İstanbul: İletişim Yay.
- Sevil, M. (2005). *Türkiye 'de modernleşme ve modernleştiriciler*. Ankara: Vadi Yay.
- Slattery, M. (2015). *Sosyolojide temel fikirler*. Yay. Haz. Ü.Tatlıcan - G. Demiriz. İstanbul: Sentez Yay.
- Solmaz, B. (2011). Modernlik ve modernleşme kuramlarına yöneltilen eleştiriler. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (32), 35-58.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- TBMM, (2006). *Töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan Tbmm araştırması komisyonu raporu*. Ankara: TBMM.
- TDK, (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Taylan, H. H.,ve Danış, Y. (2016). Sosyal değişme ve Türkiye'de boşanma olgusu. *Nehir Aile Dergisi*, (3), 41-57.

Tekeli, Ş. (1985). Türkiye’de feminist ideolojinin anlamı ve sınırları üzerine. *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 9, 48-66.

Tekin, H. H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.

Touraine, A. (2000). *Modernliğin eleştirisi*. Çev. Hülya Tufan. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Wallace, R.A.,ve Wolf, A. (2013). *Çağdaş sosyoloji kuramları*. Çev. L. Elburuz - M. R. Ayas.Ankara: Doğu Batı Yay.

Yıldırım, Y. (2007). *Şerif Mardin düşüncesi ışığında Türk modernleşmesi açısından sivil toplum ve Osmanlı kaynakları*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Yıldız, M. Z.,ve Bayram, S. (2014). Gap Bölgesi’nde kentleşme hareketleri(1927–2000) .*Doğu Coğrafya Dergisi*, (19), 301-323.

Yıldız, S. (2014). *Kültür ve inançlar diyarı Şanlıurfa*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Yay.

ELEKTRONİK KAYNAKÇA

www.bababeniokulagonder.org.tr

www.balikligol.com.tr

www.dergipark.gov.tr

www.dernekler.gov.tr

www.elbirliurfa.org

www.gap.gov.tr

www.gapgundemi.com.tr

www.haliliye.com.tr

www.ilkonculer.com

www.ilo.org.tr

www.insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr

www.ka.der.org.tr

www.kadem.org.tr

www.kamer.org.tr

www.karacadag.gov.tr

www.keig.org.tr

www.tbmm.gov.tr

www.tuik.gov.tr

www.unicef.org.tr

www.urfadabugun.com.tr

www.yok.gov.tr

www.ysk.gov.tr

EKLER

EK1: ŞANLIURFA KADIN DERNEK ÜYE VE ÇALIŞANLARI GÖRÜŞME FORMU SORULARI

Aşağıdaki sorular Harran Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisi Ebru Hilal ORHAN DEMİRAĞ'ın "Gelenek ve Modernlik Bağlamında Şanlıurfa Kadın Dernekleri" adlı yüksek lisans tez çalışması için veri toplama amacıyla hazırlanmış sorulardır. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Ebru Hilal ORHAN DEMİRAĞ

Görüşme tarihi:

Görüşme saati:

ÜYELERİN GENEL PROFİLLERİNE DAİR SORULAR

- 1) Yaşınız:
- 2) Öğrenim Durumunuz Nedir?
- 3) Medeni Durumunuz Nedir?
- 4) Doğum Yeriniz? (Köy, Şehir, ilçe, kasaba)
- 5) Ne kadar süredir Şanlıurfa'dasınız? Şanlıurfa'ya nereden geldiniz?
- 6) Ücretli bir işte çalışıyor musunuz? Ne iş yapıyorsunuz?
- 7) Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı? (Cevabınız evet ise sosyal güvenceniz nedir?
- 8) Aylık geliriniz ortalama ne kadardır?
- 9) (Evlisenez) Eşinizin öğrenim durumu ve işi nedir?
- 10) Oturduğunuz konut kime tapuludur? Konutta kimlerle oturursunuz? (bağımsız, anne, baba vb)

1) Dernekteki konumunuz nedir? Ne kadar süredir ve nasıl üye oldunuz?

.....
.....
.....

2) Kadın derneğine üye olmanızın başlıca nedenleri nelerdir?

.....
.....
.....

Dernek faaliyetlerine ne sıklıkla katılıyorsunuz?

.....
.....
.....

3) Kadın Derneği dışında üye olduğunuz başka bir kurum var mı?

.....
.....
.....

4) Üyesi olduğunuz derneğin size sağladığı en önemli yarar nedir?

.....
.....
.....

5) Sizce kadın derneklerinin amaçları ne olmalıdır?(Kadın örgütlenmesi ile ilgili düşünceleriniz?)

.....
.....
.....

6) Kadın erkek eşitliği konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

.....
.....
.....

7) Sizce kadının aile içindeki en önemli görevi nedir?(eş, anne, ev hanımı)

.....
.....
.....

8) Sizin evde iş bölümü nasıl gerçekleşir? Erkeklerin ev işi yapması konusundaki düşünceleriniz?

.....
.....
.....

9) Evde aile ile ilgili önemli kararlar nasıl alınır?

.....
.....
.....

10) Kız ve erkek çocuk sahibi olma konusundaki düşünceleriniz?

.....
.....
.....

11) Kız çocuklarının eğitimi konusunda ne düşünüyorsunuz?(Ne kadar ve ne okumalılar?)

.....
.....
.....

12) Hayatınızda hiç şiddete uğradınız mı? Evet ise kimden şiddet gördünüz? Ne tepki verdiniz?

.....
.....
.....

13) Şiddete maruz kalsanız nasıl bir tepki verirsiniz?

.....
.....
.....

14) Çok çocuk sahibi olma konusundaki düşünceleriniz nedir?

.....
.....
.....

15) Doğum kontrolü ve kürtaj ile ilgili düşüncelerinizi anlatır mısınız?

.....
.....
.....

16) Size göre hangi nikah türü daha önemlidir? Niçin?

.....
.....
.....

17) Çok eşlilik konusuna nasıl bakıyorsunuz? Niçin?

.....
.....
.....
.....

18) Görücü usulü evliliğe nasıl bakıyorsunuz? Siz nasıl evlendiniz?

.....
.....
.....

19) Evlenecek kızın bakire olması sizce önemli mi? Niçin?

.....
.....

20) Akraba evliliğine nasıl bakıyorsunuz? Çocuğunuzun akraba evliliği yapmasını ister misiniz? Niçin?

.....
.....
.....

21) Çiftlerin boşanmasına nasıl bakıyorsunuz? Hangi durumlarda boşanma olmalı veya olmamalı?

.....
.....

22) Kadınların ev dışında çalışması ile ilgili fikriniz nedir?

.....
.....
.....

23) Ev bütçesi kimlerin katkısıyla oluşur? Varsa Şahsi gelirinizden ev bütçesine ne kadar ayırırsınız?

.....
.....
.....

24) Kredi kartı kullanıyor musunuz? Size ait kredi kartı var mı? Sizde mi?

.....
.....
.....

25) Kadınlara miras verilmesi konusuna nasıl bakıyorsunuz? (dini hüküm (yarım), medeni hüküm mü (eşit))

.....
.....
.....

26) Borç paraya ihtiyacınız olsa öncelikle kimden/nereden temin edersiniz?

.....
.....

27) (Çalışıyorsanız) iş yerinde kadın olduğunuz için hiç ayrımcılığa uğradınız mı? Evet ise tepkiniz ne oldu?

.....
.....
.....

29- Din ile ilgili düşüncelerinizi neler şekillendirir?(Aile-akraba, çevre, eğitim, kitle iletişim araçları, kitap v.s?)

.....
.....
.....

30- Temel dini bilgilere nasıl ulaşırsınız? Çocuğunuza dini eğitimi nasıl verirsiniz?

.....
.....
.....

31- Siyasi tercihleriniz üzerinde en çok ne etkili olmaktadır? (aile, geleneksel değerler, modern değerler)

.....
.....

32- Herhangi bir siyasi partiye oy verirken o partinin en çok hangi yönüne dikkat edersiniz?

.....
.....
.....

33- Sosyal hayatta daha çok hangi kimliğiniz ön plandadır? (Kadın, siyasi veya dini kimlik, meslek)

.....
.....
.....

34- Sosyal hayatınızı daha çok hangi kurallar belirler? (geleneksel, dini, medeni vb)

.....
.....
.....

35- Hayatınızı ilgilendiren önemli bir konuda karar verirken kime/lere danışırsınız?

.....
.....
.....

36- Boş zamanlarınızı nasıl geçirirsiniz?(Dışarıda yemek, sinema, tiyatro v.s gider misiniz?)

.....
.....
.....

37- En çok yararlandığınız bilgi kaynağı nedir? (Kitap, T.V, İnternet, Aile Büyükleri v.s?)

.....
.....
.....

38- Kitap okur musunuz? Evet ise ne sıklıkta kitap okursunuz?

.....
.....
.....

39- Adli veya hukuki nitelikteki anlaşmazlıklarınızı hangi araçlarla çözersiniz? (aile akraba, mahkeme vb)

.....
.....
.....

40- Kendinizi “şehirli” olarak görüyor musunuz? Niçin?

.....
.....
.....

41- Şehirli olmanın en önemli özelliği sizce nedir?

.....
.....
.....

42- Günümüzde gelenek ve görenekleri yaşatmanın gerekliliğine inanıyor musunuz? Bu konudaki fikriniz?

.....
.....
.....